

Kari Marttila

**Opettajien näkemyksiä koulukiusaamisesta, siihen puuttumisesta
sekä sen ehkäisystä**

Opinnäytetyö
Kevät 2015
Sosiaali- ja terveysalan yksikkö
Sosiaalialan koulutusohjelma, Ylempi AMK.

SEINÄJOEN AMMATTIKORKEAKOULU

Opinnäytetyön tiivistelmä

Koulutusyksikkö: Sosiaali- ja terveystieteiden yksikkö

Koulutusohjelma: Sosionomi- Ylempi AMK

Tekijä: Kari Marttila

Työn nimi: Opettajien näkemyksiä koulukiusaamisesta, siihen puuttumisesta sekä sen ehkäisystä.

Ohjaaja: Timo Toikko

Vuosi: 2015

Sivumäärä: 76

Liitteiden lukumäärä:

Opinnäytetyöni tarkoituksena oli tutkia opettajien kokemuksia koulukiusaamisesta. Tutkimuksessa opettajat kuvailevat, millaisia keinoja heillä on puuttua koulussa tapahtuvaan kiusaamiseen, sen ehkäisemiseen ja millaisia kehittämisehdotuksia he esittävät kiusaamisen vastaiseen toimintaan.

Tutkimuksen aineisto koostuu yhdeksän yläkoululla työskentelevän opettajan teemahaastattelusta. Tutkimukseni oli kvalitatiivinen eli laadullinen tutkimus.

Tutkimus osoittaa, että kiusaamisen muodot ovat monitahoisia. Kiusaaminen voi olla näkyvää sekä piilossa olevaa. Näkyvä kiusaaminen ilmenee usein fyysisenä kiusaamisena. Piilossa oleva kiusaaminen määriteltiin ryhmän ulkopuolelle jättämisenä, pahan puhumisenä, virnuiluna sekä erilaisina eleinä. Internetissä tapahtuva kiusaaminen nähtiin yleisenä kiusaamisen muotona. Piilossa oleva kiusaaminen nähtiin ongelmallisena, koska sitä on vaikea havaita.

Tutkimus osoittaa, että kiusaamiseen koulussa puuttuvat tukioppilaat, opettajat, KIVA- tiimi, rehtori, sekä kuraattori. Oppilashuoltohenkilöstön rooli yhdessä oppilaiden vanhempien kanssa kiusaamisasioihin puuttumisessa nähdään olennaisena, jos tilanne on jatkunut pidempään.

Tutkimus osoittaa, että opettajat näkevät koulukiusaamisen ehkäisemisen varhaisessa vaiheessa tarpeelliseksi, koska yläkoululle siirtyessä oppilaat tuovat mukanaan jo opittuja tapoja. Ehkäisevistä toimenpiteistä merkityksellisimpinä nähtiin tukioppilaiden pitämät valistukset, luokanvalvojen Kiva-koulu ohjelman teemat, terveystiedon opettajien aiheet kiusaamisesta, ryhmäytämispäivät, kiusaamiskyselyt ja oppilaiden haastattelut.

Asiasanat: Koulukiusaaminen, ennaltaehkäisy, puuttuminen.

SEINÄJOKI UNIVERSITY OF APPLIED SCIENCES

Thesis abstract

Faculty: School of Health Care and Social Work

Degree programme: Master's Degree Programme in Social Work

Author/s: Kari Marttila

Title of thesis: Teachers' Views on Bullying at School, Interfering in Bullying and Prevention of Bullying

Supervisor: Timo Toikko

Year: 2015

Number of pages: 76

Number of appendices:

The purpose of this thesis was examine teachers' experiences of school bullying. In this research, teachers describe what kind of tools they have at their disposal to interfere in bullying, prevent it and which suggestions they have the development of anti-bullying activities.

The material consists of thematic interviews of nine teachers working at the upper level of the comprehensive school. The research approach is qualitative.

The research shows that forms of bullying are complex. Bullying can be both visible and hidden. Visible bullying often occurs as physical bullying. Hidden bullying was defined as social exclusion, evil speaking, sneers, as well as various gestures. Cyber bullying was seen as a general form of bullying. Hidden bullying was considered problematic because it is difficult to detect.

The results indicate that the parties getting involved in bullying at school are the support students, teachers, KIVA- team, principal and school social workers. Student welfare staff members, together with students' parents, have a crucial role in bullying intervention, especially if the situation has been going on for a long time.

According to this research, teachers consider early-stage bullying prevention necessary because when students transfer to the upper level of the comprehensive school, they bring along the habits they learned previously. Among preventive measures, the most relevant ones were considered the training of support students, class supervisors' Kiva-school themes, bullying topics covered by health education teachers, grouping days, questionnaires on bullying and student interviews.

Keywords: school bullying, prevention, intervention

SISÄLTÖ

Opinnäytetyön tiivistelmä.....	2
Thesis abstract.....	3
1 JOHDANTO	5
2 MITÄ KOULUKIUSAAMISELLA TARKOITETAAN?	7
2.1 Kiusaamisen määritelmä.....	8
2.2 Millaisia kiusaamisen muotoja on?.....	10
2.3 Kiusaaminen ryhmäilmiönä.....	14
3 KIUSAAMINEN ON PIILOSSA OLEVA ILMIÖ.....	16
3.1 Kiusaamisesta ei kerrota aikuiselle	16
3.2 Mistä kiusaamisen voi huomata?	17
4 KIUSAAMISEN EHKÄISEMINEN JA PUUTTUMINEN	19
4.1 Koulukiusaamisen ehkäisevä työ koulussa	19
4.2 Koulun rooli kiusaamisen estämiseksi	22
4.3 Oppilaiden rooli puuttumisessa	24
4.4 Kiva koulu-ohjelma.....	24
5 OPETTAJIEN HAASTATTELUITA JA SISÄLLÖNANALYYSSIA	26
5.1 Tutkimusongelma.....	26
5.2 Tutkimusmenetelmät ja aineisto	27
5.3 Aineiston analyysi	30
5.4 Tutkimuksen eettisyys ja luetettavuus.....	31
6 TUTKIMUSTULOKSET OPETTAJIEN HAASTATTELUISTA.....	33
6.1 Koulukiusaaminen opettajien kuvaamana.....	33
6.2 Koulukiusaamiseen puuttuminen	40
6.3 Ehkäisevä työ.....	53
6.4 Opettajien puheessa ilmenevät koulukiusaamisen ulottuvuudet.....	57
6.5 Kehittämisehdotuksia.....	63
7 YHTEENVETO JA JOHTOPÄÄTÖKSET	68
8 POHDINTA.....	73
LÄHTEET	74

1 JOHDANTO

Tämän opinnäytetyön aihe, opettajien näkemyksiä koulukiusaamisesta, siihen puuttumisesta sekä sen ehkäisystä, on varsin ajankohtainen. Salovaaran ja Honkosen (2011, 8) mukaan koulukiusaaminen on yksi vahvimmin oppilaiden turvallisuutta musertava tekijä. Turvallisuus on yksittäisen oppilaan tunne ja kokemus siitä, onko koulussa hyvä olla. Kiusataanko koulussa tai löytääkö sieltä itselleen kavereita? Saako oppimiseen tuekseen ryhmän vai joutuuko selviytymään yksin? Saako keskittyä oppimiseen vai meneekö aika jännittämiseen ja epäolennaisiin asioihin?

Kiusaamisesta on kokemuksia melkein jokaisella ihmisellä. Joku on ollut kiusaamisen kohteena tai kiusaajana, kun taas toinen on seurannut kiusaamista sivusta. Viime vuosina kiusaamisesta on alettu puhua yhä enemmän ääneen. Kaikesta huolimatta kiusaamista esiintyy kouluissa niin piilossa olevana kiusaamisena kuin näkyvänä kiusaamisena. Kiusaamiseen liittyy paljon häpeän ja pelon tunteita. Koulukiusaamisella tarkoitetaan systemaattista, samaan henkilöön toistuvasti kohdistuvaa kielteistä käyttäytymistä. (Lämsä 2009, 59.)

Koulukiusaamisesta on keskusteltu Salmivallin (2010, 22, 23) mukaan suomalaisessa yhteiskunnassa vilkkaasti jo lähes kahden vuosikymmenen ajan. Näyttää siltä, että kiusaaminen olisi tuona aikana vähentynyt, ei kuitenkaan ole. Kiusaamisongelman yleisyyttä ja siinä tapahtuneita muutoksia on Suomessa tutkittu vuosittain kouluterveyskyselyjen yhteydessä. Kyselyyn vastaavat yhtenäisellä kyselylomakkeella kaikki kahdeksas- ja yhdeksäsluokkalaiset oppilaat. Vuosina 1998 – 2009 kerätyn aineiston perusteella kiusatuksi joutuvien osuus on näinä vuosina pysynyt ennallaan tai jopa hieman lisääntynyt. Kahdeksäsluokkalaisista pojista 9 – 10 prosenttia ja tytöistä 6 – 7 prosenttia on vuodesta toiseen kertonut tulleen kiusatuksi viikoittain tai jopa useammin. Yhdeksäsluokkalaisten vastaavat osuudet ovat aavistuksen pienemmät, mutta huolestuttavasti pienoisisessa nousussa: vuonna 2009 10 prosenttia pojista ja 6 prosenttia tytöistä on kokenut kiusaamista.

Toimin kuraattorina peruskoulussa, ja kiusaaminen ilmiönä liittyy työhöni olennaisesti. Monet nuoret, jotka ovat ottaneet minuun yhteyttä, ovat joutuneet kiusaamisen uhreiksi. Lukuisat kohtaamiseni kiusaamisen kohteiksi joutuneiden lasten ja nuorten kanssa johtivat lopulta siihen, että halusin tutkia opinnäytetyöni aiheena koulukiusaamiseen puuttumista ja sen ehkäisemiseen tähtäävää työtä yläkoulussa. Valitsin tutkimukseni kohteeksi opettajat, koska halusin saada ilmiöstä ajankohtaista tietoa juuri heidän näkökulmastaan. Opettajien näkökulma on tärkeä, koska he joutuvat puuttumaan kiusaamiseen koulussa.

Höistadin (2003,9) mukaan useimmat lasten ja nuorten kanssa työskentelevät ovat tietoisia kiusaamisesta, mutta heidän mukaan sitä on vaikea huomata, varsinkin koska kiusaaminen voi olla hyvin piiloista. Iso osa kiusaamisesta tapahtuu aikuisten selän takana ja on niin hienovaraista, ettei ympäristö sitä juuri huomaa. Hamaruksen (2012, 9) mukaan kiusaamisella voi olla vaikutusta lapsen itsetuntoon, motivaatioon koulussa, oppimiseen, kaverisuhteisiin ja jopa ammatinvalintaan. Kiusaamisen havaitseminen ja siihen puuttuminen ovat hyvinvoinnin perustekijöitä. Jokaisella nuorella on oikeus turvalliseen oppimisympäristöön.

Kiusaaminen saattaa monesti pysyä koulun aikuisilta salassa. Opettaja ei ole havainnut sitä tai jos hän havaitsee, kiusaamista on saattanut tapahtua jo pitkän aikaa. Tällöin todellisuus ryöpsähtää esille ja tilanteessa voidaan kokea avuttomuutta. Mitä pitäisi tehdä ja miten voidaan olla varmoja, että kiusaaminen saadaan loppumaan? Tämän opinnäytetyön tarkoitus on tutkia, millaisia näkemyksiä opettajilla on koulukiusaamisesta, siihen puuttumisesta sekä sen ehkäisystä. Lisäksi tavoitteena on selvittää, millaisena opettajat näkevät koulun ilmapiirin oppilaiden keskuudessa ja miten he kokevat voivansa vaikuttaa siihen.

Tutkimuskysymyksinä ovat: millaisia näkemyksiä opettajilla on koulukiusaamisesta, millaisia keinoja opettajilla on puuttua koulukiusaamiseen, millaisia keinoja opettajilla on ehkäistä koulukiusaamista sekä millaisia kehittämis ehdotuksia opettajilla on kiusaamiseen puuttumiseen ja ehkäisevään työhön? Parhaassa tapauksessa tutkimustuloksia voidaan hyödyntää koulukiusaamisen ehkäisemisessä ja kiusaamistilanteiden ratkaisemisessa.

2 MITÄ KOULUKIUSAAMISELLA TARKOITETAAN?

Lämsän (2009, 59) mukaan koulukiusaaminen on hyvin monimuotoinen ilmiö, jolla tarkoitetaan systemaattista, samaan henkilöön toistuvasti kohdistuvaa kielteistä käyttäytymistä sekä muun muassa vallan ja voiman väärinkäyttöä. Kiusaaminen voidaan ymmärtää monella tavalla, ja ilmiöstä on olemassa erilaisia määritelmiä. Yleisesti koulukiusaamisella tarkoitetaan sitä, että joku oppilas joutuu yhden tai useamman muun oppilaan toistuvan loukkaamisen, vahingoittamisen ja/tai syrjimyksen kohteeksi pystymättä puolustautumaan tai vaikuttamaan saamaansa kohteluun. (Mannerheimin lastensuojeluliitto.)

Olweuksen (2003, 62) mukaan henkilöä kiusataan tai hän on kiusaamisen uhri, jos hän on toistuvasti tai pidempään alttiina yhden tai useamman henkilön kielteisille teoille. Kielteisillä teoilla tuotetaan tai pyritään tuottamaan tahallisesti toiselle vammoja tai epämiellyttävä olo. Kielteiset teot voivat Olweuksen mukaan olla fyysistä ja sanallista satuttamista sekä loukkaavia tekoja. Fyysinen satuttaminen voi olla tönimistä, lyömistä ja potkimista. Loukkaavilla sanoilla tarkoitetaan esimerkiksi uhkailua, hännäämistä ja nimittelyä ja erilaisilla teoilla ryhmästä poissulkemisesta, ilmehtimisestä ja korostettujen eleiden käyttöä. Kiusaamisesta ei ole kysymys silloin, kun kaksi tasaväkistä oppilasta riitelee tai tappelee keskenään. Kiusaamista eivät myöskään ole satunnaiset, milloin keneenkin kohdistuvat hyökkäykset. Kiusaamista on se, että yhdelle ja samalle oppilaalle aiheutetaan toistuvasti pahaa mieltä (Peda.net).

On syytä huomioida, että sanalla kiusaaminen eri maissa on erilaisia merkityksiä. Kreikan kielessä sana kiusaaminen tarkoittaa englannin kielen sanaa kiristäminen. (Sapouna, 2008). Portugalissa sana kiusaaminen merkitsee fyysistä ja sanallista kiusaamista, joka aiheuttaa sosiaalista syrjäytymistä. Italiassa kiusaaminen määritellään väkivallaksi. (Smith, Cowie, Olafsson & Liefhoghe, 2002.) Taiwanissa samalla sanalla on kiinan kielen merkityksiä, kuten olla pomona, ylivoimainen, loukkaava ja omaisuuden anastaminen. (Wei, Jonson-Reid & Tsao 2007).

2.1 Kiusaamisen määritelmä

Arkikielessä sanalla ”kiusaaminen” viitataan monesti kiusoitteeluun, kiusantekoon tai hännäämiseen. Psykologisessa merkityksessä sanalla on aivan toisenlainen merkitys, koska kiusaamisella tarkoitetaan yhteen ja samaan henkilöön toistuvasti kohdistuvaa tahallisen vihamielistä käyttäytymistä. Kiusaaminen tarkoittaa oikeastaan minkä tahansa haitan tai pahan mielen tarkoituksellista aiheuttamista toiselle henkilölle. Toistuvuuden lisäksi kiusaamiselle on yleinen piirre osapuolten välinen epätasaväkisyys, koska kiusaaja on tavalla tai toisella kiusattua henkilöä vahvempi. Epätasaväkisyys voi perustua fyysiseen voimaan, ikään, asemaan luokassa tai muussa ryhmässä, tukijoukkoihin, koska kiusaajia saattaa monesti olla useampia, tai moniin muihin ominaisuuksiin. Olennaista kiusaamisessa on, että kiusaaja saa jonkunlaisen yliotteen kiusatusta henkilöstä. Kiusaaminen onkin vallan ja voiman väärinkäyttöä. (Salmivalli 2010, 12, 13.)

Kiusaaminen voidaan ymmärtää monella erilaisella tavalla. Puuttumisen kannalta on tärkeää, kuinka ymmärrämme kiusaamisen. Kiusaamisesta on erilaisia määritelmiä. Ehkä yleisin määritelmä mitä on käytetty tutkimuksissa kuvaa kiusaamisen pitkäaikaisena, toistuvana henkisenä, ruumiillisena tai sosiaalisena väkivaltana, jonka kiusaaja tai kiusaajat kohdistavat yhteen kiusattuun. (Hamarus 2008, 12.) Samoilla linjoilla on Huuki (2011, 65) sillä hänen mukaansa koulukiusaaminen on nähty toistuvana, yhteen henkilöön kohdistuvana henkisenä tai fyysisenä vahingoittamisena.

Yhtenä lähtökohtana kiusaamisen määrittelyissä voidaan pitää kiusaamisen kohteeksi joutuneen omaa kokemusta. Jokainen kokee kiusaamisen omalla tavallaan. (Mannerheimin lastensuojeluliitto.) Hamarus ja Kaikkonen (2011, 61, 62) mainitsevat artikkelissaan, että kiusatun oppilaan kannalta voi olla yhdentekevää, onko kiusaajia yksi tai mahdollisesti useampia. Tärkeämpää lienee, mitä hänelle tehdään ja millaisia seurauksia siitä kehittyy. Kiusaaminen voi siten olla sekä yksilö- että ryhmäväkivaltaa. Kun kyseessä ovat vanhemmat oppilaat, saattaa kyseessä olla ryhmäväkivalta, koska oppilas pystyy erottamaan vasta myöhemmässä kehitysvaiheessa ryhmän sekä yksilön dynamiikan toisistaan. Nuoremmat lapset eivät niinkään pysty erottamaan, onko kiusaaja mahdollisesti

itse keksinyt ajatuksen kiusaamisesta tai onko se saanut alkunsa ryhmästä, jonka jäsenet vahvistavat toisiaan. Kiusaaminen prosessina alkaa usein yksittäisen kiusaajan teosta, ja kiusaamisen jatkuessa saattaa kiusaamiseen liittyä muitakin oppilaita enemmän tai vähemmän myös passiivisina sivusta seuraajina.

Ruotsalaiset Almqvist ja Wiksesell (1992, 14) määrittelevät, että henkilöä kiusataan tai hän on kiusaamisen uhri, jos hän on pidempään tai toistuvasti alttiina sekä yhden tai useamman henkilön negatiivisille teoille. Heidän mukaansa negatiivinen teko on kyseessä silloin, kun joku tahallisesti tuottaa tai yrittää tuottaa toiselle henkilölle vammoja tai epämiellyttävän olon. Negatiivisia asioita voidaan aiheuttaa henkilölle sanoin, fyysistä kontaktia käyttäen tai elein, ryhmästä sulkemalla sekä jättämällä kieltäytymällä noudattamatta toisen toiveita. Näissä määritelmässä korostetaan toistuvuutta ja jatkuvuutta sekä voimasuhteiden epätasapainoa, jolloin negatiivisen teon kohteen on vaikea puolustautua vahvempaa vastaan. Myös Smith ja Sharp (1995, 2) määrittelevät kiusaamisen systemaattiseksi vallan väärinkäytöksi painottaen toistuvuutta.

Hamarus (2008, 12) on samaa mieltä Almqvistin ja Wiksesellin kanssa, sillä hän tarkoittaa, että kiusaamisessa vallitsee yleensä epätasapaino osapuolten välillä, jolloin kiusattu joutuu puolustautumaan tai on avuton kiusaajiaan vastaan. Epätasapaino heidän välillään voi olla ruumiillista, henkistä tai sosiaalista. Ruumiillinen epätasapaino tarkoittaa sitä, että toinen henkilö on fyysisesti voimakkaampi tai isokokoisempi kuin toinen. Henkinen epätasapaino puolestaan tarkoittaa sitä, että toinen on henkisesti alakynnessä eikä pysty puolustautumaan tasaveroisesti kiusaajaa vastaan. Kiusaaja saattaa olla äänekäs ja sanavalmis ja osaa manipuloida muut oppilaat puolelleen, kun taas kiusattu voi olla hiljainen ja epävarma. Sosiaalinen epätasapaino tarkoittaa esimerkiksi sitä, että kiusaajalla on kavereita enemmän ympärillään, kun taas kiusatulla ei ole välttämättä yhtäkään ystävää. (Hamarus 2008, 12).

Hamarus (2008, 12, 13) selventää vielä, että kiusaamisen määritelmään liitetään tarkoituksellisuus, sillä tiedostamattaan ei kukaan kiusaa. Kiusaamisen määritelmässä käytetty jatkuvuuden vaatimus on herättänyt myös keskustelua. Jos vain toistuva ja pitkään jatkunut häiritsevä toiminta on kiusaamista, olisi mietittävä, kuinka kauan kiusaamista täytyy tapahtua, että voidaan todeta tekojen

todella muuttuneen kiusaamiseksi. Kiusaamisessa on pohjimmiltaan lähes aina kysymys kiusaajan vallan tavoittelusta. Valta nähdään laajasti aseman, ystävien, huomion ja muun vastaavan tavoittelemisena. Kiusaaja on yleisesti ottaen priimusmoottori, joka käynnistää oman asemansa pönkittämisen kiusatun kustannuksella. Kiusaaminen alkaa kielteisenä asennoitumisena valittua kiusattua henkilöä kohtaan.

2.2 Millaisia kiusaamisen muotoja on?

Kiusaaminen voidaan jakaa epäsuoraan tai suoraan kiusaamiseen. Kiusaamista on jaoteltu myös fyysiseen, sosiaaliseen ja psyykkiseen sekä henkiseen kiusaamiseen. Fyysisellä kiusaamisella tarkoitetaan yleisesti fyysistä väkivaltaa, jolloin se voi kehittyä tönimisestä aina vakavampaan väkivaltaan saakka. Henkinen kiusaaminen on sanoilla, eleillä ja ilmeillä tapahtuvaa kiusaamista. Sosiaalisessa kiusaamisessa pyritään vaikuttamaan oppilaiden ystävyysuhteisiin. (Hamarus 2008, 45.)

Sanallisella kiusaamisella tarkoitetaan sanojen kautta toiselle oppilaalle aiheutettua pahaa mieltä. Se voi olla pilkkaamista, ivaamista, nimittelyä, uhkailua ja yleensä halventavaa tapaa puhua toisesta oppilaasta. Tutkijat ovat nimittäneet tätä tapaa verbaaliseksi aggressioksi. Sanallista kiusaamista voidaan vahvistaa erilaisin elein, matkimalla sekä pienellä tönimisellä. Tarkoituksena on osoittaa kiusatulle halveksuntaa ja korostaa kiusaajan valta-asemaa. Myös kiusaajaa voidaan nimitellä. Nimittely voi ollakin kiusaajan tapa puolustautua, jos hän pelkää itse joutuvansa kiusatuksi. Yhteisössä, missä monet oppilaat pelkäävät joutuvansa kiusan kohteeksi, voi nimittely olla yhteisön tapa viestiä toinen toisilleen. (Hamarus 2008, 46, 47.) Sinkkonen (2010, 192) tarkentaa, että henkilökohtaisista ominaisuuksista voidaan löytää monenlaisia nimittelyn aiheita.

Kaukiais (2002, 118) mukaan sanalliseen kiusaamiseen yhdistetään lisäksi verbaalinen aggressio, joka sisältää haukkumista, pilkkaamista ja uhkailua. Sanallinen kiusaaminen voi olla epäsuoraa, millä tarkoitetaan juorujen ja perättömien asioiden levittämistä toisesta henkilöstä. Hamarus (2006, 78, 79)

lisää, että sanallista kiusaamista vahvistavat usein eleet, matkiminen ja mahdollisesti pienimuotoinen töniminen. Tekojen tarkoitus on osoittaa halveksuntaa kiusattua kohtaan. Sanallisesta kiusaamisesta voi kehittyä kiusaamisen prosessi, jossa haukkumiseen käytettyjen nimitysten merkityskenttä mahdollisesti laajenee ja samalla kiusaamiseen liitetään uusia muotoja, esimerkiksi eristämistä tai fyysistä väkivaltaa.

Kiusaaminen voi ilmetä lisäksi syrjimisenä ja eristämisenä. Kiusaaminen voi alkaa prosessina, jossa joku oppilas ja hänen lähipiirinsä syrjivät toista oppilasta, jolloin se jatkuu lopulta syrjityn oppilaan poissulkemisena koko yhteisöstä. (Hamarus 2008, 47.) Se voi tapahtua myös manipuloimalla kiusatun ystävyys- ja vuorovaikutussuhteita eristämällä kiusattu kokonaan ulos ryhmästä ja yhteisöstä olemalla kuin häntä ei olisi olemassakaan. (Hamarus 2012, 38) Kun kiusaaminen on ainoastaan syrjimistä, sitä voi olla vaikea havaita. Silloin siihen on myös vaikea puuttua, koska kiusatut kokevat itsekkin, että heille ei vain yksinkertaisesti löydy ystävää samalta luokalta. (Hamarus 2006, 79.) Yhteisöllisyyden puute koulussa saattaa johtaa eristämiseen. Kun yhteisöllisyys on vähäistä, oppilaat eivät tue toisiaan (Pellegrini 2001, 66-67). Eristäminen voi ulottua koulutyöhön siten, että eristetyn oppilaan kanssa kukaan ei halua olla pari. Kun liikuntatunneilla oppilaat valitsevat pareja, syntyy mahdollisuus käyttää valtaa kiusatun oppilaan eristämiseen. (Hamarus 2006, 81.)

Lämsän (2009, 62-63) mukaan tytöillä kiusaaminen on usein epäsuoraa ja manipulatiivista, kiusatun jättämistä sosiaalisen vuorovaikutuksen ulkopuolelle ja häntä koskevien juorujen levittelemistä. Tytöillä kiusaaminen voi liittyä myös ulkonäköön ja vaatteisiin. Hamarus (2006, 80-81) tarkentaa oppilaiden edustavan nuorten kulttuurin ihanteita, ja jos oppilas poikkeaa näistä trendeistä, saatetaan hänet jättää ulkopuolelle ja hänestä keskustellaan yhteisössä negatiivisesti. Eristäminen voi ulottua kiusatun omaisuuteen, koska muut oppilaat voivat ajatella kiusatun oppilaan tavaroiden olevan ”likaisia”, jolloin kukaan ei halua koskea niihin.

Ärsyttävää kiusaamista kuvataan tapahtumana, jossa vastuu kiusatuksi tulemisesta on ainakin osin kiusatulla itsellään. Kiusatun kuvaus poikkeaa ärsyttävässä kiusaamisessa stereotyyppisestä ujosta ja hiljaisesta kiusatusta.

Ärsyttävässä kiusaamisessa kiusattu oppilas ei tyydy eristetyn oppilaan rooliin, vaan pyrkii toistuvasti ryhmään mukaan. Tämä oppilaiden käyttämä sana ”tunkeilu” ärsyttää muita. Tämä voi johtaa lopulta siihen, että kiusaaminen katsotaan kiusatun syyksi, koska hän pyrkii ryhmään mukaan, vaikka häntä ei haluta siihen. Tällaisessa kiusaamisessa kiusattua aletaan kiusata, mutta hän ei alistu eikä käyttäydy niin kuin hänen odotetaan käyttäytyvän kiusatulle osoitetussa alemmassa valta-asemassa. Ärsyttävässä kiusaamisessa kiusattu oppilas saattaa rikkoa oppilaiden epävirallisen normin: hän kantelee opettajille ja puhuu pahaa toisista. (Hamarus 2006, 82 – 83.)

Suhdekriisillä alkavalla kiusaamisella tarkoitetaan kiusaamista, jossa molemmat osapuolet, kiusaaja sekä kiusattu ovat saattaneet olla hyviä ystäviä, mutta heidän ystävyyssuhteensa on voinut katkaista esimerkiksi kolmas osapuoli tai muu kriisi. Kriisejä voi syntyä esimerkiksi siitä, että molemmat osapuolet yrittävät olla parempia kuin toinen, jolloin syntyy vääränlainen kilpailuasetelma. Joskus voi toisen henkilön tietynlainen piirre alkaa ärsyttämään. (Hamarus 2006, 87.)

Höistadin (2003,80) mukaan hiljainen, hienovarainen kiusaaminen on tavallisin kiusaamisen muoto, jota on myös vaikea havaita. Hiljaista kiusaamista voi olla katseen välttäminen, tuijottaminen, merkitsevien katseiden vaihtaminen jonkun toisen oppilaan kanssa, huokailu, ilmeily, vaikeneminen, selän kääntäminen, toisen keskustelun välttäminen ja käyttäytyminen siten, kuin toinen henkilö olisi ilmaa. Tällainen kiusaaminen on yleistä mutta tekee suurta vahinkoa. Sitä on myös vaikea havaita, koska usein se tapahtuu katseilta piilossa. Joskus sitä tapahtuu myös luokassa opettajan selän takana tai jopa aivan avoimesti.

Fyysisen kiusaamisen voi huomata ulkoisista merkeistä, esimerkiksi revityistä vaatteista tai mustelmista. Tällainen kiusaaminen on tavallisesti yleisempää alakouluilla kuin yläkouluilla. Ruumiillinen kiusaaminen voi olla myös sellaista, että kiusaaja ikään kuin vahingossa tönäisee kiusattua tai hänen pulpettiaan, nipistää ohimennen, seisoo hänen tiellään tai lyö oven kiinni hänen nenänsä edestä. Fyysinen kiusaaminen käsittää lisäksi uhrin tavaroiden kätkemisen tai hänen tavaroitaan voidaan heitellä. Fyysinen kiusaaminen tapahtuu usein salassa siten, ettei sitä nähdä, koska tarkoitushan ei ole jäädä kiinni. (Höistad 2003,80.)

Kiusaamista tapahtuu Hamaruksen (2012, 38-39) mukaan sähköisissä viestimissä internetin tai kännykän välityksellä. Tästä käytettäviä nimityksiä on sähköinen kiusaaminen tai verkkokiusaaminen. Verkkokiusaaminen on helppoa, koska se tapahtuu napin painalluksella, ja siinä kiusaaja saattaa luulla voivansa esiintyä tuntemattomana, mikä ei ole kuitenkaan totta. Verkkokiusaamisessa kiusaaja voi vaihtaa identiteettiä esiintyen eri nimillä. Koska kiusaaminen on verkkokiusaamisessa kasvotonta ja voidaan esiintyä tuntemattomana, saattaa kielenkäytöstä muodostua entistä loukkaavampaa. Kirjoitettu kieli saatetaan kokea jopa loukkaavammaksi kuin puhuttu kieli.

Tutkimusten mukaan on ristiriitaista tietoa siitä, tapahtuuko verkkokiusaaminen ja perinteinen kiusaaminen samanaikaisesti. Usein ne ovat samanaikaisia tapahtumia, vaikka voivat esiintyä yksinäänkin ilman että kiusaamista tapahtuisi muualla. Sähköisen kiusaamisen muotoja ovat tekstiviestit, sähköpostit, kaikki sosiaaliset yhteydenpitosivut, kuten Facebook, Twitter, chatit, WhatsApp, internetpelit ja blogit. Kiusaamisen tyyli voi olla loukkaavat viestit, mustamaalaus, ahdistelu, häirintä tai toisella nimellä tai luodulla profiililla esiintymistä. Kiusatusta voidaan levittää lisäksi muokattuja kuvia ja henkilökohtaisia tietoja. (Hamarus 2012, 39-40.)

Sukupuolista häirintää on ei-toivottu huomio, joka liittyy sukupuoleen, esimerkiksi halventava tai alentava puhe toisen sukupuolesta, sukupuoleen liittyvä kiusaaminen, teot, jotka saavat tuntemaan itsensä noloksi, pelokkaaksi, loukkaantuneeksi tai vihaiseksi. Seksuaalista häirintää on esimerkiksi vihjailu ja seksuaalisesti värityneet vitsit, vartaloa, pukeutumista tai yksityiselämää koskevat puheet ja kysymykset. Ehdottelu, vaatiminen ja fyysinen koskettelu ovat seksuaalista häirintää. Häirintää tapahtuu myös puhelimen ja netin välityksellä. Sukupuolinen huomio muuttuu häirinnäksi silloin kun sitä jatketaan, vaikka huomion kohde ilmaisisi sen olevan epämiellyttävää. (Mannerheimin lastensuojeluliitto.)

Hamarus (2012, 40) mainitsee, että kiusaamisen muodot voivat vaihdella, mutta yleisesti ottaen niiden tarkoitus on sama: kiusaaja tuottaa kiusatulle vääränlaisen maineen eristämällä hänet yhteisöstä ja käyttämällä kiusaamista oman vallan ja aseman lujittamiseen.

2.3 Kiusaaminen ryhmäilmiönä

Richard, Schneider & Mallet (2011, 265) kuvailevat kiusaamisen ryhmäprosessina, joka koostuu yksittäisistä kiusaajista, uhrista tai monista pelaajista. Kiusaajat voivat omaksua erilaisia rooleja. He voivat säilyttää puolueettomuutensa kiusaamistapahtuman aikana, toimia avustajana kannustaen kiusaajaa tai tarjota avunantoa uhrille.

Salmivalli (2010, 68) mainitsee kiusaamisen olevan ryhmäilmiö. Hänen mukaansa sen vähentämiseksi olisi siirryttävä yksilökeskeisistä menetelmistä ryhmäkeskeiseen työskentelyyn. Tästä syystä takia olisi tehokkaampaa pyrkiä vaikuttamaan koko ryhmään kuin yksittäiseen kiusaajaan. Kiusaajaan on usein kaikkein vaikein vaikuttaa, koska kiusaajan asenne kiusaamiseen on myönteinen. Kiusaaminen saattaa olla hänelle jollain tavalla palkitsevaa, koska muuten hän ei kiusaisi. Kiusaajalla on usein luokassa tukijoukkonsa ja apurinsa, jotka vahvistavat kiusaajan toimintaa odottaen häneltä juuri tämänkaltaista käyttäytymistä. Ryhmän vaikutus on suuri, ja varsinkin murrosiässä se on aikuisen auktoriteettia vahvempi voima. Kokonaisen ryhmän kanssa työskentely on palkitsevampaa myös siksi, koska kyseessä on oivallinen oppimisen paikka kaikille oppilaille siitä, kuinka voidaan yhdessä ottaa vastuuta ryhmän hyvinvoinnista.

Aikuisten tulee ohjata kannustajat ja muut apurit muuttamaan käyttäytymistään ja rohkaista kiusaamisen hiljaiset hyväksyjät osoittamaan, etteivät he hyväksy kiusaamista. Näin saadaan yhä useampi oppilas toimimaan kiusatun puolustajana. Tärkeää olisi saada kaikki ryhmässä olevat oppilaat ymmärtämään, että jokainen on omalta osaltaan vastuussa koko luokan hyvinvoinnista ja että jokainen voi myös siihen vaikuttaa. Jokainen oppilas ryhmässä olisi hyvä saada pohtimaan, kuinka hän itse toimii kiusaamistilanteissa ja miten hän toiminnallaan vaikuttaa niihin. Kiusaamisprosessin roolit, kuten kiusattu, kiusaaja, kannustaja, puolustaja, apuri tai hiljainen hyväksyjä tarjoavat jotain konkreettista, mitä vasten oppilaat voisivat tarkastella omaa toimintaansa. Mikä oli minun roolini kiusaamisen tapahtuessa ja olisinko voinut toimia jotenkin toisella tavalla sen estämiseksi? (Salmivalli 2010, 68, 69.)

Kiusaaminen koskettaa koko luokkaa. Yleensä useat oppilaat ovat tietoisia kiusaamisesta ja kiusaajan toiminnalla on usein silminnäkijöitä. Valitettavan monet heistä toimivat yhteistyössä kiusaajan kanssa tai naureskelevat ja antavat ymmärtää, että he hyväksyvät kiusaamisen. Kiusaamisen ryhmäilmiöstä voidaan tunnistaa monenlaisia rooleja. Kiusaaja on aktiivinen ja aloitteellinen. Kiusaajia on oppilaista noin 7–10 prosenttia. Kiusaajan apurina toimii samoin 7–10 prosenttia oppilaista. Apuri ei ole kiusaamisessa pääroolissa. Kannustajat ovat oppilaita, jotka kerääntyvät paikalle katsomaan ja naureskelemaan. Näin he tarjoavat kiusaajalle myönteistä palautetta elein, ilmein ja sanallisesti. Kiusattu on oppilas, joka joutuu toistuvasti muiden kielteisen toiminnan kohteeksi ja joka on jollain tavoin puolustuskyvytön kiusaajiinsa nähden. Kiusatun puolustaja on oppilas, joka asettuu kiusatun puolelle ja pyrkii tukemaan häntä. Hiljainen hyväksyjä on oppilas, joka vetäytyy syrjään kiusaamisesta ja on kuin ei kiusaamista huomaisikaan. Hiljaisia hyväksyjä on oppilaista suurin osa, eli noin 25–35 prosenttia. (Kiva Koulu 2015)

3 KIUUSAAMINEN ON PILOSSA OLEVA ILMIÖ

Nuoret kiusaavat toisiaan aikuisilta piilossa ja siksi sitä on vaikea havaita ja siihen on hankala puuttua. Kiusaamiseen liittyy paljon häpeän ja syyllisyyden tunteita, mikä johtaa puolestaan siihen, että asiasta voi olla hankala kertoa aikuiselle tai yleensä hakea apua tilanteeseen. Aikuisten on usein hankala huomata kiusaamista varsinkaan netissä, ja siihen puuttuminen on hyvin haasteellista. (Hietala, Kaltiainen, Metsärinne & Vanhala 2010, 49.)

Hamaruksen (2008, 196) mukaan kiusaamista ei huomata, koska oppilaat puhuvat eri kieltä kuin opettajat. Opettajat eivät osaa ”oppilaiden kieltä” vaan kiusaamisprosessin peittämisestäkin saattaa tulla osa näytöstä, mikä tuottaa kouluun arkeen hauskuutta ja vaihtelua. Koulun arki koostuu monista erilaisista vuorovaikutustilanteista, jotka ovat kiusatulle tuskallisia tilanteita, mutta välttämättä opettaja ei niitä havaitse tai tulkitse kiusaamiseksi.

3.1 Kiusaamisesta ei kerrota aikuiselle

Vain pieni osa kiusaamistapauksista tulee aikuisten tietoon. Kiusaamisen salaaminen saattaa kertoa luottamuspulasta aikuisen ja oppilaan välillä. Kiusaamisesta ei kerrota, koska oppilaat ajattelevat, että aikuiset eivät halua puuttua kiusaamiseen tai eivät voi puuttua siihen. Nuori ei yksinkertaisesti luota siihen, että aikuiset voivat saada kiusaamisen loppumaan. Lisäksi pelätään, että kertominen saattaa vain pahentaa tilannetta ja kiusaaminen muodostuu entistä vakavammaksi. Näin varmasti tapahtuukin, ellei puuttuminen ole tehokasta eikä siihen sisällytetä määrätietoista seurantaa ja varmistumista kiusaamisen loppumisesta. Tältä voidaan välttyä, kun jokainen aikuinen koulussa suhtautuu vakavasti kiusaamiseen. Tämä tarkoittaa sitä, että otamme kiusaamiseen liittyvän tilanteen todesta, puutummme ja huolehdimme siitä, että kiusaaminen loppuu. (Hamarus 2012, 28.)

Hamarus (2012, 29) tarkentaa, että kiusaamisesta kertomiseen liittyy usein pelkoa. Kiusaaja on saattanut uhata, että kiusaaminen kovenee, jos nuori kertoo siitä jollekin aikuiselle. Kiusaaja uhkaa, koska hän puolestaan pelkää puuttumista. Suurin osa nuorista ei hyväksy kiusaamista millään tavalla. Kiusaamista sivusta seuraavatkin kärsivät kiusaamisesta ja toivovat, että kiusaaminen loppuisi, vaikka eivät itse toimikaan kiusaamisen lopettamiseksi.

3.2 Mistä kiusaamisen voi huomata?

Jukarainen (2012, 6) tuo esille, että koulukiusaaminen, erityisesti kiusatuksi tulemisen pelko aiheuttaa ylivoimaisesti eniten turvattomuutta koulussa. Kiusaamisen seuraamukset ja jäljet näkyvät oppilaassa monin tavoin. Usein olennaista on oppilaan käyttäytymisessä tapahtunut muutos. Jos esimerkiksi kouluun aiemmin myönteisesti suhtautunut oppilas tulee haluttomaksi ja koulua karttavaksi, on syytä valpastua ja seurata tilannetta tarkemmin sekä pohtia, mistä muutoksessa voisi olla kysymys. Oppilasta saatetaan kiusata, jos hän ei halua mennä koulubussiin tai muuhun koulukyytiin, pyytää toistuvasti päästä henkilöautolla kouluun tai haluaa saattajan, on ylipäänsä haluton menemään kouluun tai jää pois koulusta tai tunneilta ilman selvää syytä. Hän voi valittaa kouluaamuisin olevansa sairas, tulee kotiin koulusta vaatteet tai koulureppu sotkettuna ja revittyinä, tulee kotiin nälkäisenä, koska ei ole uskaltanut mennä ruokalaan syömään tai muuttuu vetäytyneeksi, hiljaiseksi ja näyttää kadottaneen itseluottamuksensa. (Kiva Koulu 2015.)

Hamarus (2012, 30, 31) tuo esille, että kun nuori on kokenut kiusaamista, kokemukseen liittyy aina arvaamattomuuden elementti. Jo ensimmäisestä kiusaamisen kokemuksesta nuori pelkää, mitä hänelle tapahtuu seuraavaksi, ja hänellä voi olla sen seurauksena jatkuva jännitystila. Hän joutuu miettimään menemisiään, kulkureittejään ja yleistä osallistumistaan toisten seuraan. Hän on ikään kuin varuillaan koko ajan. Tällaisen käyttäytymisen muutoksen aikuinen saattaa mahdollisesti havaita. Lisäksi rahankäytössä voi tapahtua muutoksia, jos häntä kiristetään. Vaatteet tai tavarat voivat olla rikki ja niitä voidaan piilotella.

Nuorella on selittämättömiä mustelmia, kouluun käytetty aika voi muuttua, harrastukset voivat loppua selittämättömästä syystä, kännykkään voi tulla outoja viestejä vaikka keskellä yötä tai se soi outoihin aikoihin. Koulussa opettaja voi havaita kiusaamisen hämmennyksen tunteena. Hämmennys herää, jos kuultu viesti on hyvin ristiriitainen viestin merkityksen kanssa. Tyypillinen tilanne on, kun nuoret kehuvat toistensa ulkonäköä tai vaatteita tietyllä äänenpainolla tarkoittaen juuri päinvastaista. (Hamarus 2012, 31.)

4 KIUUSAAMISEN EHKÄISEMINEN JA PUUTTUMINEN

Yhteisön ja varhaisen puuttumisen kannalta kiusaamisen määritelmässä on tärkeää huomioida kaksi kriteeriä. Ensimmäinen on valtaepätasapaino, jossa kiusattu ei kykene tasavertaisesti puolustautumaan, ja toinen on henkilön subjektiivinen kokemus. Valtaepätasapaino voi olla sosiaalista esimerkiksi, jos kiusaajalla on paljon kavereita, hän voi olla fyysisesti voimakas tai henkisesti kiusattua sanavalmiimpi. Se on oleellinen kriteeri jonka avulla voi erottaa oppilaiden tasaväkkiset riidat ja nahistelut kiusaamisesta. Tärkeää on tiedostaa, että kiusattu on aina altavastaaja ja kykenemätön puolustautumaan kiusaajaa vastaan. Tällöin oppilaan subjektiivinen kokemus on riittävä syy selvittää mistä on kysymys, oli se sitten kiusaamista tai ei. (Hamarus ja Kaikkonen 2011, 66.)

4.1 Koulukiusaamisen ehkäisevä työ koulussa

Perusopetuslaissa ei ole suoraa säännöstä, mikä velvoittaa puuttumaan koulukiusaamiseen. Lainsäädännössämme on kuitenkin paljon muuta sääntelyä, johon opetushenkilökunnan ja opetuksen järjestäjän vastuu ja oppilaan oikeus turvallisuudesta opiskeluympäristöstä perustuu. (Mäntylä ym. 2013, 36.)

Opetuksen järjestäjän tulee laatia opetussuunnitelman yhteydessä suunnitelma oppilaiden suojaamiseksi väkivallalta, kiusaamiselta ja häirinnältä sekä toimeenpanna suunnitelma ja valvoa sen noudattamista ja toteutumista. Opetuksen järjestäjän tulee opetussuunnitelman yhteydessä laatia ja ohjeistaa suunnitelma kurinpitokeinojen ja kasvatustakeskustelun käyttämisestä ja niihin liittyvistä menettelytoimista. Opetushallituksen tulee opetussuunnitelman perusteissa antaa määräykset suunnitelmien laatimisesta. (Perusopetuslaki 2013, 29 §.)

Opetuksen järjestäjän tulee hyväksyä järjestyssäännöt tai antaa muut koulussa tai muussa opetuksen järjestämispaikassa sovellettavat järjestysmääräykset, joilla edistetään koulun sisäistä järjestystä, opiskelun esteetöntä sujumista sekä kouluyhteisön turvallisuutta ja viihtyisyyttä. (Perusopetuslaki 2013, 29 §.)

Lähtökohta kiusaamisen vähentämiselle on tiedostaa ja myöntää, että myös meidän koulussamme esiintyy kiusaamista. Niin kauan kun ongelmaa vähätellään tai sitä ei pidetä oman koulun ongelmana, ei kiusaamisen vastainen työskentely voi lähteä kunnolla käyntiin. Tietoisuutta koulukiusaamisesta oman koulun sisällä voi lisätä asiallisen informaation avulla. Tämän seurauksena ymmärretään, että kiusaaminen ei ole harvinainen marginaali-ilmiö, vaan pikemmin ongelma, joka esiintyy kaikissa kouluissa. (Salmivalli 2003, 44.) Erityisesti koulukiusaamiseen puuttumisessa ja ennaltaehkäisyssä koko koulua koskevat ohjelmat näyttävät usein lupaavilta, mutta tuskin riittävilä. Koulukiusaamisen vähentämiseksi ja ennaltaehkäisemiseksi tarvitaankin laajaa näkökulmaa, johon sisältyy myös yleisiä, koulutuspolitiikkaan, opetussisältöihin, käytäntöihin ja opettajien valmiuksiin liittyviä näkökohtia. (Savolainen 2005, 370.)

Kiusaamisen ennaltaehkäisevä työ alkaa Hamaruksen ja Kaikkosen (2011, 66) mukaan siitä, kun yhteisössä eri toimijat, opettajat, koulunhenkilökunta, oppilaat ja heidän vanhempansa sekä huoltajat keskustelevat ja luovat yhteisen ymmärryksen siitä, kuinka he ymmärtävät kiusaamisen ja miten tilanteisiin tulee puuttua. Jos tällaista yhteisymmärrystä ei ole, kukin havaitsee ja tulkitsee kiusaamistilanteet omista lähtökohdistaan.

Opettaja voi myös omalla toiminnallaan tukea oppilaiden sosiaalisten suhteiden tasapainoista kehitystä kouluyhteisössä. Jos esimerkiksi luokalla on kiusaamista, opettajan ei saisi antaa oppilaiden vapaasti muodostaa pareja ja ryhmiä. Kiusaamisessa ryhmien muodostamista voidaan käyttää usein tapana kiusata. Jos kiusatulla on ystävä luokassa, se voi vähentää kiusaamista. Opettaja voi pyrkiä vaikuttamaan luomalla opiskelutilanteissa sellaisia olosuhteita, joissa kiusattu voi ystäväystyä jonkun häntä tukevan oppilaan kanssa. Vahvistamalla suhdetta opettaja toimii epäsuorasti kiusaamista vastaan. Tämä on mahdollista erilaisten projekti-, tiimi-, pari- tai ryhmätöiden avulla. Kun tällainen työskentely kestää pidempään, voi se olla yksi keino kiusaamisen vähentymisessä. (Hamarus 2006, 212.)

Kiusaamisen ennaltaehkäisyssä tulisi ottaa huomioon, että kiusaamisen kriteereihin kuuluvat toistuvuus sekä se, että se tapahtuu pitkällä aikavälillä. Kuten kasvatukseen, kiusaamisen ennaltaehkäiseminen on toistuvaa ja tapahtuu pitkän

ajan kuluessa. Yleisesti ottaen kerran sanottu jää harvoin opituksi tavaksi. Toimiva työkalu koulun arjessa voi olla kiusaamisen ehkäisyn vuosikello, jonka avulla on hyvä suunnitella kiusaamisen ennaltaehkäisevää toimintaa. Vuosikellossa oleellisia asioita ovat jäsenten yhdessä käymä keskustelu ja tietoisuus toistensa toiminnasta kiusaamisen ennalta ehkäisemiseksi. (Saloviita 2009, 140.)

Samoilla linjoilla on Salmivalli (2003, 47,) sillä hän pitää tärkeänä koulun omaa kiusaamisen vastaista toimintamallia, mikä on kirjalliseen muotoon laadittu selostus siitä, miten koulussa puututaan kiusaamistapauksiin ja ennaltaehkäistään niiden syntymistä. Toimintamallin tulee olla niin konkreettinen, että se todella antaa oikeanlaiset ohjeet kiusaamistapausten varalle. Yleinen ohje ”Meillä puututaan kiusaamiseen välittömästi” ei ole riittävä, koska se ei kerro, miten puututaan, kuka puuttuu ja mitä tehdään, jos puuttumisesta ei ollut apua. Jos toimintamallin tarkoituksena on antaa eväitä kiusaamisen vähentämiseen, sen tulee nimenomaan koskea kiusaamista, eikä kaikkia mahdollisia järjestyshäiriöitä.

Kiusaamisen vastainen toimintamalli on hyödyllinen, koska jo sitä kehittäessä koulun aikuisten on käytävä keskustelua kiusaamisongelmasta ja perehdyttävä aiheeseen huolella. Tällaiset keskustelut lisäävät opettajien ja muun henkilökunnan tietoisuutta kiusaamisesta ja edistävät sitoutumista kiusaamista vastaavaan toimintaan. Valmis toimintamalli ja sen kehittäminen tuo henkilökunnalle varmuutta sekä uskoa omaan osaamiseen. Myös oppilaiden vanhemmille tieto koulun toimintamallista on tervetullut, koska jo sen olemassaolo tuo varmuutta siitä, että koulussa tiedetään toimia oikealla tavalla kiusaamisen lopettamiseksi. (Salmivalli (2003, 48.)

Tärkeä ennaltaehkäisyn työkalu on kiusaamisen vastaisten sääntöjen laatiminen luokassa yhdessä opettajan kanssa. Säännöt on hyvä tehdä jokaisessa koululuokassa yhdessä oppilaiden kanssa, vaikka kiusaamista ei olisikaan. Oppilaat voivat itse laatia säännöt, jolloin he sitoutuvat paremmin niiden noudattamiseen. Sääntöjä ei saa olla liikaa, ja niiden on hyvä olla helposti ymmärrettävissä. Säännöt tulee olla luokassa näkyvillä, ja hyvä tapa on lähettää ne jokaisen oppilaan kotiin. (Salmivalli 1998, 178.) Opettajalla on Tenhusen (2008, 9) mukaan mahdollisuus ratkaista, miten ja millaiset toimintatavat mahdollistuvat. On merkityksellistä, että huomataan myös hyvän tekemisen mahdollisuus. On

muutakin kuin uhkia ja häiriöitä, kuten kiusaamista ja syrjäytymistä. Höistad (2003, 162) pitää tärkeänä, että oppilaiden on saatava selkeä käsitys siitä miten koulussa toimitaan. Hänen mukaan kielletyt asiat on ilmaistava konkreettisesti ja selvästi. Keskusteluja tulee käydä siitä, mitä halventavalla käytöksellä tarkoitetaan ja kuinka voidaan käyttäytyä toinen toisiaan arvostaen ja kunnioittaen.

4.2 Koulun rooli kiusaamisen estämiseksi

Kiusaamistapausten selvittäminen on koulun aikuisten tehtävä. Lähtökohta tulee olla siinä, että kiusaamiseen koulussa puututaan heti. Koulussa on tärkeää olla sovittu menetelmä kiusaamistilanteiden selvittämiseen, puuttumiseen ja seurantaan. Monesti koulut ovat nimenneet kiusaamistyöryhmän, johon kuuluu esimerkiksi 2 – 3 opettajaa. Ryhmän tehtävä on käsitellä ja seurata kiusaamistapauksia. Jos koululla on tällainen ryhmä, opettajien on hyvä ohjata kiusaamistapaukset sen käsittelyyn. Kiusaaminen selvitetään yhdessä kiusatun ja kiusaajien kanssa, joskus koko luokan kanssa. Tilannetta on hyvä seurata niin pitkään, että kiusaaminen on varmasti loppunut. Kirjaamiset tulee tehdä siten, että siinä mainitaan kiusaamistilanteeseen liittyneet oppilaat ja tehdyt sopimukset. (Salovaara ja Honkonen 2011, 30, 31.)

Samaa mieltä on Hamarus (2008, 121), sillä hän tuo esille, että koululla olisi hyvä olla tietyt henkilöt, jotka ottavat aina selvittelyyn mahdolliset kiusaamistilanteet. Hänen mukaansa ryhmään voi kuulua kaksi tai kolme opettajaa. Tarpeen vaatiessa, jos tarvitaan lisätietoja tilanteesta, mukana voivat olla kouluterveydenhoitaja, koulunkäyntiavustaja ja mahdollisesti tukioppilaat. Sovitteluryhmä toimii silloin, kun yksittäisen opettajan sovittelupyrkimykset eivät ole saaneet kiusaamista loppumaan. Kaikki asiat tulee kirjata heti paikan päällä ja muistio tulee lähettää tarvittaessa kotiin allekirjoitettavaksi. Ratkaisu pyritään löytämään oppilailta itseltään, ja ennen käsittelyn päättymistä tavoitteena on löytää jonkinlainen ratkaisu. Keskustelu etenee siten, että ketään ei saa keskeyttää, vaan jokainen saa vuorollaan puhua asiansa loppuun. Anteeksi pyydettyäessä tärkeää on nimetä seikat, mitä pyydetään anteeksi ja mitä kiusaaja aikoo tehdä tilanteen muuttamiseksi. Tällä tavalla oppilas ymmärtää oman kiusaamisensa ja

käyttäytymisen muutoksen sitoutuen siihen. Seuranta on oleellinen asia. Jos esimerkiksi tukioppilaat ovat olleet mukana kiusaamisen selvittelyssä, voivat he jatkossa kysyä kiusatulta, oliko selvittelystä ja puuttumisesta hyötyä. Tämä on hyvä keino saada tukioppilaat työskentelemään kiusaamista vastaan koulun normaaliarjessa.

Koulussa on hyvä tehdä kiusaamiskysely muutaman kerran lukuvuoden aikana. Lukuvuoden alussa on hyvä odottaa ensin ryhmien vakiintumista sekä ryhmäytymistä. Kyselyn ajankohta voisi olla esimerkiksi syys- lokakuussa ja toinen kerta kevätlukukauden alkupuolella vaikkapa helmikuussa. Kyselyjä ei tule tehdä sen itsensä takia, vaan siksi, että kiusaamiseen päästään puuttumaan ajoissa. (Hamarus 2012, 34, 35.)

Joskus kiusaamistilanne on vaikea, ja silloin on syytä haastatella koko luokan oppilaat erikseen. Jokainen oppilas vastaa vuorollaan, mitä on tapahtunut, mitä olen tehnyt, miltä se tuntui tai miltä kiusatusta on mahtanut tuntua. Painotus tulee olla siinä, mitä voin tehdä jatkossa tilanteen muuttamiseksi. Jos kiusaaminen ei ole jatkunut pitkään, mutta alkavasta kiusaamisesta on jonkinlaisia merkkejä olemassa, voidaan käyttää myönteisten ratkaisujen mallia. Oppilaat tai oppilaat ja vanhemmat voivat yhdessä miettiä esimerkiksi perheillä koululla, mitä välitunnilla voitaisiin tehdä, että kaikki alkaisi sujua hyvin. Ryhmässä kootaan pelisäännöt ongelmatilanteiden varalle sekä mietitään, mitä myönteisiä toimintoja voidaan luoda. (Hamarus 2008, 122, 123.)

Hamarus (2012, 60, 61) pitää tärkeänä, että kiusaamiseen puuttuminen etenee tarvittaessa portaittain. Portaittainen menettelytapa etenee usein siten, että aluksi kiusaamistilannetta selvittelee siihen nimetty ryhmä tai opettaja yksin. Seuraavassa vaiheessa mukaan voivat tulla rehtori, lapsen ja nuoren vanhemmat ja huoltajat sekä oppilashuoltohenkilöstö, esimerkiksi koulukuraattori. Viimeinen askel saattaa olla määräaikainen erottaminen koulusta, kiusaajan vaihtaminen eri luokkaan tai koulun ulkopuolinen asiantuntija-apu. Puuttuminen tulee olla aina jämäkkää, koska kiusaaminen tulee saada loppumaan. Jos puuttuminen koulun tasolla ei ole riittävää, vanhemmilla on oikeus viedä asia kunnan tasolle, sivistystoimenjohtajalle tai sivistyslautakuntaan.

4.3 Oppilaiden rooli puuttumisessa

Hamaruksen (2008, 194) mukaan oppilas, jolla on sosiaalista valtaa yhteisössä, voi vaikuttaa sosiaalisiin prosesseihin, kuten kiusaamiseen. Oppilas, jolla ei ole sosiaalista valtaa, voi korkeintaan hakeutua kiusatun oppilaan ystäväksi, joka myös edellyttää tietynlaista rohkeutta ja vahvuutta. Tukioppilaiden osuudessa kiusaamisen vastustamiseen on merkittävää se, millaiseksi tukioppilas kokee oman roolinsa. Myös tukioppilaiden valintaprosessilla on merkitystä. Jos tukioppilas on hakeutunut tehtävään vain tukioppilaskoulutukseen osallistumisesta saatavien vapaatuntien toivossa, hänen mielenkiintonsa ja sosiaalinen asemansa ei todennäköisesti riitä kiusaamiseen puuttumiseen. Jos tukioppilaan valintaan liittyy muiden oppilaiden luottamuksen ansaitseminen, hänellä on paremmat mahdollisuudet vaikuttaa luokan ja koulun sosiaalisiin prosesseihin. Tällöin luokka on valinnallaan valtuuttanut hänet, mikä kertoo tietynlaisesta asemasta yhteisössä.

Oppilaan ikä tuo myös valtaa kouluyhteisössä, sillä jos vanhempi oppilas puuttuu kiusaamiseen, sillä saattaa olla merkittävä vaikutus kiusaamisen loppumiseen. Samoin sukulaisuussuhde voi vaikuttaa siten, että kiusattuna olevaa sukulaista pyritään auttamaan. (Hamarus 2008, 195.)

4.4 Kiva koulu-ohjelma

Kiva Koulu on kiusaamisen vastainen toimenpideohjelma, joka on kehitetty Turun yliopiston psykologian oppiaineen ja Oppimistutkimuksen keskuksen yhteistyönä opetus- ja kulttuuriministeriön rahoituksella 2006 - 2011. KiVa Koulu -ohjelmassa keskitytään niin kiusaamisen ehkäisemiseen, kuin myös mahdollisimman tehokkaaseen kiusaamistapausten puuttumiseen. Kussakin mukana olevassa koulussa toimii vähintään kolmen opettajan tai muun aikuisen muodostama koulutiimi. Tiimin jäsenet ovat Kiva koulu- koulutuksessa perehtyneet toimenpiteisiin, joiden avulla yksittäisiin kiusaamistapauksiin puututaan. He toimivat oman koulunsa asiantuntijoina kiusaamista koskevissa asioissa. (Kivakoulu 2015.)

Kun oppilaan huoltaja ottaa yhteyttä kouluun kiusaamisasiassa tai oppilas kertoo kiusaamisesta opettajalle, selvitetään ensin, onko kysymyksessä systemaattinen kiusaaminen, satunnaisempi konflikti, riita lasten välillä tai esimerkiksi väärinkäsityksiin perustuva loukkaantuminen. Kaikista kiusaamisen tunnusmerkit täyttävistä tapauksista välitetään tieto koulutiimille, jonka jäsenet ryhtyvät selvittämään asiaa ja käymään keskusteluja eri osapuolten kanssa. Ryhmään kuuluvat jäsenet keskustelevat ensin kiusatun oppilaan ja tämän jälkeen jokaisen kiusaamiseen osallistuneen oppilaan kanssa yksitellen. Kiusaamisessa mukana olleet lapset tavataan vielä ryhmänä. Kun on sovittu, miten he muuttavat käyttäytymistään, sovitaan uudesta tapaamisesta, eli seurantakeskustelusta. Sekä kiusatun että kiusaamiseen osallistuneiden kanssa tavataan uudelleen ja varmistetaan, että kiusaaminen on todella loppunut. Vanhempia informoidaan kaikista tiimin käsiteltävänä olleista omaa lasta koskevista tapauksista. Tarvittaessa vanhempia voidaan pyytää koululle selvittämään asiaa. Ensisijaisesti kiusaamiseen liittyvät keskustelut käydään kuitenkin koulun aikuisten ja oppilaiden välillä. (Kiva koulu 2015.)

5 OPETTAJIEN HAASTATTELUITA JA SISÄLLÖNANALYYSIA

Tutkimustyöni tarkoituksena oli tutkia koulukiusaamista, sen ehkäisyä, puuttumista, tunnistamista, ja mahdollisuutta vähentää kiusaamista yläkoulun oppilaiden keskuudessa.

5.1 Tutkimusongelma

Tutkimuksessa pyrittiin saamaan selville, millaisia näkemyksiä opettajilla on koulukiusaamisesta, siihen puuttumisesta sekä sen ehkäisystä. Lisäksi tavoitteena oli selvittää, millaisena opettajat näkevät koulun ilmapiirin oppilaiden keskuudessa ja miten he kokivat voivansa vaikuttaa siihen.

Tutkimuksessa pyrittiin saamaan vastauksia opettajien näkökulmasta.

Tutkimuskysymykset ovat:

1. Millaisia näkemyksiä opettajilla on koulukiusaamisesta?
2. Millaisia keinoja opettajilla on puuttua koulukiusaamiseen?
3. Millaisia keinoja opettajilla on ehkäistä koulukiusaamista?
4. Millaisia kehittämis ehdotuksia opettajilla on kiusaamiseen puuttumiseen ja ehkäisevään työhön?

Tutkimuskysymykset muodostin huolellisesti, koska lähtökohta kiusaamisen vähentämiselle on tiedostaa ja myöntää, että myös meidän koulussamme esiintyy kiusaamista. Salmivalli (2003,44) mainitsee että, niin kauan kun ongelmaa vähätellään tai sitä ei pidetä oman koulun ongelmana, ei kiusaamisen vastainen työskentely voi lähteä kunnolla käyntiin. Tietoisuutta koulukiusaamisesta oman koulun sisällä voi lisätä asiallisen informaation avulla. Tämän seurauksena ymmärretään, että kiusaaminen ei ole harvinainen marginaali-ilmiö, vaan pikemmin ongelma, mitä esiintyy kaikissa kouluissa.

5.2 Tutkimusmenetelmät ja aineisto

Tarkoituksenani oli tehdä tutkimus haastattelemalla erään yläkoulun opettajia. Haastateltavista yksi toimi koulun vararehtorina sekä aineenopettajana, yksi opinto-ohjaajana sekä seitsemän muuta opettajaa aineenopettajina. Opettajat ovat toimineet työssään kuudesta vuodesta kolmeenkymmeneenviiteen vuoteen saakka. Heistä kolme on toiminut opettajan työssä alle 10 vuotta. Kolme haastatelluista opettajista on toiminut työssään 14 vuoden ja 19 vuoden välillä sekä kolme haastatelluista opettajista on toiminut työssään yli 30 vuoden ajan. Kaikki yhdeksän haastateltavaa tulivat haastatteluun mielellään.

Tutkimusmenetelmäksi valitsin laadulliset eli kvalitatiiviset tutkimusmenetelmät, koska haastattelemalla saa hyvää aineistoa juuri tällaiseen tutkimukseen. Kvalitatiivisella tutkimuksella pyritään kuvaamaan todellista elämää. (Hirsjärvi, Remes & Sajavaara. 2007, 157.) Aineistonkeruumenetelmänä käytin teemahaastattelua, koska se vastaa kvalitatiivisen tutkimuksen lähtökohtia. Teemahaastattelu on lomaketutkimuksen ja avoimen haastattelun välimuoto. Teemahaastattelussa aihepiirit eli teemat ovat tiedossa, mutta kysymysten järjestyksellä ei ole merkitystä, kunhan haastattelu etenee joustavasti. (Hirsjärvi, ym. 2007, 203.)

Tutkimuksessa käytetyn teemahaastattelurungon keskeiset kysymykset olivat:

1. Millaisena opettajat kokevat koulukiusaamisen?
2. Millaisia keinoja opettajilla on puuttua koulukiusaamiseen?
3. Toimiiko koulussa oleva toimintamalli kiusaamisen estämiseksi?
4. Millaisia keinoja opettajilla on tunnistaa koulukiusaamista?
5. Millaisia keinoja opettajilla on ehkäistä koulukiusaamista
6. Millaisia kehittämissuhteita opettajat näkevät tarpeelliseksi kiusaamisen vastaiseen toimintaan?

Alatalon (2005, 57) mukaan haastattelu on monilla tieteenaloilla keskeinen tapa kerätä tietoa tutkittavasta asiasta. Haastattelu tutkimusmenetelmänä alkoi saada jalansijaa 1800-luvun lopulla. Haastattelun kehittyminen tiedonkeruun menetelmäksi edellytti, että ajatus empiirisestä tutkimuksesta oli muotoutunut.

1950-luvulla todettiin, ettei haastattelu olisi mahdollista yhteiskunnassa, missä pidettäisiin outona sitä, että tuntematon henkilö pyytää lupaa keskustella henkilökohtaisista asioista.

Yleinen ja hyvä tapa on, että tutkimushaastattelut nauhoitetaan. Nauhoitus ei ole välttämättä aina mahdollista. Monesti siitä on enemmän hyötyä kuin haittaa. Nauhoitus mahdollistaa sen, että haastatteluun voi palata tarvittaessa yhä uudelleen ja se toimii muistiapuna. Haastattelutilanteessa haastattelija tarkkailee haastateltavaa, mutta myös myötävaikuttaa toisen toimintaan. Nauhoitus mahdollistaa haastatteluvuorovaikutuksen myöhemmän tarkastelun ja analysoinnin. Uudelleenkuuntelu voi tuoda esiin uusia näkökulmia, joita haastattelutilanteessa haastattelija ei pannut merkeille. Nauhoitus mahdollistaa myös tarkemman raportoinnin. Lisäksi tutkimuksen lukijat ja arvioijat voivat nähdä, minkälaisessa vuorovaikutuksessa tulokset ovat syntyneet. (Ruusuvuori & Tiittula 2005, 14 - 15.) Oman tutkimuksen toteutin nauhoittamalla kaikki haastattelut. Tämän totesin hyväksi menetelmäksi, sillä nauhoituksia uudelleen kuunneltuani sain syvempää tietoa opettajien kokemuksista koulukiusaamisesta. Litteroin kaikki yhdeksän haastattelua sanatarkasti, mikä helpotti aineiston analysointia. Litteroituja haastatteluja oli 43 sivua käyttäessäni fonttia Arial, koko 12, riviväli 1.0. Haastatteluiden kokonaiskesto oli viisi tuntia ja kahdeksan sekuntia. Keskiarvo yhden haastattelun kestolle oli 33,9 minuuttia.

Ruusuvuoren & Tiitulan (2005, 22.) mukaan tutkimushaastattelu rakennetaan samoilla keinoilla ja samoihin kasvokkaista vuorovaikutusta koskeviin yhteisiin oletuksiin nojaten kuin keskustelut yleensäkin. Tuomi & Sarajärvi (2009, 75) tarkentavat, ettei teemahaastattelua tehdessä voi kysyä ihan mitä tahansa, vaan siinä tulee pyrkiä löytämään merkityksellisiä vastauksia tutkimuksen tarkoituksen ja ongelman asetteluun ja tutkimustehtävän mukaisesti. Etukäteen valitut teemat perustuvat tutkimuksen viitekehykseen, eli tutkittavasta ilmiöstä jo tiedettyihin asioihin.

Ruusuvuori ja Tiittula (2005, 23) mainitsevat arkikeskustelun poikkeavan tutkimushaastattelusta, koska tutkimushaastattelu perustuu tiettyyn tarkoitukseen ja osallistujarooleihin. Tällöin haastattelija on tietämätön osapuoli, jolloin tieto tulee haastateltavalta. Aloite tulee aina haastattelijalta, joka myös ohjaa keskustelun

suuntaa. Haastattelu voi muistuttaa normaalia keskustelua, mutta sillä tulee olla tietty päämäärä. Näkyvin ero arkikeskusteluun on kuitenkin osallistujien rooleissa: haastattelija on tiedon kerääjän ja haastateltava tiedon antajan roolissa. Haastattelun institutionaalisuutta korostaa se, että haastattelu nauhoitetaan ja haastattelija tekee tarvittavia muistiinpanoja.

Omassa tutkimuksessani haastattelutilanne pohjautui teemahaastattelurunkoon, joka puolestaan mahdollisti muistiinpanojen ja havaintojen tekemisen haastattelun aikana. Teemahaastattelurunkoa en seurannut sanatarkasti, vaan pyrin luomaan avoimen keskusteluilmapiirin, jossa keskustelu eteni luonnollisesti. Teemahaastattelurunko ei ollut myöskään liian tarkkaan rajattu, koska halusin saada haastateltavien omat kokemukset ja prioriteetit esiin. Näin minun oli mahdollista tehdä tarkentavia kysymyksiä ja pitää haastattelu luontevana (Hirsjärvi ym. 2001,108.)

Aineiston keräämiseksi laadullinen tutkimus teemahaastattelurunkoa apuna käyttäen on perusteltua, koska tutkittavina olivat opettajat ja heidän kokemuksensa koulukiusaamisesta, eivät oppilaat. Aiemmin ei ole vastaavaa tietoa kerätty kyseisen kunnan yläkoululta suoraan opettajilta kvalitatiivisena tutkimuksena, vaan ainoastaan oppilailta määrällisenä tutkimuksena. Haastateltavat valitsin yhdessä kunnan yläkoulun vararehtorin sekä koko kunnan johtavan rehtorin kanssa keväällä 2015. Kaikki suunnitellut haastattelut toteutuivat suunnitelmien mukaan.

Aineistonkeruumenetelmänä teemahaastattelu soveltui tutkimukseeni hyvin, koska opettajat saivat kertoa kokemuksistaan omin sanoin kenenkään häiritsemättä haastattelua. Opettajat toivat esiin asioita myös varsinaisten kysymysten ulkopuolelta, mikä elävöitti tutkimusta entisestään. Eräänä kysymyksenä oli koulukiusaamisen ehkäisevän työn kehittäminen, mikä osoittautui varsin hyväksi ideaksi. Tällä toimenpiteellä sain tutkimustani varten hyvin paljon lisätietoa, jota voidaan käyttää koululla olevan toimintamallin kehittämiseen. Teema-alueisiin liittyvät alakysymykset olivat varsin oleellisia haastattelun tekemiseksi. Saadakseni laadukasta aineistoa tutkimustani varten, pyrin kysymysten laadinnassa siihen, että kysymykset pikemmin rohkaisisivat opettajaa kertomaan asetetusta kysymyksestä pidempään kuin ainoastaan yhdellä sanalla.

Opinnäytetyön tekijänä oma kokemukseni koulukiusaamista saattaa välittyä tutkimukseeni. Toimin ammatissani nuorisokuraattorina koululla, missä tutkimukseni tein. Haastatteluja tehdessäni olen pyrkinyt rajaamaan pois kaikki ennakko-oletukset. Haastatteluista seitsemän toteutin työhuoneessani yläkoululla sekä kaksi opettajien kotona. Haastattelijana pyrin mahdollisimman keskustelemaan otteeseen varoen ohjaamasta haastattelua liikaa. Tuomen & Sarajärven (2012, 73) mukaan haastattelu on joustava malli kerätä tietoa tutkittavasta ilmiöstä. Tällöin haastattelija voi esittää kysymykset siinä järjestyksessä, kuin keskustelu etenee. Hän voi lisäksi toistaa kysymyksen sekä tarvittaessa tarkentaa sitä, ettei väärinkäsityksiä pääse syntymään.

5.3 Aineiston analyysi

Haastattelun tuloksena saadun aineiston analyysi, tulkitseminen ja siitä tehdyt johtopäätökset ovat tutkimuksen oleellisin asia, koska tähän on tähdätty koko tutkimuksen ajan. Tutkijalle selviää analyysivaiheessa, minkälaisia vastauksia hän saa tutkimuksen alussa asettamiinsa tutkimusongelmiin. Tutkijalle voi käydä myös niin, että juuri analyysivaiheessa vasta selviää, miten tutkimuskysymykset olisi pitänyt asettaa. (Hirsjärvi ym. 2007, 216.)

Hirsjärven ym. (2007, 217) mukaan kertyneen tutkimusaineiston ensimmäinen vaihe on tietojen tarkistaminen. Tällöin tulee tarkistaa kaksi asiaa: sisältyykö aineistoon selviä virheitä tai puuttuuko oleellisia tietoja. Toiseksi tutkijan tulee täydentää mahdollisia puuttuvia tietoja. Tämän jälkeen aineisto tulee järjestää tiedon tallennusta ja analyysia varten. Tallennettu aineisto, joka on ensin nauhoitettu, on tarkoituksenmukaista kirjoittaa tekstimuotoon sanatarkasti. Tätä vaihetta kutsutaan litteroinniksi. Litterointi voidaan tehdä myös ainoastaan asetettujen tema-alueiden mukaan. Litteroiminen on yleisempi tyyli käsitellä nauhoitukset kuin se, että tutkija tekisi päätelmät suoraan nauhoituksista.

Tuomen ja Sarajärven (2009, 92) mukaan laadullisen tutkimuksen aineistosta voi löytyä useita kiinnostavia asioita, joita tutkija ei ole ehkä etukäteen osannut ajatellakaan. Heidän mukaan alue tulee rajata tarkasti, koska kaikkia maailman asioita ei voida tutkia yhdessä tutkimuksessa. Tarkkaan rajatusta alueesta on

sitten kerrottava kaikki, mitä siitä irti saadaan. Hirsjärven ym. (2007, 219) mukaan aineiston voi analysoida usealla eri tavalla, mutta analyysitavat voidaan jakaa kahteen erilaiseen malliin: Ensimmäiseksi lähestymistapaa, joka pyrkii selittämiseen, käytetään usein, kun tehdään tilastollista analyysia sekä päätelmiä. Toiseksi ymmärtämiseen pyrkivässä lähestymistavassa käytetään monesti laadullista analyysia ja päätelmien tekoa. tutkijan tulee valita sellainen analyysitapa, mikä tuo parhaimman vastauksen tutkimustehtävään. Laadullisenanalyysin tavat ovat teemoittelu, tyypittely, sisällön erittely, diskurssianalyysi sekä keskusteluanalyysi.

Analysointini perustui edeltä asetettuihin teemoihin, jotka olivat koulukiusaamisen muodot, koulukiusaamiseen puuttuminen ja koulukiusaamisen ehkäisy ja sen kehittäminen. Aineistoa läpikäydessäni pohdin aineistosta nousseita samankaltaisuuksia ja eroavaisuuksia. Aineiston kävin läpi useaan kertaan nimeämällä tekstissä ilmeneviä tärkeimpiä teemoja ja niihin liittyviä ilmauksia. Peilasin huolella aineistosta muodostamiani teemoja teoriaan ja haastatteluista nousseisiin kommentteihin. Näin sain käsiteltyä aineiston loogiseksi kokonaisuudeksi vastaukseksi tutkimustehtävään.

5.4 Tutkimuksen eettisyys ja luetettavuus

Laadulliseen tutkimukseen, jossa käytetään teemahaastattelua, voi liittyä monia eettisiä kysymyksiä, jotka tutkijan tulee huomioida. Tiedon hankintaan ja sen julkistamiseen liittyvät säännöt ovat yleisesti hyväksytyjä, mutta tutkijan on kuitenkin tiedettävä peruseriaatteen ja toimittava niiden mukaisesti. Eettisesti oikein suoritettu tutkimus edellyttää, että tutkimusta tehtäessä on noudatettu hyvää tieteellistä käytäntöä, jonka ohjeet on laatinut opetusministeriön asettama tutkimuseettinen neuvottelukunta. (Hirsjärvi, ym. 2007, 23.)

Haastattelututkimukseen liittyy monia eettisiä kysymyksiä, jotka käsittelevät haastattelijan ja haastateltavan välistä suhdetta. Läheisyys synnyttää luottamusta, joka voi saada haastateltavan kertomaan asioita, joiden paljastamista hän myöhemmin katuu. Yksi tapa välttää tämä on kertoa, että tutkijaan voi ottaa

myöhemmin yhteyttä ja tarkentaa sanottavaansa tai jopa perua osallistumisensa. Haastattelu voi myös tulla lähelle terapeutista keskustelua ja asettaa tutkijan täten hankalaan tilanteeseen. Haastateltavat eivät välttämättä aina tiedä, mitä tutkimushaastattelu tarkoittaa, ja tästä syystä onkin tärkeää, että haastateltavaa informoidaan riittävästi. (Ruusu vuori & Tiittula 2005, 17.)

Ennen haastattelun aloittamista kerroin haastateltavalle valinneeni tutkimusaiheen yhdessä koulun vararehtorin sekä kunnan johtavan rehtorin kanssa. Lisäksi kävimme jokaisen haastateltavan kanssa teemahaastattelulomakkeen läpi ennen varsinaisen haastattelun aloittamista. Näin varmistin, että haastateltava oli sisäistänyt asettamani kysymykset. Varmistin myös että, tekninen välineistö toimii parhaalla mahdollisella tavalla. Kerroin haastateltavalle, että haastattelut tehdään nimettöminä ja kaikki vastaukset ja siihen liittyvät tiedot hävitetään asiaankuuluvalla tavalla aineiston käsittelyn jälkeen. Haastattelujen alussa varmistin vielä, että haastateltava on nämä seikat ymmärtänyt. Tämä toimenpide lisäsi molemminpuolista luottamusta. Näin haastattelut oli hyvä toteuttaa turvallisessa ja luottamusta herättävässä ilmapiirissä.

Oma roolini haastattelijana vaikutti positiivisesti haastatteluiden onnistumiseen, koska ammattini kautta nuorisokuraattorina olen sisällä kiusaamiseen liittyvässä teemassa. Koska teema oli minulle ennestään jo tuttu, minun oli helppo rakentaa alakysymyksiä varsinaisten pääkysymysten tueksi, jotka puolestaan vaikuttivat aineiston runsaaseen kokonaisuuteen. Negatiivisena puolena näen sen, että haastateltavat mahdollisesti mielsivät minut haastattelijan roolissani osaksi koulun henkilökuntaa ja se saattaa haitata luotettavuutta. Jos ulkopuolinen haastattelija olisi haastatellut samat henkilöt, olisiko aineistosta muodostunut erilainen, jää arvailujen varaan.

6 TUTKIMUSTULOKSET OPETTAJIEN HAASTATTELUISTA

Tuon esille merkittävimmät tutkimustulokset opettajille suorittamieni haastatteluiden perusteella. Tulokset esitän osittain ala- ja yläkategorioiden kautta sekä teema-alueittain. Ensimmäisessä taulukossa pääkategoriaina ovat kiusaamisen muodot ja kiusaamisen tunnusmerkit. Toisessa taulukossa näkyvä- ja näkyvä kiusaaminen ja kolmannessa taulukossa pääkategoriaina ovat toimijat, jotka puuttuvat kiusaamiseen. Nämä ovat: opettajat, tukioppilaat, Kiva-tiimi, huoltajat, rehtori, kuraattori, oppilashuoltoryhmä, sosiaalityöntekijä, psykologi ja viranomaiset. Alakategoriaina ovat kiusaamisen muodot: näkyvä- ja näkymätön kiusaaminen, psyykinen- ja fyysinen kiusaaminen, verbaalinen kiusaaminen, ärsyttäminen, syrjiminen, normien luominen, seksuaalinen kiusaaminen, netissä – koulussa - ja koulun ulkopuolella tapahtuva kiusaaminen. Lisäksi alakategoriaina ovat; ryhmän ulkopuolelle jättäminen, pahan puhuminen, virnuilu, eleet, ivaaminen, internet, töniminen, haukkuminen sekä luokkatilanteissa ei oteta pariksi.

Tulokset summaan alalukujen lopussa taulukoissa ja etenen teemojen mukaisessa järjestyksessä. Pyrin havainnollistamaan haastateltujen opettajien kokemukset tarkasti heidän kertomansa mukaisesti. Peilaan tuloksiani aiemmissa luvuissa kirjoittamaani teoriaan, joka käsittelee koulukiusaamista, siihen puuttumista ja sen ehkäisevää työtä.

6.1 Koulukiusaaminen opettajien kuvaamana

Tekemäni aineiston analyysin perusteella opettajat määrittelivät koulukiusaamisen olevan tahallista, toistuvaa, pahaa mieltä toiselle aiheuttavaa ja se kohdistuu henkilöön, jonka on vaikea puolustautua. Joku yksittäinen teko ei ole opettajien mukaan koulukiusaamista. Salmivalli (2010, 12, 13) määrittelee kiusaamisen hyvin samalla tavalla, sillä hänen mukaan kiusaaminen tarkoittaa oikeastaan minkä tahansa haitan tai pahan mielen tarkoituksellista aiheuttamista toiselle henkilölle. Toistuvuuden lisäksi kiusaamiselle on yleinen piirre osapuolten välinen epätasaväkisyys, koska kiusaaja on tavalla tai toisella kiusattua henkilöä vahvempi. Epätasaväkisyys voi perustua fyysiseen voimaan, ikään, asemaan

luokassa tai muussa ryhmässä, tukijoukkoihin, koska kiusaajia saattaa monesti olla useampia, tai moniin muihin ominaisuuksiin. Olennaista kiusaamisessa on, että kiusaaja saa jonkunlaisen yliotteen kiusatusta henkilöstä. Kiusaaminen onkin vallan ja voiman väärinkäyttöä.

Eli kun oikeasti ajatellaan mitä se kiusaaminen oikeasti on, niin se on sellaista pitkällä ajalla tapahtuvaa kiusaamista ja se jatkuu pitkään ja se on toistuvaa. Jos kerran sanoo jollekin huonon asian, niin se ei ole vielä kiusaamista. Ja siinä pitää huomioida, että se kiusattu on semmosessa asemassa, ettei se pysty itte sille asialle mitään tekemään. Eli joku pieni tönäisy tai pieni tingin teko ei olo vielä sitä kiusaamista. (H 2.)

Tahallista, toistuvaa, pahaa mieltä aiheuttavaa ja kohdistuu semmoseen oppilaaseen, jonka on vaikea puolustautua. Tappelu ei oo kiusaamista, tai joku yksittäinen rumasti sanottu juttu joka ei toistu. (H 6.)

Kaksi opettajaa tarkensi, etteivät he niinkään puhuisi pelkästä koulukiusaamisesta, vaan kiusaamisesta, koska kiusaaminen ei rajoitu pelkästään koulussa tapahtuvaan kiusaamiseen. Pahimmillaan kiusaaminen jatkuu vapaa-ajalla internetissä, jolloin se ei ole aikaan sidottu ongelma. Hamaruksen (2012, 38-39) mukaan verkkokiusaaminen on helppoa, koska se tapahtuu napin painalluksella ja se ei ole sidottu aikaan. Verkkokiusaamisessa kiusaaja voi vaihtaa identiteettiä esiintyen eri nimillä. Koska kiusaaminen on verkkokiusaamisessa kasvotonta ja voidaan esiintyä tuntemattomana, saattaa kielenkäytöstä muodostua entistä loukkaavampaa.

Eli, se ei ole koulukiusaamista vaan kiusaamista, koska kun ne tuntee toisensa, niin ne kyllä kiusaa vapaa-ajallakin, internet toimii koko ajan, eli se on jatkuvaa toimintaa. (H8.)

Koulukiusaaminen terminä, eli eikö se ole vain kiusaamista, eli ei se rajoitu mihinkään, vaan se on ikään kuin kelloon sitoutumaton termi, eli kyllä mä puhuisin pelkästä kiusaamisesta. (H2.)

Oppilaat kokevat koulukiusaamisen hyvin eri tavoin, sillä minkä toinen kokee leikinlaskuna, saattaa toinen kokea sen loukkaavana kokemuksena, eli kiusaamisena. Ilmi tuli myös että, eräänlainen asioiden käsittelemisen sietokynnys on laskenut, jolloin pieniinkin asioihin joutuu aikuinen puuttumaan. Kodin vaikutus nähtiin vaikuttavana seikkana siihen, kuinka kiusaaminen koetaan.

Mutta se että yksilöitten persoona vaikuttaa siihen, mikä koetaan kiusaamiseksi sekä yksilöitten kasvuympäristö minkälaiseen ympäristöön on totuttu. Se vaikuttaa tosi paljon. Jos on totuttu siellä kotona, että piikitellään, nälvitellään, niin se jatkuu samaa rataa koulussa, niin se ei ymmärrä että se on kiusaamista, eikä siihen kovin paljon korvaansa lotkauta. Mutta lapsi joka on siihen oppinut, ettei toista solvata, se voi kokea sen paljon pahempaan kuin toinen, eli se on aina siitä kiinni, mitä se yksilö kokee. (H4).

Tämmöinen sietokynnys on osalla alentunu aika matalaksi eli jokaaseen pieneen asiaan pitää vanhempien tai sitte opettajan tai Kivatiimin puuttua. Eli tämä on vä tämmöinen muoti-ilmiö toisaalta. Eli puhuminen kiusaamisesta ei vielä välttämättä ole sitä kiusaamista. (H2).

Haastattelujen mukaan lähtökohta kiusaamisen määrittelemiselle on, kuinka uhri kokee kiusaamisen. Ajan kuluessa kiusaamisen määrittely on laajentunut, sillä haastattelujen mukaan ennen joku asia ei ollut kiusaamista, mutta nykyisin se luokitellaan kiusaamiseksi. Almqvistin ja Wikseselin (1992, 14) mukaan kiusaaminen on kyseessä silloin, kun joku tahallisesti tuottaa tai yrittää tuottaa toiselle henkilölle vammoja tai epämiellyttävän olon. Negatiivisia asioita voidaan aiheuttaa henkilölle sanoin, fyysistä kontaktia käyttäen tai elein, ryhmästä sulkemalla sekä noudattamasta toisen toiveita.

Siitä lähdetään että, jos se uhri kokee sen asian kiusaamiseksi tai että hänen asia tehdään epämiellyttäväksi jollakin tavalla. Tämä asiahan on tietyllä tavalla laajentunut, ennen ei jotakin asiaa pidetty kiusaamisena. Se mitä tämä uhri kokee epämiellyttävänä ja se on jatkuvaa ja toistuvaa. (H9.)

Sen vois ajatella niin, että jos ihminen kokee, että mua kiusataan, niin kai se sitten sitä on. Näin vois ainaki yleisenä sääntönä ajatella. (H5.)

Se riippuu oppilaista, mutta sellaiset oppilaat, jotka kokee jotkut tietyt normaalit asiat kiusaamisena, kun ne valittaa että heitä kiusataan ja loppujen lopuksi tulee ilmi, ettei se ole sitä kiusaamista. Ne kokee sellaiset päivittäiset asiat kiusaamisena, mitkä meidän muiden mielestä ei ole sitä kiusaamista. (H1).

Mutta mikä on se kiusaamisen raja, jos henkilö ei haluakaan olla siinä porukassa, vaan on vähä semmonen erakko luonne. Sekin on kauhean vaikea asia, eli onko se kiusaamista sitte. Eli jos se ihminen ei kärsi siitä, vaan haluaa olla yksin, niin missä on se kiusaamisen raja? (H7.)

Opettajien kuvaamat koulukiusaamisen muodot olivat hyvin monitahoisia. Tulokista käy ilmi, että kiusaaminen voi olla näkyvää sekä piilossa olevaa. Näkyvä kiusaaminen ilmenee fyysisenä kiusaamisena, kuten pötkkiminen, töniminen, lievä

lyöminen, huutelu toiselle oppilaalle, puristelu käsistä, tietynlaista normien luomista, eli kun tietty oppilas vastaa tunnilla, on selvää, että hänelle voidaan nauraa. Opettajat mainitsevat näkyväksi kiusaamiseksi myös naurun alaiseksi tekeminen, kuminpaloilla heittelemine, seksuaalisen häirintä sekä ärsyttäminen mikä kohdistuu oppilaaseen, jonka tiedetään helposti siihen reagoivan.

Näkyä tietynlaista nimittelyä, keksitään lempinimiä joilla kutsutaan henkilöitä vaikka ne ei sitä halua. On semmosta ärsyttämistä, eli ärsytetään niitä joiden tiedetään helposti hermostuvan, tiedetään just mistä ne hermostuu. Sitä tehdään. (H5.)

Paljon on semmosta tietynlaista normien luomista, mä en paljon näetönimistä enkä nimittelyä,, eikä ne oo kaikkein vaikeimpia käsiteltäviä-kään vaan ylipäättään luodaan luokissa semmosia asetelmia, että jos joku sanoo, tietty henkilö sanoo jotaki, niin se on heti aina naurun paikka tai alempiarvosta tai kun jotku ihmiset on erilaisia, omanlaisiaan niin se on valmiiksi jo semmonen normi, että jos joku on erilaine että sitä sitte saakin kiusata. (H6.)

Opettajat kuvasivat haastattelujen perusteella kiusaamisen muodot seuraavasti:

Pääkategoria	Alakategoria	Haastateltavan kommentti
Kiusaamisen muodot	<ul style="list-style-type: none"> - Näkyvä- ja näkymätön - Psyykkistä ja fyysistä - Verbaalista - Ärsyttämistä - Syrjimistä - Avointa - Piiloista - Normien luomista - Seksuaalista - Nettikiusaaminen - Koulussa ja sen ulkopuolella 	<p>"eli hakkaa tuolla, puristelee käsistä, heittelee vähä seinään vaikka ei nyt varsinaisesti lyökkään. Tarttuu tavaroihin, tehdään naurun alaiseksi, Nauretaan toisten vastauksille(H9.)"</p> <p>"nimittelyä, keksitään lempinimiä joilla kutsutaan henkilöitä vaikka ne ei sitä halua. On semmosta ärsyttämistä."(H5)</p> <p>"Eli se vähän riippuu mitä se sielä vapaa-ajalla on. Ei me pystytä koulus käsittelemään kaikkia jos se ei sitte kovin paljon heijastu kouluun, niin se on sitte eri asia. (H2.</p>
Kiusaamisen tunnusmerkit	<ul style="list-style-type: none"> - Tahallista - Jatkuva - Kohdistuu heikkoon 	<p>"Tahallista, toistuvaa, pahaa mieltä aiheuttavaa ja kohdistuu semmoseen oppilaaseen, jonka on vaikea puolustautua.(H6.)"</p>

Kuvio 1. Koulukiusaamisen muodot

Ruumiillinen kiusaaminen voi olla myös sellaista, että kiusaaja ikään kuin vahingossa tönäisee kiusattua tai hänen pulpettiaan, nipistää ohimennen, seisoo hänen tiellään tai lyö oven kiinni hänen nenäsä edessä. Fyysinen kiusaaminen käsittää lisäksi uhrin tavaroiden kätkemisen tai hänen tavaroitaan voidaan heitellä. Fyysinen kiusaaminen tapahtuu usein salassa siten, ettei sitä nähdä, koska tarkoitushan ei ole jäädä kiinni. (Höistadin 2003,80.) Haastattelujen perusteella opettajat kuvasivat kiusaamisen olevan monimuotoinen ilmiö. Nimittely ja ryhmän ulkopuolelle jättäminen nähtiin yleisimpänä kiusaamisen muotona. Rankimpana kiusaamisen muotona opettajat kuvasivat fyysisen kiusaamisen, jolloin käydään käsiksi uhriin. Kiusaamisena nähtiin käytävillä huuteleminen toiselle oppilaalle, mutta pienet kaverusten väliset kahinat nähtiin kaverusten välisinä leikkeinä.

Siihen on montakin muotoa, mutta jatkuvaa nimittelyä, ryhmän ulkopuolelle sulkemista esimerkiksi,, ne on mun mielestä ne tavallisimmat. Rankimpana muotona, että ruvetaan fyysisesti käymään käsiksi jopa. (H3).

Oppitunneilla ei oteta ryhmään mukaan, syrjimistä. Joskus näkee kuminpaloilla heittelemistä,, heitellään tiettyä tyyppiä,,,, heti ku opettaja kääntää selkänsä. Ihan semmosta huuteluaki tuola käytävällä. Nuo kahinat on , se painiminen on kaverusten välistä. (H5.)

Pojat on aina poikia, monet kattoo aina ku pojat muksii toisiaan. Mä on ainaki ajatellu että usein se on hyväntahtoista läheisyyden hakua. (H7.)

Opettajien kuvaamana piilossa oleva kiusaaminen ilmeni ryhmän ulkopuolelle jättämisenä, pahan puhumisena, virnuiluna sekä erilaisina eleinä. Internetissä tapahtuva kiusaaminen nähtiin yleisenä kiusaamisen muotona, koska sinne on helppo lähettää loukkaavia kommentteja siten, ettei lähettäjä pysty tunnistamaan. Opettajat pitivät haastattelujen perusteella piilossa olevaa kiusaamista ongelmallisena, koska sitä on vaikea havaita.

Pääkategoria	Alakategoria	Haastateltavan kommentti
Piilossa oleva kiusaaminen	<ul style="list-style-type: none"> - Ryhmän ulkopuolelle jättäminen - pahan puhuminen - virnuilu - eleet - ivaaminen - internet 	<p><i>"Se on tuota internettiä, kun siellä on ne WhatsApp-ryhmät, kun ne levittelee niitä kuvia ja huhuja, ja kun ne keskustelee siellä kesken koulupäivän aikanakin." (H8.)</i></p> <p><i>"No se on semmosta sala-kavalaa, voidaan levittää toisesta jotakin juttua, niin sitä on vaikea nähdä koska se tapahtuu siellä jossain muualla. Mutta sitä ei tiedä kukaan muu." (H7.)</i></p>
Näkyvä kiusaaminen	<ul style="list-style-type: none"> - Töniminen - haukkuminen - luokkatilanteissa ei ota pariksi 	<p><i>"Jos tehdään ryhmätöitä ja jos antaa suht vapaasti muodostaa ne ryhmät, niin sitte siellä saattaa olla yks kaks, joilla ei oo sitä paria ollenkaan, eli sillen se niin ku sillä lailla näkyy." (H3.)</i></p>

Kuvio 2. Koulukiusaamisen ilmeneminen

Haastattelujen mukaan piilossa olevaa kiusaamista on vaikea havaita ja saada kiinni. Yleisiä piilokiusaamisen muotoja olivat ryhmän ulkopuolelle jättäminen, pahan puhuminen, virnuilu, eleet, ivaaminen sekä internetissä tapahtuva piilokiusaaminen. Hietalan ym. (2010, 49.) mukaan nuoret kiusaavat toisiaan aikuisilta piilossa ja siksi sitä on vaikea havaita ja siihen on hankala puuttua. Kiusaamiseen liittyy paljon häpeän ja syyllisyyden tunteita, joka johtaa puolestaan siihen, että asiasta voi olla hankala kertoa aikuiselle tai yleensä hakea apua tilanteeseen. Aikuisten on usein hankala huomata kiusaamista varsinkaan netissä, ja siihen puuttuminen on hyvin haasteellista.

Kaikki sanallinen, ivaaminen, haukkuminen ja pienet virnuulut ja kaikki eleetkin, ne on sen sanallisen kiusaamisen kans pahempaa ku pieni pökkääminen. Niitä on tosi vaikea saada kiinni. Se on piilossa olevaa kiusaamista, näkyvät nähdään, mutta nämä piilossa olevat on vaikea saada kiinni,,, heleposti jää huomaamatta. Piilossa olevaa kiusaamista tapahtuu enemmän, mutta sitä on vaikea saada kiinni. (H1).

Mun mielestä piilossa olevaa kiusaamista on tämmöset nettijutut, jossa voi nimettömänä lähettää viestejä ja yks pahimmista on tämä Ask,

jossa voi nimettömänä kysellä ja laittaa kommentteja. eli näissä kiusaaja on piilossa, eli ei voi koskaan varmuudella tietää kuka viestin on lähettänyt. (H2)

No sitte on se tyyppistä että jätetään ulkopuolelle, eli ei oteta mukaan, mutta ei haukuta, ei puhuta pahaa eikä mitään tämmöstä, eli vähä semmonen syrjimistyyppinen ja sitä on jonkun verran. (H2)

Lämsän (2009, 62-63) mukaan tytöillä kiusaaminen on usein epäsuoraa ja manipulatiivista, kiusatun jättämistä sosiaalisen vuorovaikutuksen ulkopuolelle ja häntä koskevien juorujen levittelemistä. Tytöillä kiusaaminen voi liittyä myös ulkonäköön ja vaatteisiin. Haastattelujen mukaan varsinkin tyttöporukoissa esiintyy piilossa olevaa kiusaamista, jota opettajien on vaikea huomata.

”Eli sitte varmaan tämmönen opettajilta piilossa oleva eli puhutaan pahaa toisista varsinkin tyttöporukoissa ja niistä ei ikinä kerrota.”(H2.)

Näkyvä kiusaaminen opettajien mukaan tuli esille luokkatilanteissa, jossa oppilaat saavat muodostaa ryhmät vapaasti. Kielenkäyttö opettajien mukaan on muuttunut loukkaaviksi oppilaiden keskuudessa. Pienet poikien väliset muksimiset nähtiin myös hyväntahtoisena poikien välisenä läheisyyden hakuna, kuin myös kiusaamisena, mikä ilmenee tönimisenä.

Tämä nykyaika, ku kielenkäyttö on muuttunut. Nykyäänhän käytetään aika räikiää kieltä oppilaiden keskuudessa ja osa pitää oman kielenkäyttönsä normaalina kaverille, vaikka se toista loukkaaski. Eli, on menty siihen tilaan, että oma kielenkäyttö on härskiä ja rivoa ja voi olla, ettei ne ittekkää enää huomaa mitä ne puhuu. (H1).

Se on niin tapaus kohtainen juttu ku se kiusaaminen voi olla niin monipuolinen asia sillä tavalla, että ku se voi olla että, jonakin päivänä pikkasen nimitellään ja sitte joskus satunnaisesti kiusataan pikkasen ja se ei oo jatkuvaa. (H8.)

Tottakai sitä perinteistä tönimistä. (H8.)

Kiusaaminen nähtiin myös tapauskohtaisena asiana, koska nimittely voi olla satunnaista. Räikeä kielen käyttö kavereita kohtaan voidaan kokea normaalina, vaikka se loukkaisikin kavereita.

6.2 Koulukiusaamiseen puuttuminen

Käytännöt puuttua koulukiusaamiseen aineiston analyysin perusteella opettajilla olivat hyvin samanlaisia. Haastatteluissa tuli ilmi, että tietynlainen malli on olemassa kiusaamiseen puuttumisessa, vaikka vaihtelua esiintyykin riippuen siitä, kuka kiusaamiseen puuttui ja minkälaisella tavalla. Yleinen mielipide oli se, että jos opettaja näkee kiusaamista omassa luokassa tai välitunnilla, hän puuttuu siihen itse. Kiusaamisesta kertoo usein aikuinen, ei oppilas. Salovaaran ja Honkosen (2011, 30, 31) näkemyksen mukaan kiusaamistapausten selvittäminen on koulun aikuisten tehtävä. Lähtökohta tulee olla siinä, että kiusaamiseen koulussa puututaan heti.

No Kyllähän se aina jostaki havainnoista lähtee liikkeelle, joku opettaja havainnoi, kiinnittää huomiota johonkin tilanteeseen oppilaiden välillä, tunnilla, välitunnilla. Tosi harvoin kuulee, että joku oppilas tulisi sanomaan itsestään tai jostakin toisesta että kiusataan. Kyllä se yleensä joku aikuinen on, ku tulee sanomaan. Mutta kun joku aikuinen huomaa,,,,, niin millä tasolla se kiusaamine jos sillon on, niin se on jo toinen kysymys. (H5.)

Yleensä otetaan vähä tapauksen mukaan. Ensiksi pitää kattoa onko se koulukiusaamista vai pientä kertaluontoista kiusaamista, koska pieniä kahnauksia sattuu silloin tällöin. Sitten ketä on luultu, että on kiusattu, pitää haastatella mitä siinä on tapahtunu, eli sellaista alku seurantaa tai pitääkö se itte sitä kiusaamisena. (H1).

Opettajan rooli koulukiusaamiseen puuttumisessa korostui oppituntien sekä välituntivalvonnan aikana tapahtuviin kiusaamistapauksiin. Haastatteluiden mukaan yksittäinen opettaja selvittelee pienempiä kiusaamistapauksia. Jos opettaja toteaa kiusaamisen jatkuneen pidempään, niin kiusaamisen selvittäminen annetaan nopeasti KIVA-tiimin hoidettavaksi. Kuka kiusaamistapausta ensimmäiseksi alkaa selvittämään, riippuu myös siitä, keneen koulun aikuiseen on ensin otettu yhteyttä.

Tietysti nyt, jos opettaja näkee kiusaamisen, niin hän ensimmäisenä puuttuu siihen. Ja sitte jos selkeesti tulee esille, että se on ollu jatkuvaa, ettei se oo ollu vain yksittäinen tilanne, niin sitte asia annetaan meidän kahden opettajan tiimille käsittelyyn ja he sitte keskustelevat tämän kiusatun kanssa ja kiusatun ja kiusaajien kanssa ja viedään asia sillä lailla eteenpäin. (H3.)

Mutta sitte periaatteessa kyllä tätä tekee jokainen opettaja, eli sellaisia pienempiä tapauksia,,, luokassa saattaa tulla ja jokainen opettaja sitte selvittelee sen mukaan sellaisia tapauksia sitte ja tietenkin kuraattori ottaa sitten niitä, eli vähä se etenee sillä tavalla keneen nämä henkilöt tai heidän vanhempansa tai silminnäkijät ovat olleet yhteydessä.(H1.)

Kiva Koulu -ohjelmassa keskitytään niin kiusaamisen ennaltaehkäisemiseen, kuin myös mahdollisimman tehokkaaseen kiusaamistapausten puuttumiseen. Kussakin mukana olevassa koulussa toimii vähintään kolmen opettajan tai muun aikuisen muodostama koulutiimi. (Kivakoulu 2015.)

Aineiston perusteella Kiva-tiimillä on vakiintunut tapa toimia, miten edetä kiusaamistapauksen esille tullessa. Opettajien mukaan on tärkeää, että kaikkia asiaan liittyviä henkilöitä kuullaan erikseen. Jos heitä haastateltaisiin yhdessä, saattaisi olennaista tietoa jäädä saamatta. Kun osapuolet on haastateltu erikseen, Kiva-tiimi juttelee yhdessä kaikkien osapuolten kanssa yhdessä, jolloin sovitaan seuranta-aika ja kuinka asiaa hoidetaan jatkossa. Kiusaamisen selvittelyssä pidettiin tärkeänä yhteydenottoa huoltajille tai vanhemmille sekä seurantajaksoa, jolla varmistetaan, että kiusaaminen on loppunut. Tarpeen tullessa asianosaisten oppilaiden huoltajat kutsutaan koululle palaveriin.

Ja homma etenee sillä tavalla, että Kiva-tiimi ottaa tuonne oppilaita keskustelehen. Ja keskustelu etenee sillä tavalla, että ekana haastatellaan sitä kiusattua ja sen jälkeen haastatellaan kiusaajaa ja sen jälkeen vielä kokoonnutaan kaikki yhteen. Ja siinä tapahtumas aina sovitaan, miten tilantees menetellään ja kauanko sitä kattellahan ja yleensä se on parin viikon ajan. Jos sitten jotakin tapahtuu siinä kahden viikon aikana joko hyvään tai huonoon suuntaan, niin sitte sen mukaan toimitaan. ja tehdään sitä lisätyötä jos sille tarvetta tulee. Monesti jos ei kovin kevyt tapaus tää kiusaaminen, niin me soitetaan kiusaajien kotia. (H2.)

Salovaaran ja Honkosen (2011, 30, 31) mukaan Kiva- ryhmän tehtävä on käsitellä ja seurata kiusaamistapauksia. Kiusaaminen selvitetään yhdessä kiusatun ja kiusaajien kanssa ja tilannetta on hyvä seurata niin pitkään, että kiusaaminen on varmasti loppunut. Kirjaamiset tulee tehdä siten, että siinä mainitaan kiusaamistilanteeseen liittyneet oppilaat ja tehdyt sopimukset. Haastattelujen mukaan keskusteluista yleensä tiedotetaan vanhemmille puhelimitse tai Wilman, eli sähköisen tiedotusjärjestelmän kautta lähetetään viesti riippuen tapauksesta. Jos tilanne vaatii, vanhemmat kutsutaan kouluneuvotteluun.

Näistä keskusteluista mitä on käyty, niin yleensä niistä tiedotetaan vanhemmille, välillä heille on soitettu, välillä lähetetty Wilma-viesti riippuen vähä kuinka vakava se tilanne on ollu, mutta kyllä yleensä vanhemmille on tiedotettu asiasta. Mutta nyt meillä ei kyllä hetkeen ollut, että vanhemmatkin oli koululla ja keskusteltiin niistä asioista, mutta nyt ei oo hetkeen ollu sellaisia tiimejä koolla, että yleensä se asia on rauhoittunut näiden käsittelyjen jälkeen. (H3.)

Tukioppilaiden rooli kiusaamiseen puuttumisessa nähtäisiin haastattelujen perusteella tarpeellisenä. Tukioppilaat ovat puuttuneet kiusaamisen selvittelyihin jonkin verran. Haastatteluiden perusteella tukioppilaiden sitoutuminen kiusaamisen vastaiseen toimintaan on haastavaa. Hamarus (2008, 194) mainitsee, jos tukioppilaiden valintaan liittyy muiden oppilaiden luottamuksen ansaitseminen, heillä on paremmat mahdollisuudet vaikuttaa luokan ja koulun sosiaalisiin prosesseihin.

No siis ainakin tukarit on selvittänyt asioita ja kyllä valvontaopettaja on laittanut viesti luokanvalvojalle ja siltä on sitten taas tullu enemmän Kiva-tiimille viesti. (H7.)

Hamarus (2012, 60, 61) mukaan kiusaamiseen puuttuminen tulee edetä portaittain. Portaittainen menettelytapa etenee usein siten, että aluksi kiusaamistilannetta selvittelee siihen nimetty ryhmä tai opettaja yksistään. Seuraavassa vaiheessa mukaan voi tulla rehtori, lapsen ja nuoren vanhemmat ja huoltajat sekä oppilashuoltohenkilöstö esimerkiksi koulukuraattori. Viimeinen askel saattaa olla määräaikainen erottaminen koulusta, kiusaajan vaihtaminen eri luokkaan tai koulun ulkopuolinen asiantuntija-apu. Puuttuminen tulee olla aina jämäkkää, koska kiusaaminen tulee saada loppumaan. Jos puuttuminen koulun tasolla ei ole riittävää, vanhemmilla on oikeus viedä asia kunnan tasolle, sivistystoimenjohtajalle tai sivistyslautakuntaan.

Haastattelujen perusteella opettajat kuvasivat kiusaamiseen puuttumisen mallia seuraavalla tavalla:

Puuttuminen / toimija	Haastateltavan kommentti
Opettaja	"Eli kyllä luokanvalvoja siinä aluksi pyrkii antamaan jonkun ensiavun,, usein ne tulee luokanvalvojalta sinne Kiva-tiimiin,, nämä tapaukset. (H2.)
Tukioppilaat	"Sitten on ne tukioppilaat, mutta se on hyvin haastavaa saada ne oppilaat siihen sitoutumaan." (H5.)
Kiva-tiimi	"Aika äkkiä mennään sinne KIVA-tiimiin, eli jos mäkin heille jotakin sanon, niin kyllä ne tosi äkkiä siihen tarttuu." (H5.)
Huoltajat	"Jos menee vakavemmaksi, niin rehtori ja kuraattori on mukana yhdessä vanhempien kanssa ja sitten pohditaan yhdessä niitä ratkaisumalleja mitä yhdessä tehdään." (H2.)
Rehtori	" Rehtori voidaan ottaa myös mukaan, jos menee pahaksi. Mutta se rehtori pysyy niin kun eri tasolla tavallaan, että se pysyys, se rehtorin auktoriteetti siinä."(H7.)
Kuraattori	"Monesti kuraattori tulee siinä vaiheessa, jos tämä touhu jatkuu. Mutta joskus myös toisin päin eli tulee kuraattorin kautta, että pitää jututtaa siellä Kiva-tiimis." (H2)
Oppilashuoltohenkilöstö: <ul style="list-style-type: none"> - Johtava rehtori - vararehtori - erityisopettaja/erityisopettajat - opinto-ohjaaja - kuraattori - terveydenhoitaja Tarvittaessa: <ul style="list-style-type: none"> - psykologi - sosiaalityöntekijä 	"No sekin on vähä, eli onko se huoltajat esimerkiksi käynyt paikalla,, no kuraattorihan on tässä tilanteessa tärkeä asia, kun ei Kiva-tiimi pysty tekemään. Ja myös oppilashuoltoryhmä.. Terveystenhoitaja myös, eli sehän riippuu ihan tilanteesta, mitä se kiusaaminen on. (H7.) " Jos se tilanne ei ratkeeta siinä kun heti selvitetään, niin tilanne siirtyy rehtori kuraattori, opo, luokanvalvoja ja ne selvittelee ja niistä totta kai raportoidaan kuka on tehnyt ja mitä, ja seuranta siihen."(H4.)
Viranomainen	"Jos se menee jo väkivallan puolelle, niin sittenhän pitää ottaa jo yhteyttä viranomaisiin tai sosiaalitoimeen"(H7.)

Kuvio 3. Koulukiusaamiseen puuttuminen.

Kiusaamiseen puututaan portaittain. Opettajat kertoivat, että rehtorin rooli opettajien tukena kiusaamisen selvittelyssä on tärkeää. Rehtoria ei tule kuitenkaan ottaa heti mukaan kiusaamisasioiden selvittelyyn, koska tietynlainen hierarkia nähtiin hyvänä asiana.

Sen lisäksi rehtori puuttuu tarvittaessa,,, ja monesti saattaa olla niin, että rehtori on se henkilö joka on aluksi jo puhuttanut vähä näitä oppilaita ja lähettää sitte Kiva-tiimiin vielä. (H1.)

Rehtori voidaan ottaa myös mukaan, jos menee pahaksi. Mutta se rehtori pysyy niin kun eri tasolla tavallaan, että se pysyys, se rehtorin auktoriteetti siinä. Niin siksi sitä ei oteta siihen heti, eli koitetaan ensin alemmalla tasolla ja sitten vasta ylempi taso jos niin on. Niin sellainen tietty portaikko on olemassa kuinka mennään. Mä en muista onko se paperilla, mutta ainakin suullisesti se on. (H7.)

Se vähä vaikuttaa tuos alus, miten se alku lähtee liikkeelle. Ja joskus se riittää, että eihän nämä kaikki tapaukset tuu sinne Kiva-tiimiin asti ja joskus riittää se rehtorin puhuttelu tai kuraattorilla käynti tai semmonenki. (H2).

Aikaisemmin koululla ei ole ollut päätoimista henkilöä hoitamassa kuraattorin työtehtävää ja silloin kiusaaja lähetettiin juttelemaan suoraan rehtorin luokse. Nyt oppilaalla on mahdollisuus jutella suoraan kiusaamisesta niin rehtorin, opettajan, Kiva-tiimin, terveydenhoitajan kuin kuraattorinkin kanssa. Koko oppilashuoltohenkilöstön rooli kiusaamisasioihin puuttumisessa nähdään olennaisena, kun tilanne on jatkunut pidempään ja yksistään opettajan ja Kiva-tiimin mahdollisuudet eivät riitä kiusaamisen loppumiseksi.

Kyllä mä tiedän sen Kiva- tiimin tavan käsitellä se kiusaamisasia,,, ainakin siihen asti, kunnes siinä Kiva-tiimissä loppuu voima ja tarvitaan enempi tämmöstä oppilashuollollista porukkaa, justiin kuraattoria ja huoltajia ja mahdollisesti ketä siinä nyt sitte vielä tarviikaan, että homma saadaan hoidettua ja käsiteltyä. (H6.)

Kuraattori on aika olennainen, ku aikaisemmin ei meillä ollu kuraattoria kenen luokse voi nopeasti oppilaan lähettää joka käy sitte hänen kanssaan sitä asiaa läpi. Aikaisemmin me lähetettiin oppilas rehtorin luokse, eli ny on siinä tilanne toinen, eli on käytettäväs kuraattori ja oppilas voi hänen kanssaan keskustella. (H2)

Yhteistyö oppilaiden huoltajien kanssa todettiin tärkeäksi kiusaamistapausten selvittelyssä. Jos tilanne on kehittynyt hyvin ongelmalliseksi, huoltajien tapaaminen koululla yhdessä oppilashuoltohenkilöstön kanssa on välttämätöntä.

Opettajat toivat haastatteluiden perusteella esille, että jos tilanne menee jo väkivallan puolelle, tarpeellista on ottaa yhteyttä sosiaalitoimeen ja poliisiin.

Jos se menee jo väkivallan puolelle, niin sittehän pitää ottaa jo yhteyttä viranomaisiin.(H7.)

Seuraava vaihtoehto on sitten vaikka kuraattori siihen mukaan jo se ei oo aikasemmin ollu ja sitte vanhemmat ilman muuta mukaan, isompi porukka ja onko se sitte niin että, kiusattu ja kiusaajan vanhemmat yhtä aikaa tai erikseen niin se on sitte vähä tilanne kohtaasta. Mutta sitten se on otettava ne vanhemmat jos ei se Kiva-tiimin käsittely riitä. Se on mun mielestä se seuraava ratkaisu siitä eteenpäin. Sitten on mukana myös rehtori tai kuraattori, se pitää kattoa sitte tilanteesta riippuen. (H3).

Positiivisina asioina koulun tavassa puuttua kiusaamiseen nähtiin, että opettaja joka huomaa asian, puuttuu siihen nopeasti. Esille nousi kiusaamiseen puuttumisen olevan koko kouluyhteisön tehtävä. Koulun henki on haastattelun perusteella sellainen, ettei kiusaamista hyväksytä. Samoin nopea viestin kulkeminen todettiin positiiviseksi asiaksi, jolloin tieto kiusaamisesta menee luokanvalvojalle, Kiva-tiimille, rehtorille tai kuraattorille.

No totta kai tunnilla se on opettaja joka siihen saman tien puuttuu,, et en mä ainakaan ollenkaan hyväksy tollosta,, eli tunnilla pääasiassa opettaja joka puuttuu, mutta eihän se nyt ollenkaan ole yksin opettajan asia,, vaan luokanvalvojalle, Kiva-tiimille, kuraattorille. Yksittäisellä tunnilla se on sen opettajan vastuu ja siitä eteenpäin, eiköhän se oo vähä yhteinen vastuu.. Sanotaanko näin, ettei sitä yksittäinen opettaja voi ratkaista mitenkään. (H8.)

Hyvä on sellaanen, että ollaan aika pieni koulu, eli kyllä tämä viesti kulkee aika hyvin ja ja tuota niin, ku meillä on siinä vaki porukka joka sitä kiusaamis tiimiä vetää niin mun mielestä me saadaan kyllä niistä oppilaista se irti se, minkä takia me siellä ollahan. (H2.)

Kyllä minusta meillä henki on siis se, että meillä ei kiusata. Siitä on jaettu sitä tietoa ja on kaikenlaisia teemapäiviä. Meillä otetaan se vakavasti, eikä sitä hyväksytä oppilaiden keskuudessa.(H9.)

On tärkeää, että koulussa on sovittu menetelmä kiusaamistilanteiden selvittämiseen, puuttumiseen ja seurantaan (Salovaara ja Honkonen 2011, 30). Haastattelujen perusteella Kiva-tiimissä asioita selvittelevät henkilöt ovat pysyneet samoina, jolloin heillä on oikeanlainen rutiini selvittää asioita ja he voivat osaavat

toimia tasapuolisesti kaikkia oppilaita kohtaan. Vastuu kiusaamiseen puuttumisesta koettiin yhteiseksi asiaksi. Esille nousi myös, että kiusaamiseen pitäisi puuttua aktiivisemmin, vaikka ei siihen ole suhtauduttu kuitenkaan välinpitämättömästi. Raportointi tulisi haastattelun perusteella olla selkeämpää.

Mun mielestä on hyvä asia että meillä on ollu tuo sama ryhmä joka asiat käsittelee, eli sillä on ollu, eli heillä on se tietty rutiini, kuinka käsitellä asiaa ja silloin nämä kiusaamisasiat menee niin ku samalla tavalla ja siinä ei tuu kellekkää sellaista tunnetta että häntä kohdeltiin samalla tavalla ku jotaki toista ja sitte se siinä on plussaa, että tiedetään ketkä ne henkilöt on, jotka asiaa hoitaa ja osataan viedä se asia suoraan heille niin ku käsiteltäväksi. Ja sitte ku oppilaatki tietää sen asian, niin he tietää viedä sen asian suoraan näille opettajille jos niin haluavat. (H3).

No niin, se on mun mielestä plussa ja miinus molemmissa tapauksissa, kun on ne samat ihmiset siinä Kiva-tiimissä. Niin ne on sitten ne samat ihmiset, jotka sitä asiaa hoitaa, ettei se oo niin että, me, minä ja X kirjoitettaisiin raportti siitä että, mitä on tehty, ettei oo niinku sitten kahta muuta opettajaa selvittelemässä sitten jatkossa. Tavallaan kun se on tietyllä porukalla, niin se on hyvä. (H7.)

No meidän koulun tavassa niin,,, en kyllä hirveesti osaa plussia antaa, että aika vähä puututaan kiusaamiseen, toki täällä on aika vähän kiusaamista suhteessa, mutta kyllä sitä on enemmän ku me haluttais keskimäärin uskoa. Mutta en mä näkisi että me ollaan kovin hyvin onnistuttu tässä kiusaamisen puuttumisessa,, mutta ollaan me puututtu, että vois välinpitämättömänkin olla, eli kai se on sitten plussaa. Kyllä kiusaamistapauksia kuitenkin tuodaan esille ja niitä raportoidaan ja käsitellään ja tuota,,, toki nämä Kiva-jututkin periaatteessa pitäisi olla semmosia asioista että, ne on raportoitu ja opettajat näkee minkälaisia asioista on käsitelty, kun taas sitten kuraattorin käsittelemät jutut ei oo semmosia että niistä olis julkinen kirjanpito että välttämättä että ne kaikki asiat oliskaan julkia, varsinkin jos niistä on tehty joku sopimus, että ne käsitellään asianosaisten kesken. Hyvät ja huonot puolet on tietysti siinäkin. (H6.)

Kiva koulu-ohjelma luo kouluun toimivan rakenteen kiusaamistilanteiden selvittelylle. Koulun puuttumista kiusaamistilanteisiin kuitenkin hankaloittaa, jos valmiiksi luotuja kiusaamisen alkukartoituksen lomakkeita ei käytetä. Tämän seurauksena Kiva-tiimin on aloitettava asian selvittely täysin alusta.

Opettajan selostus valmiille lomakkeelle Kiva-tiimille ja me otamme sen ja alkaamme tehdä suunnitelmaa, mutta sehän on aina vaikia lähtiä mun ja toisen Kiva-tiimin jäsenen, jos ei ole mitään alkukartoitusta tehty. Se on hyvä ku siinä on se alku karttoitus, mitä on tehty, ja mitä

on tapahtunut. Ja toisaalta jos oppilaat sanoo, niin sekin pitää ottaa paperille, se on helpompia alkaa pöytätyöhään sitä tilannetta. (H1.)

Se mitä mä oon ollut Kiva-tiimissä, niin se asia on ilmoitettu aika hyvin mulle ja ja toiselle Kiva-tiimin jäsenelle ja sitä asiaa on lähdetty selvittämään aika tyhjästä. Aluksihan me tehtiin semmoset läheteet sen vuoksi että sieltä tulisi se selvillä mikä on se tilanne. Se oli tarkoitus että sen olisi tehnyt joku muu opettaja, mutta niitä me ei olla saatu, kun on tullu vaan ilmoitus että puhuta tai jututtakaa näitä. Tai se jota on kiusattu, niin siltä selvittää ja kysellään ja sieltä tulleita nimiä niin kun otetaan lisäksi ja kysellään heiltä. Eli se ei ole mennyt aivan niin kuin suunniteltiin, mutta asiat on kuitenkin selvitetty. (H7.)

Tiedon kulkeminen koulussa nähtiin niin negatiivisena kuin positiivisena ilmiönä. Negatiivisena se nähtiin, koska haastatteluissa selvisi, että jos henkilö tulee kiusaamisasiasta kertomaan, on se jo voitu hoitaa. Haasteeksi todettiin ajan löytymisen asioiden selvittelyyn, koska Kiva-tiimissä opettajia on ainoastaan kaksi. Tämän seurauksena akuutin kiusaamistapauksen selvittäminen voi siirtyä mahdollisesti viikolla eteenpäin. Ajan löytymisen riskinä näki myös yksi opettajista sen, ettei kiusaamisasia jäisi käsittelemättä, koska asian selvittely saattaa siirtyä mahdollisesti viikolla eteenpäin.

Tietysti se miinus puoli on että, joskus se tieto ei niin hyvin sitte kulje, ainakaan kaikille opettajille ja en mä ainakaan tiedä kenen kanssa nyt on jo keskusteltu joku opettaja tulee sanomaan kiusaamisesta ja se asia on jo käsitelty. Se nyt ainakin on se yks miinus puoli, että tieto ei aina kulje. (H3.)

Mutta mun mielestä miinus puolena on se ajan löytyminen, tää aika pitää löytää molemmilta opettajilta oppitunnin ulkopuolelta, niin löytää semmonen aika että molemmilla opettajilla on vapaa aika silloin. Eli voi olla, että jos se kiusaamishomma on äärimmillään tällä viikolla, niin me voidaan ottaa se vasta esimerkiksi ensiviikolla, kun löytyy X, n kans sellaanen yhteinen aika. Sen ajan löytyminen on välillä aika hankalaa, koska tämä tulee vasta sitte sen oman työn jälkeen tämä kiusaamisasia. Että se on omien töiden jälkeen tehtävää työtä. Että siinä olis sellaanen tiivistämisen paikka, että jos oikeen sellaiseen akuuttiin tilanteeseen haluaa päästä, niin ne pitää sitte aika äkkiä päästä hoitamahan. (H2).

Kiusaaminen selvitetään yhdessä kiusatun ja kiusaajien kanssa ja tilannetta on seurattava niin pitkään, että kiusaaminen on varmasti loppunut. Kirjaamiset tulee tehdä siten että, siinä mainitaan kiusaamistilanteeseen liittyneet oppilaat ja tehdyt

sopimukset. (Salovaara ja Honkonen 2011, 30, 31.) Haastattelujen perusteella kahden viikon mittainen seurantajakso nähtiin ongelmallisena silloin, jos palautetta on pyydetty Wilma- järjestelmän kautta. Jos palautetta ei ole tullut Wilman kautta, opettaja joka kiusaamistapausta on selvittänyt, ei tiedä onko hiljaisuus sen merkki, ettei kiusaamista enää ole tai merkki siitä, ettei viestiin viitsitä vastata.

Ja sitten noissa seurantajutuissa kun ollaan laitettu siihen viesti,, että nyt ovat nämä seurannassa, niin sitten on vähä,,, kuka oikiasti tekee mitään. Seurannasta mä laitan aina Wilmaviestin kaikille opettajille, että tämä oppilas on ollut kiusaamisen kohteena,, ja nämä ja ja nämä oppilaat ovat häntä kiusanneet, ja pidetään pari viikkoa tiukka seuranta,,, näkeekö,, kuuleeko kukaan jotain, tapahtuuko mitään. Ja sitten kun pari viikkoa on kulunut,,, mä oon pyytänyt palautetta, niin kukaan ei vastaa mitään,, ja en tiedä silloin onko hiljaisuus hyvä merkki vai onko se,,, ettei kukaan viitti laittaa mitään. Eli nyt mä kritisoin Wilmaa sillä tavalla, että jos viestiä ei ole viitsitty kirjoittaa, niin mä en tiedä,,, mitä on tapahtunu. Onko mitään tapahtunu? (H7.)

Kiusaamiseen tarttumisen herkkyys koettiin tärkeäksi. Yleinen mielipide opettajien haastattelujen perusteella oli, että kiusaamiseen pyritään puuttumaan aina. Tosin esille nousi, että kiusaamiseen tarttuminen voisi olla jämäkämpää. Haasteena kiusaamiseen puuttumisessa nähdään, kun asiaa lähdetään selvittämään, niin kiusattu henkilö saattaa kieltää asian.

Kyllä mun mielestä se on riittävää, koska kaikki tapaukset mitä tulee ilmi, niin niihin puututaan ja ne hoidetaan. Mutta sehän on sitte se toinen asia, kuinka paljon meiltä jää niitä käsittelemättä kun me ei niitä tiedetä, eli kukaan ei meille niistä kerro. Ja välillä me saadaan joltaki jotaki vihiä, että tällästä kiusaamista olis mutta sitte ku me ruvetaan sitä käsittelemään, niin se jota kiusataan niin kieltää sen. (H3).

No ehkä se nyt riittävää on juuri ja juuri. Ehkä se nyt jämäkämpää voisi olla, että siinä olis se tietty systeemi. (H5.)

Haastattelujen perusteella osa opettajista arvelee opettajien olevan nykyisin avarakatseisimpia kielen käytölle, ja siksi tarttumisen kynnys on voinut kasvaa.

Ja voi olla, että osa opettajistakin on muuttanut sitä kantaansa näihin kielenkäyttöihin ja kattoo pikkuusen avarakatseisimmin kuin ennen. Itteksi kyllä huomaa, ettei kaikista pienistä jutuista ota enää kantaa. (H1).

Kiusaamisen vastainen toimintamalli on hyödyllinen, koska jo sitä kehittäessä koulun aikuisten on käytävä keskustelua kiusaamisongelmasta ja perehdyttävä aiheeseen huolella. Tällaiset keskustelut lisäävät opettajien ja muun henkilökunnan tietoisuutta kiusaamisesta ja edistävät sitoutumista kiusaamista vastaavaan toimintaan. Valmis toimintamalli ja sen kehittäminen tuo henkilökunnalle varmuutta sekä uskoa omaan osaamiseen. Myös oppilaiden vanhemmille tieto koulun toimintamallista on tervetullut, koska jo sen olemassaolo tuo varmuutta siitä, että koulussa tiedetään toimia oikealla tavalla kiusaamisen lopettamiseksi. (Salmivalli (2003, 48,)

Haastattelujen perusteella voidaan todeta, ettei yläkoulun käytössä oleva toimintamalli ole aivan selkeä kiusaamisen vastaisessa toiminnassa. Kiusaamiseen puuttuminen on opettajan harkinnan varainen asia, kuinka hän asiaa eteenpäin vie. Yleisesti opettajat tietävät, kuinka kiusaamiseen puututaan ja kenelle asia milloinkin annetaan hoidettavaksi. Kiusaamistapauksia on ollut paljon ja ne on selvitetty, mutta selkeämpää toimintamallia kiusaamisen vastaiseen toimintaan kaivattiin.

Ei täs mun mielestä sellaista selkiää mallia oo. Tämähän on vähä sel-
laanen harkinnan varaanen mun mielestä. aika paljohan meillä niitä
tapauksia on ollu,(H2.)

Kyllä tietty toimintatapa on, mutta kyllä sitä parantaakin voi, mutta kyl-
lä se minun kokemuksen mukaan on toiminut. (H8.)

No ei missään tapauksessa oo kyllä selkeä,, että meillähän on siitä
Kiva-tiimistä siis olemassa,, onko se kaks henkinen, mutta se ei toimi
ihan sillä tavalla ku on sen KIVA-koulun idea. Siinä tavallaan sekoittuu
tämmönen strukturoitu malli toimia tietyllä tavalla ja sitte siihen sekot-
tuu se opettajan oma mahdollisuus tulkita millon se asia katotaan pää-
tetyksi ja rangaistukset annetuiksi,, että siitä puuttuu semmonen sel-
keys,, että minne asia etenee, ellei se homma lopu. Siitä mä en oo
ihan varma kuinka se seuranta toteutuu,, kyllähän niitä varmaan seu-
rataan, mutta on siinä ihan varmasti semmonen vaara,, että , että
tehdään jonkin sortin oikaisu. (H6.)

Ehkä se malli pitäisi olla pelkistetympi, eli mitä pitää tehdä missäkin
vaiheessa. (H9.)

Analyysini osoittaa että, keskustelua kiusaamiseen puuttumisesta on ollut paljon.
Salmivallin (2003, 47) mukaan toimintamallin tulee olla niin konkreettinen, että se

todella antaa oikeanlaiset ohjeet kiusaamistapausten varalle. Yleinen ohje ”Meillä puututaan kiusaamiseen välittömästi” ei ole riittävä, koska se ei kerro, miten puututaan, kuka puuttuu ja mitä tehdään, jos puuttumisesta ei ollut apua.

Mun mielestä se järjestelmä toimii suht koht hyvin tai aika hyvin. Kyllä mun mielestä kaikkien pitäisi tietää minkälaiset kiusaamistilanteet sitte tuodaan sille Kiva-tiimille..... Niin se on sitte vähä opettajasta riippuvainen kyllä. Kyllä mun mielestä kaikkien pitäis tietää, kyllä siitä niin monta kertaa on puhuttu. (H3).

Usein koulukiusaaminen huomataan siten, että yhteydenotto kiusaamisesta tulee Wilma- järjestelmän kautta oppilaalta itseltään tai toiselta opettajalta. Opettajat kertovat havainnoistaan myös suoraan luokanvalvojalle ja Kiva-tiimille, myös rehtorille ja kuraattorille. Vanhempainvarteissa huoltajat saattavat tuoda huolen kiusaamiseen liittyvistä asioista suoraan opettajalle. Esille nousi myös käsitys siitä, että oppilaat vähättelevät mikä on kiusaamista ja mikä ei ole.

Jos ajattelen tuon Kiva-tiimin kannalta, niin joko me ite huomataan se asia, tai sitte meille tulee vaikka Wilman kautta oppilaalta viesti, tai sitte toiselta opettajalta tulee viesti, tai sitten keskustellaan tuossa opettajanhuoneessa....Sitä kautta tulee meille viesti, että nyt pitäis asialle jotakin tehdä. (H2).

Kyllähän luokanvalvojat on tosi paljon mukana täs, että useinhan ne nyt huomaa ja niille kerrotaan ekana. Toiset opettajat kertoo, ei vanhemmat,,,,, no vanhempain varteissa kerrotaan, sitä on tapahtunut näissä kahden keskisis keskusteluis on sitte tullu ilmi että jotain kiusaamista on. (H5.)

Kiusaamisesta ei kerrota aikuisille. Hamaruksen (2012, 28) mukaan vain pieni osa kiusaamistapauksista tulee aikuisten tietoon. Haastatteluista tulee selville, ettei kiusaamisesta kerrota, koska pelätään kosta tai että kiusaaminen pahenee. Leimautuminen lellikiksi koettiin myös esteeksi kertoa kiusaamisesta. Oppilaiden keskuudessa lisäksi vähätellään, mikä on kiusaamista. Haastattelun perusteella toivottiin ulkopuolisten ilmoittajien aktiivisuutta, koska ujut oppilaat eivät itse kerro kiusaamisesta.

Yllättävän paljon on oppilaillakin sitä kiusaamisen vähättelyä ja se on jännäkin asia se. Niitten pitääs puuttua siihen vaikka sanomalla opettajille, mutta siihenkin on joskus liian kova kynnyks. (H5.)

Oppilaat pelkää sitä, että ne jatkaa sitä kiusaamista ja sitte taas ne kosta sen, ku ne on sanonu jotaki opetajalle... Pelkää suorastaan sitä kiusaajaa luultavasti, joko fyysistä tai sitte jotaki muuta toimintaa, koulun ulkopuolella esimerkiksi. Ja toinen on sitte, leimaantuuko ne sitte kiinni jättäjäksi tai joksiki lellikiksi, että ne kertoo aina etehe päin. Se olis hyvä ku aina joku ulkopuolinen ilimoottaas, ny on aina joku opettaja ilimoottanu, ku ne araat oppilaat ei itte osaa ottaa asiaksi. Ulkopuolisten asemaa mä korostaasin, että niitten pitää ottaa näkyvämpää roolia. (H1).

Ja joskus on ollu tilanne, että ku siihen on puututtu, niin tilanne on ollu jonkun aikaa parempi, mutta sitte muuttunu huonommaksi. Mä luulen, että se on se pelko, että mitä sitten seuraa, jos mä kerron tästä, eli meneekö tämä tilanne vielä huonommaksi. (H3).

Opettajien mukaan suurin syy kiusaamisen peittelyyn liittyi häpeään. Kiusattu voi ajatella olevansa esimerkiksi luuseri ja siksi hän ei kehtaa kertoa, että häntä kiusataan. Kiusattu voi myös haastattelun perusteella ajatella kiusaamisen loppuvan itsestään, vaikei siitä kertoisi kenellekään. Häpeän taustalla on Martoccin (2015 55, 56) mukaan juoruja, naurua, stereotypioita ja kilpailua. Jos kiusaaminen pysyy näkymättömänä koulun henkilökunnalle tai he eivät pysty puuttumaan siihen, sivuvaikutuksena on, että syrjityksi tulemisen ja häpeän kokemukset voivat olla tuhoavia persoonallisesti ja sosiaalisesti.

No kyllä siihen liittyy niin suuri häpeä, se on kenenkää hyvin häpeällistä myöntää, että mua kiusataan, mä oon se syrjitty mä oon se luuseri. Että kyllä mä niin ku ymmärrän tosi hyvin, ettei siitä haluta kertoa. Jos siis itse ei halua kertoa. (H5.)

Kyllä kai se,,, häpeään se varmaan liittyy. Kyllähän se on niin että jos jollekin koko ajan joku sanoo että sä oot reppana, etkä sä oikeen oo mies ollenkaan ja sä oot ruma, niin kyllä kai se siinä vaiheessa on vaikea alkaa kenellekään enää kertomaan. (H6.)

Häpeä, tavallaan että on jotenkin heikko tai häpeää taustaansa. (H7.)

Ja ehkä myös se, että ku mä en siitä kerro, niin se loppuu, eli ajatellaan että se on keino sen loppumiseen. (H3.)

Hamaruksen (2008, 196) mukaan kiusaamista ei huomata, koska oppilaat puhuvat eri kieltä kuin koulun aikuiset. Aineistosta käy selville, etteivät aikuiset aina huomaa kiusaamista. Syynä siihen, mikseivät opettajat tunnista että kysymyksessä on kiusaaminen, lienee siinä, etteivät aikuiset tunne kiusaamisen taustaa. Nuorten maailma on hyvin erilainen kuin aikuisten.

Mä en ymmärrä välttämättä aina että joku asia on kiusaamista, eli joku vaikka esimerkiksi tämmönen juttu joka liittyis hevosasiaan,, ja joku sanoo, hevonen, hevonen ja mä en ymmärrä sitä taustaa mikä siellä takana on ja mikä on kiusaamista (H2.)

Ja sitte ku.... On olemas sellasia asioita mitä me ei tiedetä, eli on olemas joku sisäpiirin tieto jostakin asiasta ja joku viattomaltakin kuulostava asia meidän korvissa saattaa olla loukkaava sille oppilaalle, mutta me ei tiedetä tätä, koska se liittyy johonkin tiettyyn tilanteeseen. Joku yks sana voi olla jollekin mistä se lähtee,,, ja me ei osata yhdistää sitä ollenkaan mihinkään. (H3.)

Opettajien mukaan kiusaaminen voi tapahtua sosiaalisessa mediassa, minne ei opettajalla ole mahdollisuutta päästä katsomaan. Lisäksi oppilailla on monia opettajia, ja siksi he eivät tunne oppilaita niin hyvin kun luokanopettaja voisi heidät tuntea.

Ja sitte ku oppilaalla on monia aineen opettajia, niin me ei olla niin kärryillä siitä yhden lapsen elämästä ku taas luokan opettaja on jatkuvasti sen yhden oppilaan kanssa. (H2.)

Kiusaaminen tapahtuu semmosissa piireissä, minne opettajilla ei ole pääsyä. WhatsApp. Sitten opettajilla on kiire, on tämä kurssimuotoisuus eli hajanaisuus, eli opettajalla ei ole samat ryhmät, jopa ryhmien koostumukset vaihtelee tuolla valinnaisaineissa. Ja joskus voimattomuuttakin. (H9.)

Ja sitte tämä nuorten maailma on varmaan hyvin erilaine ku meidän aikana, tavat kiusata tyyliin netissä tai Wats Up viesteillä tai netissä, ei me päästä niihin käsiksi ollenkaan. (H2).

No siinä on nyt montakin syytä, mutta yks syy mun mielestä on se, että kyllähän oppilaat ovat hyvin etevä siinä, ettei ne puhu ja nimittele sillon ku aikuisia ei ole paikalla. (H3).

Opettajien mukaan kiire nähtiin myös esteenä kiusaamisen tunnistamisella, samoin kuin se, jos itsellä ei ole henkilökohtaista kiusaamisen kokemusta, ei ymmärrä niin herkästi, kuinka vakava asia kiusaaminen on. Tämän seurauksena ei aina koeta sitä työhön kuuluvaksi.

Ja tietysti sitte ehkä se että, välillä meillä itse kullaki on vähä liian kiire, että me ei keritä jäädä juttelemaan ja keskustelemaan ja seurailemaan niitä tilanteita, vaan kävellään niin sanotusti ohi, eikä huomioida niitä asioita mitä pitäis. (H3.)

Jaa,a,,Yks voi olla tietenki se, ettei itseään olo ikinä kiusattu, eikä ollu kiusattuna, niin ei välttämättä ymmärrä sitä, ei välttämättä hoksaa sitä. On ainakin kuukausittain semmosia tapauksia, ettei koeta sitä työhön

kuuluvaksi ja liittyy,,, ettei itseä ole ikinä kiusattu, eikä ollu kiusattu-na, niin ei välttämättä ymmärrä sitä, tai ei se niin vakavaa oo tai joku muu sen hoitaa. (H6.)

Kiireistä johtuen opettajien on vaikeaa jäädä seuraamaan pidemmäksi aikaa, onko kysymyksessä mahdollisesti kiusaaminen. Haastattelujen mukaan kiire saa aikaiseksi myös sen, etteivät kaikki kiusaamistapaukset tule huomioiduiksi.

6.3 Ehkäisevä työ

Tukioppilaiden rooli ehkäisevässä työssä nähtiin mahdollisuutena kouluyhteisössä. Tukioppilaat pitävät jonkin verran koulussa valistuksia kiusaamiseen liittyvistä asioista. Haastattelun perusteella heitä tulisi kouluttaa tehtävään yhä enemmän, jolloin he ottaisivat myös vastuuta lisää kiusaamisen vastaiseen toimintaan. Tämän seurauksena tukioppilaiden pitämät tunnit eivät menisi pelkästään hauskanpitoon, vaikka silläkin saattaa olla kiusaamista ehkäisevä vaikutus. Hamarus (2008, 195) mainitsee oppilaan iän tuovan valtaa kouluyhteisössä, sillä jos vanhempi oppilas puuttuu auttaakseen kiusattua, sillä saattaa olla merkittävä vaikutus kiusaamisen loppumiseen.

Mutta tukareillahan on jotakin tämmösiä valistuksia. Mutta ei niitä kyllä liikaa saa myöskään olla sitte, mutta mun mielestä olisi kauhean tärkeää että jokaiselle tehtäis selväksi että mitä on kiusaaminen, vaikka se nyt on hankala käsite, että jos käsittää vasta 10 vuotta myöhemmin että muokin on kiusattu mutta mä en ole vain tajunnut sitä. Niin kun sillä lailla,, että tajuaako ne oppilaatkaan, mitä se kiusaaminen aina voi olla. (H7.)

Se ei oo riittävää, ei,, sitä pitäis pitää enemmän esillä, kyllä ihan tunne piston sydämessä, että kyllä tukioppilaiden pitäis enemmän. Kyllähän ne pitää niitä tukari tunteja, en mä tiä pitääkö niitä kouluttaa enemmän, että ne ottaas enemmän vastuuta siitä. Se menee semmoseen hauskanpitoon. No hauskanpito on tärkeää ja se että luokas on hyvä ilmapiiri, se nyt osaltaan voi vähentää sitä kiusaamista. Tukioppilaidenkin pitäisi enemmän profiloitua, että he on kiusaamista vastaan. Teemapäiviä tai oppituntia, että olis oppilaille selvää, että kiusaamista ei hyväksytä täs koulus. (H5.)

En tiedä onko tukioppilastoiminnas, mutta siihen vois liittää tämän Kivan, sen vois ottaa oikeen sinne yhdeksi pykäläksi, että kuuluus niitten toimintaan. (H1.)

Yläkouluissa voidaan toteuttaa Kiva koulu - teemoja, joko oppituntien tai teemapäivien muodossa. Oppitunneilla keskustellaan toista kunnioittavasta käytöksestä, ryhmässä toimimisesta, ja kiusaamisesta sekä tehdään erilaisia harjoituksia ja ryhmätöitä. (Kivakoulu 2015.) Haastattelujen perusteella kunnan yläkoulu ei ole enää virallisesti mukana Kiva- koulu ohjelmassa. Välituntivalvojat eivät käytä välituntivalvojille tarkoitettuja Kiva koulu -liivejä nykyisin. Kivakoululiivien näkyminen välituntivalvonnassa toisi lisää näkyvyyttä, jonka seurauksena niillä voisi olla kiusaamista ehkäisevä merkitys. Myös Kiva-koulun ohjeistuksen mukaisia teematunteja kaivattiin lisää.

Kyllähän sitä puhutahan kiusaamisen vastustamisesta , mutta tuota mehän ei olla aiva siinä Kiva –koulus ku eikä meillä oo enää niitä liiviäkää käytös. Aluksi on meillä ollu niitä liiviäki, ja jos meillä,, välituntivalvojilla niin sekin näyttäis, että sielä on välituntivalvojat koko aijan. Ala-asteen puolella opettajat käyttää liiviä ja siellä oppilaat näköö koko aijan missä opettajat menöö ja sekin antais oppilaille jonkin laista esimerkkiä, että on valavonta. Se erottuu joukosta. (H1.)

Niiin,,, no kun jossakin vaiheessa oli, että pitäis pitää niitä Kiva-tunteja, niin me ei otettu niitä käyttöön ollenkaan, ainakaan sen mukaan kun niitä pitäisi olla. Siinä pitäisi olla joku joka oikeasti pystyisi hoitamaan sen ja vetämään sen. Mulle on ainakin jäänyt niistä Kiva kansioista ja Kiva tunneista semmonen, että mitähän tämä oikiasti tarkoittaa. (H7.)

No oppitunneillaki on ollu sellaaasia, ennenhän pidettiin niitä Kiva-tuntia mihinä kerrottiin näistä kiusaamisen vastustamisesta ynnä muista. Se vois olla aiva hyvä ku niitä Kiva-tuntia pidettääs. Niitä pidettiin ainaki seiskalle ja kasillekki. Oli Kiva-mapit ja kaikki oikeen, mutta me ollaan niistä luovattu, mutta ne vois ottaa vielä käyttöön nykyäänki. (H1.)

Hamaruksen (2006, 212) mukaan opettaja voi myös omalla toiminnallaan tukea oppilaiden sosiaalisten suhteiden tasapainoista kehitystä kouluyhteisössä. Haastattelujen perusteella selviää, että yläkoululla niin luokanvalvoja kuin terveystiedonopettaja puhuvat kiusaamisen ehkäisevästä työstä. Teemaa käydään läpi lisäksi ryhmäytämispäivien aikana. Varsinkin seitsemäsluokkalaisille käydään tarkasti läpi, mitä on kiusaaminen, miksi joku kiusaa.

Onhan meillä siihen jonkun verran luokanvalvojan tunteja ja terveystiedos on aika kantava teema on tuo ,, nykyään se ei mee kyllä suoraan koulukiusaamis teeman kautta vaan tuota enemmän suvaitsevai-

suuden kautta, mutta hyvinkin paljon seiskaluokkalaisille kun ne tähän kouluun tulee, käyn läpi mikä on kiusaamista, miksi joku kiusaa. Ehkä sitä ennaltaehkäisyä voisi olla enemmänkin. (H6.)

Uusia luokkajakoja muodostaessa pyritään luomaan mahdollisimman hyvä luokkayhteisö, jossa ei ole kuitenkaan kaikesta huolimatta aina onnistuttu. Tämä ongelma ei ole niinkään opettajasta kiinni, vaan ryhmäkemiasta, joka muodostuu ajan kuluessa, kun oppilaat tutustuvat toisiinsa. Haastatteluista käy ilmi, että yritys on ollut kova ehkäisevään työhön. Yksi opettajista mainitsi, että luokan pitäisi olla kodinomainen turvapaikka.

Olen joskus päässyt tekemään niitä luokkia ja ollaan ajateltu että tuosta tulee huippu luokka ja mukava luokka ja kun sinne otetaan nippu hyviä oppilaita, niin se voi mennä täysin pieleen. Ja sitten taas kun ajatellaan ennakkoon, että tuosta nyt ei tule mitään, niin siitä tulee,,, luokkahenki mukava ja,,, sanotaan suoraan ettei se ole siitä opettajasta kiinni. Se vaan joskus semmonen ryhmäkemia, se vaan joskus tulee, joskus ei. Ja jos se on hyvä niin se estää sitä kiusaamista. (H9.)

Omassa luokassa tilanne pitäis olla se, että se on niin kuin koti, eli siellä ei kiusattaisi,, se pitäis olla jonkinlainen turvapaikka. (H9.)

On tässä ainaki kovaa yritystä ollut, luokanvalvojat ovat tehneet kovaa työtä, esimerkiksi ryhmäyttämiset, toisiin tutustumiset, tämän tyyppiset asiat,, ja . Mutta onko sitä sitte riittävästi niin se on vaikea kysymys, eihän sitä koskaan varmaan oo riittävästi, koska ei sitä tällä pystytä kitkemään sitä koulukiusaamista varmaan niin tehokkaasti kun olis mahdollista. (H2.)

Seitsemäsluokkalaisille järjestettävät ryhmäyttämispäivät sekä erilaiset kampanjat nähdään kiusaamisen ehkäisevänä keinona. Ryhmäyttämispäivien aikana oppilaille puhutaan luokkahengestä sekä siitä, mitä kiusaaminen on. Opettajien mukaan on hyvä, että ehkäisevää toimintaa koulussa on, vaikka ei se kiusaamista kokonaan heidän mielestään poista.

No kyllähän ne nuo kampanjat aina huomaa ja sittehän meillä on aina se tutustuminen seiskaluokkaan missä mäkin olin mukana, että oli luokan yhteishenki ja kaikki muu. Onhan se hyvä, että kaikkea yritetään, mutta mä en nyt vaan usko että sillä kovinkaan paljon käytännön merkitystä on. (H8.)

Kyllähän meillä seiskalla on se uskalla projekti, sekä ryhmäyttämistä, että yleensä pidetään teemaa esillä. (H5.)

Saloviidan (2009,140) kiusaamisen määritelmässä mainitut ominaisuudet, kuten toistuvuus sekä pitkällä ajalla tapahtuva, tulisi siirtää ennaltaehkäisyyn. Kuten kasvatukseen, kiusaamisen ennalta ehkäiseminen on toistuvaa ja tapahtuu pitkän ajan kuluessa. Yleisesti ottaen kerran sanottu jää harvoin opituksi tavaksi. Haastattelujen perusteella luokanvalvojantunteja tulisi olla enemmän, ja niissä tulisi puhua kiusaamisen ehkäisemisestä.

Eli, valistushan se tapa nyt on ollu mikä meillä on ollu, elikkä meillä on siellä seiska luokalla ollu sitä ryhmäyttämistä ja siellä luokanvalvojat on puhunu tästä kiusaamisesta ja muusta. Mutta kyllä mä luulen, että me saataas siitä vielä enemmänkin puhua, että kyllä meidän vielä enemmän ja keskitetympin pitää pitää niitä luokanvalvojan tunteja ja käydä sitä asiaa läpi. Eli, olisko sitten peräti kerran lukukaudessa jatkossa ku sitä käytäs kaikilla luokilla. (H3.)

Opettajat näkivät koulukiusaamisen ehkäisemisen varhaisessa vaiheessa tarpeelliseksi, koska yläkoululle siirtyessä oppilaat tuovat mukanaan jo opittuja tapoja. Yläkoululla ehkäisemisessä ollaan jo myöhässä haastattelujen mukaan. Kodin asenne ja sen merkitys ehkäisevässä työssä nähtiin merkityksellisenä. Jos lapsi oppii jo ennen koulun aloitusta kunnioittamaan lähimmäisiään, niin silloin on jo paljon ehkäisevää työtä tehty kiusaamista vastaan. Riittävää kiusaamisen ehkäisevä työ ei ole, koska kiusaamista yhä esiintyy.

En mä nyt tiedä kuinka sitä enää voidaan ennaltaehkästä tässä yläaste vaiheessa, eli sehän pitäis olla jo paljon aikaisemmassa iässä jos sitä tehokkaasti halutaan tehdä, mutta en edelleenkään tiedä voidaanko me siihen alakoulun tai päiväkodin puitteissa puuttua, eli se on taas se kodin ulkopuolinen, jonka mä näkisin paljon merkittävämpänä tässä ja kuin se nyt kehittyy tässä ja vanhempien asenne ja kaikki muut, että mä korostan paljon enemmän tätä tässä. (H8.)

Riittävää se ei oo, jos se olis riittävää niin sillontan ei esiintyisi kiusaamista. Niin kauan ku sitä esiintyy, ennaltaehkäisy ei ole koskaan riittävää. Miten sitä tehdään, mistä se lähtee. Mä noston kyllä kodin, ilmapiirin, kodin tavat myöskin ensisijaiseen rooliin. Mihin se lapsi on kasvanut, miten se oppii sosiaalisia toimia jo ennen koulutaivalta, eli jos se oppii jo siellä ratkasemaan niitä ja kunnioittamaan toisia ihmisiä ja välttämään niin,,, niin sillontan on jo paljon ennaltaehkästy. Näkisin kodin ja koulun yhteistyön tärkeänä ja jo siletä neuvolasta alkaen, meillä vain ei oo täs maas sellasta keinoa jolla me pystyttäs kodin kasvatustapoihin ja kasvatustapoihin kuinka siellä suhtaudutaan kiusaamiseen. (H4.)

Eli ku ajatellaan ku uudet seiska luokkalaiset tulee, niin kyllähän ne jo tuo niitä juttuja mukansa, eli mun mielestä tuo ennaltaehkäisy, en tiedä miten paljon ne tekee jo ala-asteella, mutta se pitää aloittaa jo hyvin varhaisessa vaiheessa, kyllä sitte se kiusaamisen estäminen yläkoulu on hyvin haasteellista, eli jos se ala-asteella on oikein päässyt rönnyämähän tai sellaselle huonolle tasolle. Paljo on tehtävää. Mutta mitä sitte se ennaltaehkäisy olis niin se on vaikia kysymys. Eli vaikka me tehtäis mitä, niin me ei päästä siihen, ettei tämmööstä olisi ollenkaan. (H2.)

6.4 Opettajien puheessa ilmenevät koulukiusaamisen ulottuvuudet

Haastattelujen mukaan opettajien puheessa korostuu erilaisia ulottuvuuksia. Ensimmäiseksi koulukiusaamisesta puhutaan koulun sisäisenä asiana sekä laajemmin lapsen elinympäristön asiana. Toisena ulottuvuutena on kiusaamisen määritelmä ja kiusaamiseen puuttuminen. Kolmanneksi haastattelujen mukaan korostuvat opettajien oikeudet ja velvollisuudet. Neljäntenä ulottuvuutena opettajien puheessa havaitaan korostuvan koulun ilmapiiri. Viides ulottuvuus on selkeän toimintamallin tarve, kuinka kiusaamiseen voidaan puuttua selkeänä prosessina.

Opettajat kuvailevat kiusaamiseen puuttumisen ja ehkäisevän työn tarpeellisuuden alkavan jo varhaislapsuudessa. Jos kodin puhekuulttuuri on nälvimistä ja vähättelyä, jatkuu se heidän mukaansa koulussa sekä mahdollisesti työelämässä. Sinkkonen (2010, 192) on samoilla linjoilla, sillä hän tarkentaa, että henkilökohtaisista ominaisuuksista voidaan löytää myös monenlaisia nimittelyn aiheita.

Mutta edelleenki saada katkastua se jo lapsuuden pois, ihmisen alkumetreillä jo se kiusaamisen kulttuuri, koska tästähän se jatkuu sitten eteenpäin seuraavilla opiskelutahoilla, se jatkuu työelämässä, mutta jos se saataas kitkettyä sielä lapsuudessa jo pois sielä kotien piirissä, nii silloin olis toivoa, että se hälvenis kaikilla tahoilla, eli myös se puhekuulttuuri kotona, miten puhutellaan, miten asioista otetaan esille, onko peräti aikuisten kesken nälvimistä, tai vähättelyä tai jotakin muuta. Se voi olla aika pieni muotostaki, mitä vanhemmat ei huomaa, joka onkin sitten kiusaamista loppujen lopuksi. (H4.)

Opettajat kuvailevat lähiympäristön tuen jääneen vähäiseksi viime vuosina kiusaamisasioiden selvittelyssä. Haastatteluista tulee ilmi aikuisten, lähiympäristön

ja kyläyhteisön puuttuneen lasten välisiin kahnauksiin menneinä vuosikymmeninä aktiivisesti. Opettajat kuvailevat kodin merkitystä kiusaamiseen puuttumisessa. Opettajat puuttuvat niihin asioihin mitä koulussa havaitsevat, ja raportoivat niistä oppilaiden kotiin.

Eli sellanen puuttumistaho, mikä on viimevuosikymmeninä hälventynyt ja tipahtanu pois on lähiympäristö,, muitten aikuisten puuttuminen tähän, ollaan sitä, että mitä se mulle kuuluu jos tuola nua kersat kahisoo, mä en mee siihen sekaantumaan. Eli jälleen palattas siihen, että se kyläyhteisö se kasvuympäristö, ne muut aikuiset puuttuis siihen toimintaan. Tätä tarvittas eli liian vähän ulkopuoliset ihmiset puuttuu. (H4.)

Mutta mitä me koulussa ollaan huomattu siitä me kerrotaan, raportoidaan mitä me ollaan havaittu ja kerrotaan se kotiin ja nimenomaan kodin pitäisi hoitaa niitä asioita. (H8.)

Opettajien mukaan kiusaamiseen puuttuminen tulee olla koko koulun henkilökunnan yhteinen vastuu, ei yksistään opettajien. Opettajat kuvailevat tarpeelliseksi oppilaiden ja tukioppilaiden aktiivisempaa otetta kertoa kiusaamiseen liittyvistä havainnoista opettajille. Tukioppilaiden koulutus nähtiin hyödyllisenä. Hamarus (2008, 194) painottaa tukioppilaiden valintaprosessilla olevan iso merkitys.

Yks mikä on jäänyt huomioimatta, niin koulun muu henkilökunta, eli ajattelisin niin että, myös siivoojat, keittäjät, ruokalan työntekijät, niin heillä pitää olla myös aikuisen vastuu lapsista ja heillä on myös velvoite puuttua. (H2.)

Mutta jos oppilaat olis aktiivisempia ilmoittamahan mitä ne huomaa, esimerkiksi tukioppilaat ja tälläiset. Ja jos tukiooppilastoiminnas korostettaas enemmän tälläisiä juttuja ja ne seuraas niitä, niin vois saada enemmän näitä kiusaamisjuttuja hallintaan. (H1.)

Opettajien mukaan kiusaamisen määrittelykynnys vaihtelee jonkin verran. Osa opettajista mainitsee, että sen suhteen on oltava nollatoleranssi. Toiset opettajista kuvailevat asenteen kiusaamiseen puuttumisessa olevan hyvä. Kiusaamiseen puututaan heidän mukaansa aina ja sitä ei hyväksytä. Salovaara ja Honkonen (2011, 30, 31) ovat samaa mieltä, sillä heidän mukaansa lähtökohta tulee olla siinä, että kiusaamiseen koulussa puututaan heti. Opettajat kuvailevat myös, että heidän keinonsa kiusaamiseen puuttumisessa ovat rajalliset.

Mun mielestä meillä kyllä lähes sata prosenttisesti puuttuu siihen kiusaamiseen ja lähtökohta on, ettei kiusaamista suvaita. (H3.)

Yläasteen opettajat ei hyväksy kiusaamista. (H9).

Suht avoin, siihen pyritään puuttumaan niillä rajallisella keinoilla mitä opettajilla on olemassa. (H4).

Opettajat kuvailevat puuttumisen olevan jossain määrin vaihtelevaa. Ajatuksena voi olla että, kiusaamista on aina ollut, ja sitä tulee aina olemaan. Opettajat tuovat esille asenteen aikaisemmin olleen heikompi kiusaamiseen puuttumisessa, mutta Kiva-koulu ohjelman alkaessa koulussa kiusaamisen vastainen toiminta muuttui parempaan suuntaan.

Kyllä meillä aika herkästi puututaan kiusaamiseen ja asenne on positiivinen, mutta tämäkin on opettaja kohtaanen, jotkut ottaa vähä herkemmin hoitaakseen ja jotkut vähä nihkiämmin.(H1.)

Ennen se oli hällä väliä asenne, mutta sitte tänne tuli se Kiva-koulu ja siinä oli hyvä draivi päällä ja meitä koulutettiin ja me aloitettiin se ja nyt se on taas vähä löystyny. Ei täs nyt mitään suurta välinpitämättömyyttä oo,, aina kuitenkin puututaan,, ja aina ku jotaki nähdään ja kuullaan, niin kyllä siihen aina puututaan, että sillä lailla asenne on ihan hyvä. (H5.)

Asenne on vähä semmonen, että kiusaamista on aina ollut ja siihen voi yrittää puuttua ja ei siitä kannata mieltänsä pahoittaa jos ei siihen pysty, ku sitä on kumminkin. (H6.)

Joskus kuulee semmosta, että ainahan sitä on vähä ollut sellaista, pojat on poikia ja tytöt on tyttöjä. Joskus tulee vähä semmonen, että onkohan se nyt näin. Ehkä se voi tulla ensimmäisenä, että ei se nyt oo sitä kiusaamista. Mutta kyllä sitä jos oikiasti tulee jotakin, niin kyllä sitä heti ruvetaan selvittämään. Ei sitä vähätellä kuitenkaan. (H7.)

Haastattelujen perusteella opettajilla on oikeuksia puuttua pidempäänkin jatkuneeseen kiusaamiseen. Opettajat eivät välttämättä tiedä kaikkia oikeuksia, mitä heillä on. Tietynlainen pelko saattaa olla joskus esteenä puuttumiseen, koska jos opettaja tekee jotakin väärin, saattaa hän olla sen seurauksena lehtien otsikoissa tai sosiaalisessa mediassa. Ristiriita suhteessa opettajien oikeuksiin ja velvollisuuksiin muodostuu, koska yhteiskunnassa korostetaan nollatoleranssia koulukiusaamisessa. Kaikenlaiseen kiusaamiseen koulussa tulee puuttua, mutta opettajien oikeudet asetetaan kuitenkin kysymyksen alle, koska puuttumisesta opettaja saattaa päätyä lehtien otsikoihin. Sosiaalisen median peloista huolimatta

opettajat näkevät puuttumisen vaikeisiinkin tilanteisiin tärkeänä ainakin siten, että asia ilmoitetaan eteenpäin.

Opettajan rooli, sehän on vaikea sanoa,,,onhan meillä ne tietyt oikeudet. Tiedetäänkö me ihan tarkkaan niitä oikeuksia. Meillä on nyt Suomessa tällä hetkellä virkamiehille tämmönen,, , en mä tiedä onko se iskostettu ,, ei me uskalleta,,, että me pelätään tehdäänkö me jotakin väärin. Jos opettaja puuttuu niin ,,, , niin sinä olet lehdissä, sinä olet somessa. En mä tarkoita että niitä ylilyöntejä saisi olla, mutta tuota niitten pelkääminen tekee sitten sen, että me mieluummin sitten hissutellaan ja ollaan liiankin varovaisia jossakin asioissa. Mä olisin sitä mieltä, että meillä se kynnys puuttua, jos se kynnys on sitä välitöntä puuttumista niin tai sitten ilmoittaminen eteenpäin, niin se pitäis tehdä ihan herkästi ainakin omaltakin kohdalta, eli ilmoitetaan niitä asioita jos me nähdään jotakin. (H9.)

Ilmapiiri on oppilaiden keskuudessa turvallinen. Opettajat kuvailevat oppilaiden luottavan koulun aikuisten puuttuvan kiusaamiseen, jos he ovat siitä jollekin kertoneet. Hamarus (2012, 85) on samaa mieltä mainitessaan lapsen ja nuoren kasvun ja kehityksen rakentuvan varhaisesta vuorovaikutuksesta lähtien turvallisuuden sekä luottamuksen kivijalalle. Perusluottamus muihin sekä itseen saavutetaan luottamuksen ja oikeanlaisten vuorovaikutussuhteiden kautta ensimmäiseksi suhteessa omiin vanhempiin ja kasvun edetessä vaihteittain suhteessa laajempaan elinpiiriin ja sen yhteisöihin.

Kyllä mä uskon, että on aika turvallinen. Eli kyllä mä nyt kuvittelisin, että ne voi luottaa siihen että, jos mä jolleki aikuiselle sanon, ettei se jää siihen, ettei kukaan mitään tekisi. Onhan ne nyt nähny, että jotain tehdään,, ku sitä kiusaamista ilmenee. (H5.)

Vaikka yleinen ilmapiiri nähdään turvallisena, eri luokkien ilmapiirissä opettajat näkivät vaihtelua. Haastattelujen mukaan oppilaiden keskuudessa oli havaittavissa erilaisia kuppikuntia, jotka voivat hieman riidellä keskenään. Luokkien välillä kuvailtiin olevan valtataistelua.

No oppilailla, osa pärjää hyvin keskenään, mutta mennään vähä niinku luokkien mukaan, minkälaisia kuppikuntia on. Eli osa luokista voi olla 5 - 6 hengen ryhmis ja siinä on oma kuppikuntansa ja sitte on taas toinen kuppikunta ja ne voi vähä riidellä keskenänsä, eli eri luokat ja siinä voi olla pientä valtataistelua. (H1.)

Opettajien kuvailemana oppilaat toivovat, ettei ketään kiusattaisi. Heidän mukaan ryhmässä kun jollekin nauretaan, saattaa toiset ikään kuin myötäeläen osallistua

pilkalliseen nauruun, jolloin ilmapiiri luokassa kärsii. Ilmapiiriä voi heikentää myös niin sanottu ”läpän heitto”, jota oppilaat eivät näe kiusaamisena. Ryhmän aiheuttama paine syrjäyttää monesti perusarvot, miten oppilaiden tulee suhtautua toinen toisiinsa. Hamarus (2008, 196) tarkentaa koulun arjen koostuvan monista erilaisista vuorovaikutustilanteista, jotka ovat kiusatulle tuskallisia tilanteita, mutta välttämättä opettaja ei niitä havaitse tai tulkitse kiusaamiseksi.

Yleensä oppilaat ei halua kiusattavan, että kyllä ne toivoo, ettei olis kiusaamista, mutta aina kaikki ei pysty sitä toteuttamaan. Mutta joskus ei huomaa välttämättä siinä luokkatilanteessakin, vaikka periaatteessa ei hyväksy kiusaamista, mutta sitte se ilmiö, tilanne mikä luokassa syntyy, jos on joku joka on saanu aikaseksi vaikka jotaki oppilasta kohtaan vaikka pilkkanaurua, niin siinä helposti sitte niin ku myötäelää siihen mukaan. (H4.)

Kyllä mun mielestä oppilaiden keskuudessa yleinen ilmapiiri on se, että toisia ei saa kiusata. Mutta on siellä sitte tietysti aina niitä poikkeus tapauksiakin. Ja hyvin yleisesti oppilaat on sitä mieltä, että ei tämä mitää kiusaamista oo, vaan tämä on vain tälaista yleistä läppää. (H3.)

Ei ne halua aiheuttaa toiselle harmia, mutta sitte taas toisaalta ryhmä-paine menee perusarvojen ohi, tulee ajattelemattomuus. (H6.)

Haastattelujen perusteella kiusaamisen puuttumiseen tarvitaan selkeät ohjeet ja toimintamalli. Kiusaamistapaukset tulee ohjata selkeän sapluunan mukaan eteneväksi prosessiksi. Saloviidan (2009, 140) mukaan toimiva työkalu koulun arjessa voi olla kiusaamisen ehkäisyn vuosikello, jonka avulla on hyvä suunnitella kiusaamisen ennaltaehkäisevää toimintaa ja siihen puuttumista.

En mä tiedä pittäskö itten laatia selvemmat säännöt tai oikeen toimintamallit kuinka ja missä vaiheessa nämä oppilaat pitäisi tuoda sinne Kiva-tiimiin. ja mikä on sitte semmosta isompaa kiusaamista että tarvitaan semmonen isompi organisaatio. (H2.)

Eri työkokemuksen omaavat opettajat korostivat hivenen eri asioita näiden ulottuvuuksien suhteen. Pitkään työssä olleet korostivat oppilaiden muuttuneen entistä kärkkäämmiksi kommentoimaan negatiivisia asioita toinen toisilleen. Oppilaat huomauttelevat pukeutumisesta ja käyttäytymisestä. Haastattelujen mukaan suvaitsemattomuus toisia kohtaan vuosien saatossa on lisääntynyt ja heidän on ikään kuin pakko sanoa, mitä he ajattelevat toisesta henkilöstä. Asioita ei osata pitää sisällä, vaan se on pakko sanoa nopeasti ääneen.

Oppilaista on tullu viime vuosina entistä kärkeämpiä, eli mä en ymmärrä miksi pitää kommentoida esimerkiksi jonkun pukeutumista tai jonkun käyttäytymistä tai muuta. eli miksei me ikään kuin suvaita että toinen on hieman erilainen. Eli jos jonkun mielestä joku vaate ei oo kivän näköinen, niin onko se pakko kommentoida vaan eikö sitä voi pitää sisällään asioita. Mutta ku oppilaiden kanssa keskustelelee näistä, niin se pitää kuulemma sanoa heti. (H3.)

Pitkään työssä olleet opettajat korostivat myös, että tietynlainen sietokynnys oppilailla on madaltunut, eli jo pienien asioiden selvittämiseen voidaan tarvita aikuista henkilöä. Kiusaamisesta on voinut muodostua muoti-ilmiö keskusteluissa, vaikka se ei sitä lopulta olekaan.

Tämmöinen sietokynnys on osalla alentunu aika matalaksi eli jokaaseen pieneen asiaan pitää vanhempien tai sitte opettajan tai Kiva-tiimin puuttua. Eli tämä on vä tämmöinen muoti-ilmiö toisaalta. Eli puhuminen kiusaamisesta ei vielä välttämättä ole sitä kiusaamista. (H2.)

Lyhyemmän aikaa työssä olleet opettajat korostivat, etteivät kiusaamiskyselyt ole riittäviä selvittämään kiusataanko luokassa. Heidän mukaan yleisessä tilanteessa on vaikea kirjoittaa lomakkeelle, koska muut oppilaat huomaavat sen. Nuorempien opettajien mukaan kiusaamiskyselyiden rinnalle kaivataan haastatteluja tai rauhallista tilaa, missä voi rauhassa kiusaamiskyselyyn vastata.

Kiusaamiskyselyt eivät ole oikein toimivia, koska siihen varataan 10 minuuttia aikaa ja jotkut eivät vastaa siihen ollenkaan vaan piirtelee paperin täyteen. Ja sitten kun joku kirjoittaa siihen, niin kaikki huomaa sen, eli ei se ole hyvä tapa, ei sinne uskalla kukaan kirjoittaa tuollaisessa tilanteessa. Se pitäis jotenkin yksitellen järjestää, eli kutsutaan yksitellen johonkin missä olis 15 minuuttia aikaa kirjoittaa rauhassa. (H8.)

Opettajat kuvailevat yleisellä tasolla ilmapiirin olevan hyvä koulun oppilaiden keskuudessa. Jo pidempään opetustyötä tehneet kuvailevat, ettei ilmapiiri ole huono oppilaiden keskuudessa, vaan ilmapiiri on normaali. Haastatteluissa tulee ilmi, että joidenkin luokkien kanssa tehdään enemmän työtä ilmapiirin kohentamiseksi kuin toisten. Ilmapiiri on hyvä myös koulun henkilökunnan keskuudessa.

Ei kai se ainakaan erityisen huono ole. Pitäisin sitä ihan normaalina. (H9.)

No mä ajattelisin näin, että meidän koulus ilmapiiri on kohtalaisen hyvä. Toki joidenkin kanssa tehdään enemmän työtä, mutta keskimäärin ihan hyvä. (H2.)

Lyhyemmän aikaa työssä olleet opettajat korostivat, etteivät kaikki oppilaat pidä toisistaan. Ilmapiiri on pääsääntöisesti hyvä ja se on kehittynyt positiiviseen suuntaan.

Sanotaanko näin, että se on vähä parempi ku sillon, ku mä alotin täällä. Se on vähä niin ku luokka kohtainen, joillaki luokilla on hyvä ilmapiiri ja joillaki luokilla on erittäin huono ilmapiiri, kun sen näkee, ettei ne oppilaat pidä toisistaan tai sen on niin jakautunut että,, sanotaanko että luokka kohtainen. (H8.)

Kyllä mä nyt olettaisin, että on hyvä ilmapiiri, valtaosasta se on turvallinen ilmapiiri. (H7).

Tukareillahan on jotakin tämmösiä valistuksia. Mutta mun mielestä olisi kauhean tärkeää että jokaiselle tehtäis selväksi että mitä on kiusaaminen. (H7.)

Nuoremmat opettajat korostavat ilmapiirin olevan valtaosasta hyvä ja turvallinen. Heidän mukaan luokan ilmapiiriä voidaan parantaa tekemällä kaikille selväksi, mitä on kiusaaminen. Tukioppilaiden pitämät valistukset nähdään osana luomaan hyvää ilmapiiriä kouluun.

6.5 Kehittämisehdotuksia

Aineiston perusteella kehittämisehdotuksina nähtiin välituntitoiminnan kehittäminen. Välituntivalvojilla Kiva-liivien käyttäminen toisi näkyvyyttä sekä lisäisi aikuisen auktoriteettia. Tämän seurauksena oppilaat näkisivät aikuisen olevan lähettyvillä ja se loisi turvallista ilmapiiriä oppilaiden keskuuteen. Välituntivalvojien tulisi liikkua koko koulun alueella, jolloin he pystyvät valvomaan myös niitä oppilaita, jotka ovat etäämpänä.

En tiä se valvonta tarviiko sitä enempää olla, mutta jos se olis näkyvämpää, olis ne liivit, tarkemmat nuo alueet missä nuo oppilaat menöö, ettei ne pääse johonki nurkan taakse piilohon ja,,, sitte ku opettajat valvoo, eikä ne seiso johonaki yhdes paikas koko välituntia. (H1.)

Välituntivalvonta on sellasta, että aina sitä unohdetaan itse kukin, siinä pitäis skarpata, kulkea silmät auki tuola käytävillä,. Se luo sitä turvallista

ilmapiiriä, että ne oppilaat näkee että siellä on joku aikuinen paikalla välituntivalvonnas. Kiva liiveistä ei olisi haitta, kyllähän ne erottuis ja tois jotaki sellasta auktoriteettia. (H5.)

No kyllä mä näkisin että välitunti juttuja vois kehittää, eli enemmän voisi olla aikuisia välituntien aikaan. Meillä on keskimäärin kaksi välitunti-valvojaa. Se edesauttais niiden tilanteiden,,, että niitä huomattais ja varmasti sitte tämmöistä ennaltaehkäisevää.(H2.)

Haastattelujen mukaan tukioppilaiden järjestämä toiminta välitunneille ehkäisisi kiusaamista. Toiminnan ei tarvitse olla välttämättä opettajien mukaan liikuntaa, mutta ohjattua toimintaa kuitenkin. Jos välitunneilla ei ole mielekästä toimintaa, saattaa se turhauttaa oppilaita ja voi johtaa kiusaamiseen.

Tukioppilaiden kanssa pitäis kehittyä. Välituntileikki projekti on alkanut. (H5).

Toimintaa välitunneille, kyllä se saattas kiusaamista vähentää. Jos välitunneilla ei oo tekemistä, niin kyllähän se turhauttaa. Se saattas olla yks semmonen asia joka kiusaamista vähentäisi. Voisi olla muutakin kun liikuntaa, mutta toimintaa. (H6).

Jos välitunneilla olisi jotakin muutakin aktiviteettiä kuin tupakan polttoa, niin kyllähän se aina bonusta olis, mutta onhan iillä nytkin mahdollisuus pelata korista ja jotakin muutakin, mutta ei niitä vain käytetä hyväkseen. (H8).

Kiva koulu -ohjelman mukaan koulussa toimii vähintään kolmen opettajan tai muun aikuisen muodostama koulutiimi, joka puuttuu kiusaamiseen (Kivakoulu). Salovaara ja Honkonen (2011, 30) ovat samoilla linjoilla, sillä heidän mukaan koulut ovat nimenneet kiusaamistyöryhmän, jonne kuuluu esimerkiksi 2 – 3 henkilöä. Aineiston perusteella opettajat näkivät tarpeelliseksi, että tiimejä olisi kaksi, jolloin ajan löytäminen kiusaamisen selvittämiseen olisi joustavampaa.

Ratkaisu voisi olla vaikka se, että tiimejä olis vaikka kaksi, tai henkilöitä olis vaikka kaksi että kaksi henkilöä pystyis aina johonaki kohdas pitämään, koska jollaki viikolla voi olla vaikia löytää kohtaa, jossa molemmilla olis samaan aikaan tyhjää. (H2.)

Kyllä mä sanoisin että tähän tarvittaas väkiä enemmän., eli se ei ooo sitte meidän asia jos joku sanoo kerran että sä oot ruma.. eli siinä vois opettajat itteki puuttua ja onkin puuttuneet, ettei tarvittaisi sellaista isompaa organisaatiota. Eli kuka sattuu näkemään, niin puuttuisi heti ja se olis heti hoidos. (H7.)

Opettajat kuvailivat Kiva-koulu toimintaan liittyvien tuntien pitämisen tarpeellisenä. Samoin tukioppilastoiminnan sekä ryhmäyttämispäivien uskottiin tuovan tuloksia. Yläkoululla tulisi lisätä opettajien mukaan ulkopuolisia valistajia, jotka puhuisivat kiusaamisesta koko koulun oppilaille. Valistajan tulisi olla asian osaava ja sellainen, joka on lähempänä nuorten maailmaa. Sellainen jota oppilaat arvostavat. Jos koululle tilattaisiin valistaja jostakin tavanomaisesta järjestöstä, oppilaat voisivat ajatella sen olevan tyyliltään samankaltaista puhetta kuin mitä he ovat opettajilta kuulleet.

Kyllä meillä sitä varmaan on,,,, Kiva koulu toimintaa, tukioppilas toimintaa, ryhmäyttämispäiviä ja kyllä se varmaan tuo tuloksiakin. (H9.)

Valistus, sitä meidän pitää lisätä. (H3).

Se on se toinen juttu, että me saataas ne loppumahan ne tilanteet. Ulkopuoliset valistajat voisivat käydä esimerkiksi kerran vuodessa tai kahden vuoden välein. Semmonen valistaja joka on saanut ihan Suomen laajuisesti palautetta joka puuttuu näihin kiusaamisiin. Eli ihan niin ku koko koululle järjestää tällöinen yhteinen tilaisuus. Ku vain löytyis semmonen hyvä henkilö, joka osais sen asiansa, jota myös nuoret arvostaa, koska jos me tilataan tänne joku vanhempain liitosta tai Mannerheimin lastensuojeluliitosta, niin oppilaat ajattelee, että se on sitä samaa mitä opettajatkin puhuu. Se pitäis olla joku joka on lähempänä oppilaita ja oppilaiden maailmaa. (H3.)

Oppilaiden vanhempia pitäisi ottaa enemmän mukaan kiusaamisasioiden selvittelyyn mukaan. Yhteistyö koulun ja kodin välillä tulisi hoitaa siten, ettei ketään syyllistettäisi, jolloin kenenkään ei tarvitsisi lähteä myöskään puolustuskannalle. Opettajien mukaan heille pitäisi jättää työrauha kiusaamisasioiden selvittämiseen, koska jo pitkään jatkunut kiusaaminen ei lopu välttämättä yhdellä selvittelykerralla.

Se paljon puhuttu koulun ja kodin välinen yhteistyö ja nimenomaan, kuinka se tehdään ilman syyllistämättä sitä vanhempaa siellä, koska eihän se nyt välttämättä sen vanhemman vika ole, että se minun lapseni kiusaa siellä. Se pitäis hoitaa jotenkin ettei ketään syyllistetä, eikä lähetä sille puolustuskannalle. Se pitäis jotenkin hoitaa tai tehdä. (H8.)

Ja ehkä meidän pitää enemmän ottaa niitä vanhempia mukaan. (H3).

Mun miestä välillä vanhemmat liikaa puuttuu koulun näihin Kiva-tiimin juttuihin sellasella negatiivisella asenteella. Joskus toivois että vanhemmat antaisi semmosen työrauhan eli eli me saataas täällä hoitaa se. Eli jos sitä on jatkunut pitkään, niin eihän se yhden kerraan puut-

tumisen jälkeen oikeen tapahdu vielä oikeen mitään, eli ei ne tuu hetkessä ne ratkaasut, mutta monesti vanhemmat on liikaa siinä mukana negatiivises mieles, eli soitellaan toisille vanhemmille,, ja se ei aina-kaan edesauta sitä tilannetta. (H2.)

Koulussa pitäisi tehdä näkyväksi kiusaamisen vastainen toiminta yhä enemmän. Näkyvillä pitäisi olla julisteita, joissa mainitaan kiusaamisen olevan rikos ja se, että kiusaamista ei sallita. Kiusaamisessa pitäisi olla nollatoleranssi.

Se pitäis olla esillä aina arkista päivää, eli se kiusaamisen esillä olo, eli tuoda sitä esille että pyritään vähentämään, eli sen koskettava il-massa olo, ettei meillä sallita sitä, ja aina puuttua siihen, niin kuin tehdäänkin. (H4.)

Yksi tärkeä asia olisi se että tehtäis ihan selväksi mikä on kylläkin Ki-va-kouluis ihan perus periaatekin, että tehtäis se näkyväksi, tehtäis se selväksi että, nolla toleranssi, että yhtään kiusaamista ei täällä tapah-du. Julisteet niinku tuossa tuo poliisi on että, kiusaaminen on rikos, sen tyyppisiä asioita olis hyvä tehdä seiska luokkalaisille selväksi että me emme hyväksy sitä ja että aina kun sitä tapahtuu, niin siihen puu-tutaan. Oli se sitten tahallista tai tahatonta, niin yleensä se on ta-hallista ainakin jossakin määrin vaikka toisin väitettäisiinkin, että olisi tieto siitä, että siinä ei ole lieventäviä asian haaroja,, selitykset kuun-nellaan mutta niitä ei oteta lieventäviksi asian haaroiksi, mutta jos sinä kiusaat niin se pannaan loppumaan ja se käsitellään ja ehkä se olis se paras ennalta ehkäisy. (H6.)

Koulussa on hyvä tehdä kiusaamiskysely muutaman kerran lukuvuoden aikana. Lukuvuoden alussa on hyvä odottaa ensin ryhmien vakiintumista sekä ryhmäytymistä. Kyselyn ajankohta voisi olla esimerkiksi syys-lokakuussa ja toinen kevätlukukauden alkupuolella vaikkapa helmikuussa. Kyselyjä ei tule tehdä sen itsensä takia, vaan siksi, että kiusaamiseen päästään puuttumaan ajoissa. (Hamarus 2012, 34, 35.) Haastattelujen perusteella kiusaamiskyselyt yleisesti nähtiin hyvinä, mutta esille nousi myös, etteivät oppilaat kirjoita yleisessä luokkatilanteessa koko totuutta lomakkeeseen. Parempana vaihtoehtona nähtiin esimerkiksi haastattelut, joissa oppilas voi kahden kesken jutella koulun aikuisen kanssa.

En mä tiedä, onhan niitä kuraattorin tekemiä kiusamiskyselyjä, ne on oikiastaan aika hyviä sillä lailla, että niistä ainakin jotakin tulee ilmi. Haastattelut on aivan hyviä, mäkin oon niitä haastatellu opo:n kanssa. Se vaatii siltä oppilaaltaki aika paljon kanttia vastata sitte, että kiusa-taan. (H7).

Mä uskon että haastatteluissa kuraattori saa hyvinkin paljon asioita selville, mutta en mä usko että luokanvalvoja, ku sille on kynnys aika korkea kertoa, eli kuraattorille voi olla matalampi kynnys kertoa kiusaamisesta. . Oli se luokanvalvoja kuka tahansa, mutta ku se on niille tietynlainen opettaja, niin en mä usko että luokanvalvoja saa siellä niin paljon irti. Mutta toki sekin voi riippua siitä luokanvalvojan persoonasta jonkin verran. (H8.)

Kiusaamisen vastainen toimintamalli on Salmivallin (2003, 48) mukaan hyödyllinen, koska jo sitä kehittäessä koulun aikuisten on käytävä keskustelua kiusaamisongelmasta ja perehdyttävä aiheeseen huolella. Tällaiset keskustelut lisäävät opettajien ja muun henkilökunnan tietoisuutta kiusaamisesta ja edistävät sitoutumista kiusaamista vastustavaan toimintaan. Valmis toimintamalli ja sen kehittäminen tuo henkilökunnalle varmuutta sekä uskoa omaan osaamiseen. Myös oppilaiden vanhemmille tieto koulun toimintamallista on tervetullut, koska jo sen olemassaolo tuo varmuutta siitä, että koulussa tiedetään toimia oikealla tavalla kiusaamisen lopettamiseksi.

Haastattelujen mukaan koululla ei ole selkeää mallia, kuinka kiusaamiseen tulee puuttua. Mallin tulisi olla pelkistetympi, jotta tiedettäisiin, mitä kussakin tilanteessa tulee tehdä. Jos henkilö on vaaraksi itselle ja muille, pitäisi siihen pystyä nopeammin reagoimaan.

Ehkä se malli pitäisi olla pelkistetympi eli mitä pitää tehdä missäkin vaiheessa. Kyllä jos oppilas on vaaraksi muille ja itselle, niin kyllä siihen pitäisi nopeammin pystyä reagoimaan. Joissakin tapauksissa me ollaan,,, ollaan jollakin tavalla neuvottomiakin.(H9.)

En mä tiedä pitäskö itten laatia selvemmat säännöt tai oikeen toimintamallit kuinka ja missä vaiheessa nämä oppilaat pitäisi tuoda sinne Kiva-tiimiin. ja mikä on sitte semmosta isompaa kiusaamista että tarvitaan semmonen isompi organisaatio. (H2.)

Haastattelujen perusteella voidaan todeta, että selvemälle ohjeistukselle kiusaamiseen puuttumisessa on tarve. Ohjeistuksessa tulisi olla selvät säännöt, kuinka toimitaan kussakin tilanteessa.

7 YHTEENVETO JA JOHTOPÄÄTÖKSET

Tutkimuksen tarkoitus oli selvittää opettajien näkemyksiä koulukiusaamisesta erään kunnan yläkoululla. Tutkimuksessa opettajat kertovat, millaisia koulukiusaamisen muotoja he näkevät työssään ja millaisia keinoja heillä on puuttua ja ehkäistä koulukiusaamista. Opettajat kuvailevat kehittämis ehdotuksia koulukiusaamisen vähentämiseksi.

Ensimmäiseksi tutkimukseni mukaan opettajat määrittelivät koulukiusaamisen olevan tahallista, toistuvaa, pahaa mieltä toiselle aiheuttavaa ja se kohdistuu henkilöön, jonka on vaikea puolustautua. Kiusaaminen voi olla näkyvää sekä piilossa olevaa. Näkyvä kiusaaminen ilmenee usein fyysisenä kiusaamisena. Näkyväksi kiusaamiseksi määriteltiin myös naurunalaiseksi tekeminen, kuminpaloilla heittelemine n, seksuaalisen häirintä sekä ärsyttäminen.

Piilossa oleva kiusaaminen määriteltiin ryhmän ulkopuolelle jättämisenä, pahan puhumisenä, virnuiluna sekä erilaisina eleinä. Internetissä tapahtuva kiusaaminen nähtiin yleisenä kiusaamisen muotona. Piilossa oleva kiusaaminen nähtiin ongelmallisena, koska sitä on vaikea havaita. Hietala ym. (2010, 49) mainitsevat nuorten kiusaavan toisiaan aikuisilta piilossa ja siksi sitä on vaikea havaita ja siihen on hankala puuttua.

Toiseksi, tutkimuksessani tulee selville puuttumisen koulukiusaamiseen olevan kohtuullisen samanlaista käytännöiltään kaikilla opettajilla. Tietynlainen malli on olemassa kiusaamiseen puuttumisessa, mutta vaihtelua esiintyi riippuen siitä, kuka kiusaamiseen puuttui ja minkälaisella tavalla. Hamaruksen (2012, 60) pitää tärkeänä, että kiusaamiseen puuttuminen etenee tarvittaessa portaittain. Tutkimukseni mukaan kiusaamiseen yläkoulussa puututaan portaittain. Oppilailla on mahdollisuus jutella suoraan kiusaamisesta niin rehtorin, opettajan, Kiva- tiimin, terveydenhoitajan kuin kuraattorinkin kanssa. Oppilashuoltohenkilöstön rooli kiusaamisasioihin puuttumisessa nähdään olennaisena, jos tilanne on jatkunut pidempään ja yksistään opettajan ja Kiva- tiimin mahdollisuudet eivät riitä kiusaamisen loppumiseksi.

Yhteistyö oppilaiden huoltajien kanssa todetaan tärkeäksi kiusaamistapausten selvittelyssä. Jos tilanne on kehittynyt ongelmalliseksi, huoltajien tapaaminen koululla yhdessä oppilashuoltohenkilöstön kanssa on välttämätöntä. Viranomaisiin otetaan yhteyttä, jos tilanteessa on ilmennyt väkivaltaa.

Kiusaamisesta ei aina kerrota aikuiselle, koska uhri pelkää kosta tai että kiusaaminen pahenee. Leimautuminen lellikiksi koetaan esteeksi kertoa kiusaamisesta. Kiusaaminen voi tapahtua myös sosiaalisessa mediassa, minne ei opettajalla ole mahdollisuutta päästä katsomaan. Lisäksi oppilailla on monia opettajia, ja siksi he eivät tunne oppilaita niin hyvin kuin luokanopettaja voisi heidät tuntea.

Kolmanneksi tutkimukseni mukaan kiusaamisen ehkäisevää työtä tehdään monin eri tavoin. Tukioppilaat pitävät koulussa valistuksia kiusaamiseen liittyvistä asioista jonkin verran. Luokanvalvoja ja terveystiedonopettaja opettavat kiusaamisen ehkäisevästä työstä oppitunneilla. Teemaa käydään läpi ryhmäyttämispäivien aikana. Seitsemäsluokkalaisille käydään tarkasti läpi, mitä kiusaaminen on ja miksi joku kiusaa. Uusia luokkajakoja muodostaessa pyritään luomaan mahdollisimman hyvä luokkayhteisö. Saloviidan (2009,140) kiusaamisen määritelmässä mainitut ominaisuudet, kuten toistuvuus sekä pitkällä ajalla tapahtuva, tulisi siirtää ennaltaehkäisyyn. Kuten kasvatukseen, kiusaamisen ennalta ehkäiseminen on toistuvaa ja tapahtuu pitkän ajan kuluessa.

Neljänneksi tutkimukseni mukaan kehittämis ehdotuksina nähdään välituntitoiminnan kehittäminen. Välituntivalvojilla Kiva-liivien käyttäminen tuo näkyvyyttä sekä lisää aikuisen auktoriteettia. Tukioppilaiden järjestämä toiminta välitunneille ehkäisee kiusaamista. Toiminta ei tarvitse olla välttämättä liikuntaa, mutta ohjattua toimintaa kuitenkin. Myös Kiva-koulu -toimintaan liittyvien tuntien pitäminen on tarpeellista yläkoulun oppilaille. Kiusaamiskyselyt yleisesti nähdään hyvinä. Tutkimuksessa tulee esille, että oppilaat eivät kirjoita yleisessä luokkatilanteessa koko totuutta lomakkeeseen. Yksi vaihtoehto kiusaamiskyselyiden lisäksi tutkimuksen mukaan on haastattelu, missä oppilas voi kahden kesken jutella koulun aikuisen kanssa.

Tutkimukseni mukaan yläkoululle tarvitaan selkeä toimintamalli, kuinka kiusaamiseen tulee puuttua. Mallin tulee olla pelkistetympi, että tiedetään, mitä kussakin

tilanteessa tulee tehdä. Myös Salmivalli (2003, 47) näkee tärkeänä koulun oman kiusaamisen vastaisen toimintamallin, joka tulee olla kirjalliseen muotoon laadittu selostus siitä, miten koulussa puututaan kiusaamistapauksiin ja ennaltaehkäistään niiden syntymistä.

Kaiken kaikkiaan opettajien koulukiusaamispuheessa on nähtävissä ainakin viisi eri ulottuvuutta. Niitä ovat koulukiusaaminen koulun sisäisenä sekä koulun ulkopuolisena asiana, kiusaamisen määrittely ja kiusaamiseen puuttuminen, opettajan oikeudet, koulun ilmapiiiri sekä toimintamalli kiusaamiseen puuttumiseen.

Pitkään työssä olleet opettajat mainitsivat suvaitsemattomuuden lisääntyneen. Samoin lähiympäristö sekä kyläyhteisö puuttuivat lasten välisiin riitoihin menneinä vuosikymmeninä aktiivisemmin. Lisäksi he painottavat ehkäisevän työn merkityksellisyyttä jo varhaislapsuudessa. Enemmistö haastateltavista, mutta varsinkin pidempään toimineet opettajat kuvailevat, että kiusaamiseen puuttuminen tulee olla koko koulun henkilökunnan yhteinen vastuu. Kodin merkityksen kiusaamiseen puuttumisessa niin nuoremmat kuin vanhemmat opettajat näkevät tarpeellisena.

Pitkään opettajana työskennelleet kuvailevat, etteivät opettajat välttämättä tiedä kaikkia oikeuksia mitä heillä on puuttuakseen kiusaamiseen. Heidän puheessaan tulee esille, että tietynlainen pelko saattaa olla joskus esteenä puuttumiseen, koska jos opettaja tekee jotakin väärin, saattaa hän olla sen seurauksena lehtien otsikoissa.

Nuorempien opettajien kuvailemana kiusaamisen määrittelyssä avainsanoina olivat toistuvuus ja jatkuvuus. Huuki (2011, 65) on samaa mieltä, sillä hänen mukaan koulukiusaaminen nähdään toistuvana, yhteen henkilöön kohdistuvana henkisenä tai fyysisenä vahingoittamisena. Pidempään opettajana toimineet kuvailevat, että jos kiusattu oppilas itse kokee jonkun asian kiusaamiseksi tai hänen asia tehdään epämiellyttäväksi jollakin tavalla, niin kyseessä on kiusaaminen. Heidän mukaan kiusaamiseen puuttuminen on jossain määrin vaihtelevaa. Ajatuksena voi olla, että kiusaamista on aina ollut ja sitä tulee aina olemaan. Asenne on myös ollut aikaisemmin heikompi, mutta kun Kiva-koulu -

ohjelma aloitettiin koulussa, kiusaamisen vastainen toiminta on muuttunut parempaan suuntaan.

Opettajat jotka ovat pitkään toimineet työssään, kuvailevat ilmapiirin oppilaiden keskuudessa olevan turvallinen, vähintäänkin normaali. He kuvailevat oppilaiden luottavan koulun aikuisten puuttuvan kiusaamiseen, jos he ovat siitä jollekin kertoneet. Kaikkien opettajien kuvailemana luokkien ilmapiireissä on vaihtelua johtuen erilaisista kuppikunnista ja ”läpän heitosta”. Nuorempien opettajien kuvailemana ilmapiiri oppilaiden keskuudessa on kehittynyt positiiviseen suuntaan.

Mitä nämä tulokset tarkoittaisivat koulun kehittämisen kannalta, kiusaamiseen puuttumisen ja sen ehkäisemisen kannalta? Tukioppilaiden kouluttaminen kiusaamisen vastaiseen toimintaan on tutkimuksen mukaan hyödyllistä. Heitä tulee kouluttaa tehtävään yhä enemmän, jolloin he ottaisivat vastuuta lisää kiusaamisen vastaiseen toimintaan. Kiusaamisasioita hoitavia tiimejä olisi hyvä olla kaksi, jolloin ajan löytyminen kiusaamisen selvittämiseen olisi joustavampaa. Tämän seurauksena kiusaamiseen pystytään puuttumaan nopeammin ja ongelmat eivät kasaudu. Myös Salovaaran ja Honkosen (2011, 30) mukaan kouluissa on tärkeää olla kiusaamis-työryhmä, jonne kuuluu esimerkiksi 2 – 3 henkilöä.

Tutkimuksessa selviää myös, että kiusaamiseen tarttuminen voisi olla jämäkämpää. Yläkoulun käytössä oleva toimintamalli ei ole riittävän selkeä kiusaamisen vastaisessa toiminnassa, mikä osittain vaikeuttaa asian eteenpäin viemistä. Oppilailta tulleita kiusaamisasioita ei ole aina kirjattu valmiille lomakkeille. Tämän seurauksena Kiva- tiimin on aloitettava asian selvittely alusta.

Tiedon kulkeminen koulussa todetaan niin negatiiviseksi kuin positiiviseksi ilmiöksi. Negatiiviseksi se todetaan, koska henkilön tullessa kiusaamisasiasta kertomaan, on se jo voitu hoitaa. Positiivisena asiana se nähdään, koska yleensä tieto kiusaamisesta menee Kiva-tiimille, luokanvalvojalle ja rehtorille nopeasti, tarvittaessa myös kuraattorille.

Tukioppilastoiminnan sekä ryhmäyttämispäivien uskotaan tuovan tuloksia, samoin kuin ulkopuolisten valistajien, jotka puhuvat kiusaamisesta koko koulun oppilaille. Valistajan tulee olla asian osaava henkilö ja mielellään sellainen, joka on lähem-

pänä nuorten maailmaa. Sellainen, jota oppilaat arvostavat. Oppilaiden vanhempia tulee ottaa enemmän mukaan kiusaamisasioiden selvittelyyn.

Mahdollisena jatkotutkimuksen aiheena näen kiusaamiseen puuttumiseen ja ehkäisevään työhön liittyvän konkreettisen toimintamallin kehittämisen. Toinen jatkotutkimuksen kohde olisi tehdä tutkimus oppilaiden vanhemmille, joiden lapset ovat olleet kiusaamisen kohteena. Kolmantena tutkimusaiheena olisi hyödyllistä tutkia oppilaiden näkökulmasta: kuinka kotona esiintyvä kiusaaminen vaikuttaa lapsen ja nuoren hyvinvointiin?

8 POHDINTA

Prosessina tutkimuksen tekeminen omalla työpaikallani on ollut antoisa ja mielenkiintoinen. Tutkimusaiheeni ”Opettajan ehkäisevän työn ja puuttumisen merkitys koulukiusaamisen vähenemiseen” on laittanut itseäni reflektoimaan, kuinka itse työssäni kuraattorina onnistun ehkäisemään koulukiusaamista ja puuttumaan siihen. Uskoakseni aihe on puhutellut myös haastatteluun osallistuneita opettajia.

Aikataulullisesti opinnäytetyön loppuun saattaminen oli haasteellinen prosessi, koska työhön liittyvät kiireet ovat vaatineet kuluvan kevään 2015 aikana osansa. Kuormittavuutta osaltaan on lisännyt kiusaamiseen liittyvät selvittelyt koululla, missä toimin kuraattorina. Oma roolini tutkimuksen tekijänä omalla työpaikallani on sujunut luontevasti johtuen erinomaisesta yhteistyöstä koulun henkilökunnan kanssa.

Opinnäytetyön ohjaajaani Timo Toikkaa kiitän erittäin hyvästä ohjauksesta. Kiitos kuuluu myös Minna Zechnerille, joka ohjeisti Timon ollessa työmatkalla. Kiitän lisäksi vaimoani, lapsiani sekä työyhteisöäni, jotka suhtautuivat positiivisella ja kärsivällisellä tavalla tutkimukseni tekemiseen.

LÄHTEET

- Alastalo, M. 2005. Tutkimushaastattelun historia yhteiskuntatieteissä. Teoksessa: J. Ruusuvuori & L. Tiittula (toim.) Haastattelu: tutkimus, tilanteet ja vuorovaikutus. Tampere: Vastapaino.
- Hamarus, P. (2006) Koulukiusaaminen ilmiönä. Yläkoulun oppilaiden kokemuksia kiusaamisesta. Väitöskirja. Jyväskylä. Jyväskylän Yliopisto.
- Hamarus, P. (2008) Koulukiusaaminen. Huomaa, puutu, ehkäise. Helsinki. 2008: Kirjapaja.
- Hamarus, P. (2012) Haukku tekee haavan – Puututaan yhdessä kiusaamiseen. Jyväskylä. PS- Kustannus.
- Hamarus, P & Kaikkonen, P. 2011. Kiusaamisen määritelmät ja määrittely. Kasvatus 42 (1), 58 – 68.
- Hirsjärvi, S. & Hurme, H. 2001. Tutkimushaastattelu. Teemahaastattelun teoria ja käytäntö. Helsinki: Yliopistopaino.
- Hirsjärvi, S., Remes, P. & Sajavaara, P. 2007. Tutki ja kirjoita. 13. osin uud. p. Helsinki: Tammi.
- Huuki, T. 2011. Koulupoikien statustyö kiusaamisen, väkivallan ja välittämisen rajapinnoilla. [Verkkolehtiartikkeli]. Naistutkimus. – Helsinki. Suomen naistutkimuksen seura. – 24,2, 65-68. Aikuiskasvatus 28 (4), 6, 288-297. Saatavana Elektra-tietokannasta. Vaatii käyttöoikeuden.
- Höistad, Gunnar. 2003. Irti kiusaamisen kierteestä : opas kouluille ja kasvattajille. Suomentanut Salla Korpela. Teos: [Mobbing och människovärde] .Helsinki : Kirjapaja.
- Hietala, T. Kaltiainen, T. Metsärinne, U. Vanhala, E. 2010. Nuori ja mieli: koulu mielenterveyden tukena. Helsinki : Tammi
- Kaukiainen, A. 2002. Onko aggressio ja kiusaaminen aina sosiaalisen kompetenssin puutetta? Psykologia 37 (2), 115 – 123.
- (Kiva Koulu. Miten tunnistat kiusatun oppilaan? [verkkosivu] [viitattu 24.3.2015].) Saatavissa: http://www.kivakoulu.fi/miten_tunnistan_kiusatun_oppilaan
- Kiva Koulu. Toimenpiteet koko koulussa. ? [verkkosivu] [viitattu 28.3.2015].) Saatavissa: http://www.kivakoulu.fi/toimenpiteet_koulussa
- (Kiva Koulu. Kiusaaminen koskettaa koko luokkaa. [verkkosivu] [viitattu 29.3.2015].) Saatavissa: http://www.kivakoulu.fi/kiusaaminen_koskettaa_koko_luokkaa

- Jukarainen, P. 2012. Kohti turvallista ja hyvinvoivaa koulua : valvontaa, vastuuta ja elämää erilaisuuden kanssa. [Verkkolehtiartikkeli]. Sisältyy julkaisuun Kasvatus. 43 (3), 244-253, 325. [Viitattu 10.4.2008] Saatavana Elektra-tietokannasta. Vaatii käyttöoikeuden.
- Lämsä, A-L. (toim). 2009. Mun on paha olla – Näkökulmia lasten ja nuorten psyykiseen hyvinvointiin. Jyväskylä: PS-Kustannus.
- Mannerheimin lastensuojeluliitto. Mitä kiusaaminen on? [verkkosivu] Helsinki-MLL. [viitattu 18.3.2015] Saatavissa: <http://www.mll.fi/kasvattajille/kiusaamisen-ehkaiseminen/mita-kiusaaminen-on/>
- Mannerheimin lastensuojeluliitto. Kiusaamisen ehkäiseminen [verkkosivu] [viitattu 24.3.2015].) <http://www.mll.fi/kasvattajille/kiusaamisen-ehkaiseminen/seksuaalinen-hairinta/>
- Mäntylä, N, Kivelä, J, Ollila S, & Perttola L. 2013. Helsinki: KaksKunnallisalan kehittämissäätiö. Pelastakaa koulukiusattu. Koulun vastuu, puuttumisen muodot ja ongelmat oikeudellisessa tarkastelussa. 1235-6956 ; nro 70 [Julkaisu] [viitattu 28.3.2015] Saatavissa: <http://www.kaks.fi/sites/default/files/Tutkimusjulkaisu%2070.pdf>
- Martocci, M. 2015. Bullying. The Social Destruction of Self. Philadelphia. Temple University Press.
- Olweus, D. 1992. Kiusaaminen koulussa. Alkuteos: Mobbing i skolan. Stockholm: Almqvist ja Wiksesell.
- Olweus, D. 2003. Bullying/victim problems in school: Basic facts and an effective intervention programme. In S. Einarsen, H. Hoel, D. Zapf, & C. L. Cooper (eds.) Bullying and emotional abuse in the workplace: International perspectives in research and practise. London: Taylor & Francis, 62–78.
- Pellegrini, Anthony. D. The role of dominance and bullying in the development of early heterosexual relationship. In Robert A. Geffner, Martio Loring ja Corinna Young. Eds. Bullying behavior. Current issues, reseserch, and interventios. New York. Hawort Maltreatment & Trauma Press, 63-73.
- Richard, J.F, Schneider, B, H, & Mallet, P. 2012. Revisiting the whole-school approach to bullying: Really looking at the whole school. School Psychology International 33(3), 263–284. [Viitattu 6.5.2015]. Saatavana Sage premier. Vaatii käyttöoikeuden.
- Ruusuvuori, J., Tiittula, L. 2005. Johdanto. Teoksessa: J. Ruusuvuori, & L. Tiittula (toim.). Haastattelu: tutkimus, tilanteet ja vuorovaikutus. Tampere: Vastapaino, 1, 14 -15, 17.
- Tuomi, J. & Sarajärvi, A. 2009. Laadullinen tutkimus ja sisällön analyysi. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Tammi

- Salmivalli, Christina 2003. Koulukiusaamiseen puuttuminen. Kohti tehokkaita toimintamalleja. Jyväskylä. PS- Kustannus.
- Salovaara, R & Honkonen, T. 2011. Rakenna hyvä luokkahenki. Jyväskylä. PS- Kustannus.
- Saloviita, T. 2009. Meidän koulu. Keinoja työrauhan ja hyvän ilmapiirin saavuttamiseen. Jyväskylä. PS- Kustannus.
- Salmivalli, Christina 2010. Koulukiusaamiseen puuttuminen. Kohti tehokkaita toimintamalleja, toinen painos. Jyväskylä. PS- Kustannus.
- Savolainen, K. 2005. Kouluväkivallan_ennaltaehkäisyssä_laajaan_näkökulmaan. [Verkkolehtiartikkeli]. Psykologia. 40, (4), 3. 370-383, 466-467 [Viitattu 10.4.2008]. Saatavana Elektra-tietokannasta. Vaatii käyttöoikeuden.
- Smith, P.K., Cowie, H., Olafsson, R.F., & Liefhoghe, A.P.D., 2002. Definitions of bullying: A comparison of terms used, and age and gender differences, in a fourteen country international comparison. Child development 73, 1119-1133.
- Smith, P.K. & Sharp, S. 1995. The problem of school bullying. Teoksessa Smith P.K. & Sharp, S. London. Routledge, 1 – 19.
- Sinkkonen, J. 2010. Nuoruusikä. Helsinki: WSOY.
- Perusopetuslaki. 2013. Finlex. [verkkosivu] [viitattu 26.3.2015] Saatavissa: <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1998/19980628>
- Salmivalli, C. Peda.net. Kiusaaminen ryhmäilmiona. Jyväskylän Yliopisto/ koulutuksen tutkimuslaitos. [verkkosivu] [viitattu 23.3.2015] <http://www.peda.net/vera/etuinfo/lanu/koko/kius/ryhm>
- Sapouna, M. 2008. Bullying in Greek primary and secondary schools. School Psychology International, 29, 199- 213.
- Tenhunen, A. 2008. Hiljaisen tuen tekoja. Kertomuksia luokanopettajien keinoista mahdollistaa ryhmään kuulumista. [Verkkolehtiartikkeli]. Aikuiskasvatus 28 (4), 6, 288-297. [Viitattu 10.4.2008]. Saatavana Elektra-tietokannasta. Vaatii käyttöoikeuden.
- Tuomi, J. & Sarajarvi, A. 2009. Laadullinen tutkimus ja sisällön analyysi. Jyväskylä: Tammi
- Wei, H.-S., Jonson-Reid, M. & Tsao, H.-L. 2007. Bullying and victimization among Taiwanese 7th graders: A multi – method assessment: School Psychology International, 28, 479- 500.